

172
—
5

MILITAIRE SPECTATOR

De effectiviteit van de krijgsmacht
(zie blz. 221)

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl

Secretariaat KVVK
(Ledenadministratie, PR, secretaris
en penningmeester)
MPC 41A
Postbus 9012 6710 HC Ede
info@kvbk.nl

Secretaris:
luitenant-kolonel I.M. de Jong
Telefoon: (0318) 68 32 30

HOOFDREDACTEUR

**brigade-generaal cav prof.
J.M.J. Bosch**
Telefoon (076) 527 32 09
of (015) 284 42 58
Fax (015) 284 47 21

REDACTIE

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel KLu J.F.W. van Angeren MA
drs. P. Donker
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar mr. M.Th.J.
Messerschmidt
kolonel MPSD drs. F. Matser
kolonel TS ir. R.G. Tieskens
commodore KLu J.S. Willemse

BUREAUREDACTIE

mw. drs. A. Kool
Instituut Defensie Leergangen
MPC 58 B
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 284 47 20
Fax (015) 284 47 21

KOPIJ ZENDEN AAN
Koninklijke Militaire Academie
Vakgroep MOW
Secretariaat Militaire Spectator
MPC 71 C
Postbus 90002, 4800 PA Breda
mlwa.gurp.brouwers@mindef.nl

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Telefoon (0497) 53 15 31

ABONNEMENTEN

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
Vormgeving: TS Media
ISSN 0026-3869

NADruk VERBODEN

Coverfoto: Patriot-systemen in Turkije
(Bron: Sgt1 A. Schoor, Fotovlucht
Vliegbasis Soesterberg)

MILITAIRE SPECTATOR

- 218** Editoriaal:
Over media, macht en onmacht
- 220** Mededelingen
- 221** I. Piepers:
Een integrale aanpak: cruciaal voor de effectiviteit van
de krijgsmacht
- 230** W. Klinkert:
De Marokkaanse bijdrage aan de strijd tegen
nazi-Duitsland 1940-1945
- 243** A.B. Hendriks:
Vrouwen in de KL
Aanmoedigen of gedogen?
- 250** L. Polman:
Bericht uit Afrika – Bingo
- 252** P.H. de Vries:
Tegenwicht – Staatsburger in uniform
- 254** Meningen van Anderen
- 264** Antwoord op meningen van anderen
- 265** Boeken
- 267** Samenvattingen/Summaries

OVER MEDIA, MACHT EN ONMACHT

Terwijl dit editoriaal wordt geschreven woedt het conflict in Irak. Op de grond vechten strijdkrachten van de betrokken partijen: Irak en de coalitie. Irak zet daarnaast irreguliere strijders in. In de lucht domineert de coalitie. De zee speelt geen wezenlijke rol, anders dan als 'platform' voor zee- en luchtmacht en voor de aanvoer van (hulp)goederen.

In de ether wordt het conflict wereldwijd beschouwd en becommentarieerd. Ook in die mediadimensie staan de partijen tegenover elkaar, vinden we voor- en tegenstanders, betrokkenen op afstand en min of meer neutrale toehoorders en kijkers. Min of meer neutraal, omdat beeld en geluid ook bij hen percepties versterken, bevestigen of ondergraven. Waar partijen in gewapend conflict zijn, staat misleiding centraal.

De media zijn hierbij soms bewust, soms onbewust en soms, ondanks alle moeite om dat te voorkomen, betrokken. Het beeld dat zij kunnen geven is en blijft immers steeds afhankelijk van wat de partijen aan informatie vrijgeven of moeten prijsgeven. Zelfs wie honderd medewerkers op evenzovele plaatsen heeft ziet maar door honderd kleine vensters een strijd die zich hoofdzakelijk aan het beeld onttrekt. Wat er door die vensters wordt waargenomen zijn puzzelstukjes. Het is alsof een verslaggever tussen flarden mist in een verder slecht verlicht stadion waarvan hij slechts de contouren kan zien een wedstrijd verslaat.

Zo is het altijd geweest en zo zal het bij een conflict ook blijven. Journalisten zullen, 'embedded' of niet, tijdens gevechten alleen maar over hun nabije, kleine wereld kunnen berichten. Belangrijk genoeg, maar het blijft slechts een klein deel van het geheel. Dat geheel is mogelijk min of meer zichtbaar op de kaarten en beeldschermen op de diverse commandoniveaus. Dat deel zal, zolang de strijd woedt, moeten worden beschermd. Wie de locatie, sterkte, activiteiten en verdere bijzonderheden van een tegenstander kent, kan immers, behoudens in het geval van overweldigende overmacht, gerichte acties ondernemen.

De onmacht van de media ligt met name in het feit dat ze geen toegang hebben tot talloze feiten. Zonder deze feiten kan een beschouwing zelden een uitgebalanceerde analyse worden. (Ervan uitgaande dat het betreffende medium daarop uit is.) Er zijn er die absoluut niet in nuances of evenwichtige berichtgeving zijn geïnteresseerd. De macht van de media bestaat uit wat ze, op welke wijze dan ook, wel of niet communiceren, kunnen bewerkstelligen. Het beeld door het venster kan onverkort worden gepresenteerd, het kan worden becommentarieerd, kan worden uitvergroot of gebagatelliseerd of worden gemodificeerd. Door vele bronnen aan te boren zien we meer en kunnen we vergelijken. Er ontstaat mogelijk een zekere rangorde als het erom gaat wie het meest feitelijk is. Er is uiteraard geen medium dat allesomvattend en honderd procent neutraal de actualiteit uitdraagt. En wat wordt uitgedragen kan weer een plaats krijgen in de mediaoorlog die tussen en rond de partijen woedt. De Amerikaanse militair die handgranaten naar meerderen wierp, werd voor de Irakese tv het 'bewijs' dat Amerikaanse soldaten hysterisch werden. Westerse strijdkrachten zullen met die lastige waarheid moeten leren leven.

Er is voor media en strijdkrachten geen alternatief, gegeven het feit dat lezers en kijkers nieuws willen en dat er maar twee leveranciers zijn: overheid en media. Het betekent wel dat media voor een keuze staan: zich bewust achter een partij stellen of zich zoveel mogelijk neutraal opstellen en zorgvuldigheid toepassen in de wetenschap dat ze door anderen weer gebruikt

en zelfs misbruikt kunnen worden. Diezelfde afwegingen raken ook de individuele journalist die 'ergens' informatie verzamelt en vervolgens verspreidt. Hoe dan ook zijn ze deelnemer geworden in een conflict.

Hoe machtig is machtig? Je kunt je afvragen wat er gebeurd zou zijn als D-day in juni 1944 zich zou afspelen in de informatiewereld van 2003. Bij de Duitsers werkte het Propaganda Ministerium en bij de geallieerden waren journalisten aanwezig. De bewoners van de betrokken landen hadden radio en tv. Verslaggevers in Londen lieten weten dat betrouwbare bronnen hadden bevestigd dat het was begonnen. Duitsers interviewden Fransen die hun dorpen beschoten zagen worden. In St. Mère-Eglise werd, ook door een Duitser, verslag gedaan van de vele slachtoffers bij de luchtplandingen in de omgeving. Geallieerde verslaggevers meldden dat ze op één van de stranden lijken zagen liggen en in zee drijven. Ze beschreven de vernietiging van alles wat de kust naderde. Naar later pas gezegd kon worden, ging het om 'OMAHA-beach' waar zo'n 4000 soldaten sneuvelden of gewond raakten.

Een amateur-meteoroloog voorspelde een storm die de invasie in problemen zou brengen. Wat zou dat voor het verloop van de invasie en daarmee voor de oorlog hebben kunnen betekenen? Was de invasie wellicht mogelijk gestopt?

De kwaliteit van het mediaproduct wordt niet alleen bepaald door de eigen inspanning om te zoeken naar de feiten en hun samenhang, en wel of niet de eerdergenoemde balans. Voor een deel is die ook afhankelijk van hetgeen door de academische wereld wordt ingebracht. Als de mate waarin voorspellingen waarheid worden het criterium zou zijn, was de kwaliteit bij de eerdere operatie Desert Storm laag. Het Amerikaanse Center for Defense Information voorspelde 45.000 slachtoffers bij de geallieerden; het Brookings Institute ging uit van 15.000 Amerikaanse doden en het Center for Strategic and International Studies van duizenden. Het Britse International Institute for Strategic Studies verwachtte aanzienlijke verliezen en ging ervan uit dat Irak chemische oorlogvoering zou toe-

passen.¹ De Amerikanen verloren uiteindelijk 147 militairen door gevechtshandelingen; 236 door andere oorzaken. Diezelfde academische instituten worden geacht deskundige commentaren te geven. Dit gebeurt met name waar militaire deskundigheid ter ondersteuning van de media wordt ontbeerd. Het feit dat in Nederland actief-dienenden op radio en tv verschenen is een positieve ontwikkeling. De genoemde academici weten zelden meer dan de media. Hun uitspraken – de goeden niet te na gesproken – zijn dus evenzeer vaak op drijfzand gebaseerd en worden al snel tot speculatie of het poneren van schijnzekerheden.

Een les zou mogelijk kunnen zijn dat de academische wereld en de media er goed aan doet zich meer te verdiepen in de wereld van inzet en optreden van strijdkrachten. De hogere strategische dimensie schijnt hun aandacht nog net te krijgen. Alles daaronder wordt niet of met grote afstandelijkheid beschouwd. Maar het is juist die wereld van militair geweld die bepalend is of militair-strategische doelen worden gerealiseerd. Pijlen op een kaart zijn snel getrokken, zeker op de televisie. Het ontwikkelen van een écht operatieplan is van een andere orde. Het vervolgens uitvoeren van een operatie is echt iets anders. Er is immers een tegenstander die alles probeert te frustreren, er is de invloed van weer en terrein, er is angst, en onzekerheid en zoveel meer dat zand in de complexe machinerie kan gooien. Maar daartegenover hoort te staan: de kwaliteit van de leiding, het moreel van goed opgeleide en geoefende eenheden met goed materiaal, zoveel mogelijk inlichtingen en relevante informatie, en een logistiek die zorgt voor de gewenste elasticiteit om te doen wat er moet worden gedaan.

Deze academische wereld verdient aandacht. In Portugal wordt aan het 'Instituto de Defeca Nacional' (een combinatie van 'Clingendael' en IDL) een speciale cursus voor journalisten gegeven over veiligheids- en defensiebeleid. Misschien zou zoiets, zij het nadrukkelijk ook operationeel gericht, ook in Nederland aandacht verdienen.

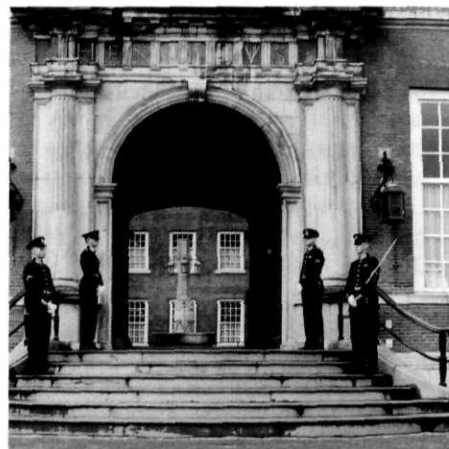
¹ Stephen Badsey (ed.), *The media and international security*. The Sandhurst Conference Series, Frank Cass Publishers, Londen, 1996, p. 109.

Mededelingen

Symposium ter gelegenheid van 175 jaar KMA

15 mei 2003

Bij de meeste Europese Militaire Academies zien wij een spanningsverhouding tussen de militaire opleiding in 'kazernestijl' en de academische vorming in 'universiteitsstijl'. Deze spanning is actueel door de veranderingen in de taken van de krijgsmacht en de militaire professie. De kern van de militaire professie is immers verbonden aan het kunnen hanteren van het geweldsinstrument. Maar hoe behoudt men dan de militaire identiteit in een onderwijssysteem dat vanwege de ontwikkelingen steeds meer op een open universiteitssysteem gaat lijken? Gaat militair onderwijs inderdaad steeds meer lijken op het onderwijs aan universiteiten? Of leiden militaire opleidingsinstituten op voor toekomstige generaties 'captains of industry'? Sprekers op het symposium gaan in op de verschillen in opleidingssystemen van diverse Europese landen en exploreren de trends voor de toekomst.

CAPTAINS OF INDUSTRY ? TRENDS AND CHALLENGES IN MILITARY EDUCATION

- 08.45 uur Reception (Grote Zaal)
- 09.30 uur Welcome speech by Major General C.G.J. Hilderink (Aula)
- 09.45 uur 'Introduction' by chairman prof. dr. J. Soeters
- 10.00-10.35 uur 'Trends in Dutch military education' by dr. W. Klinkert
- 10.40-11.10 uur 'The German military educational model' by Major dr. D. Kollmer
- 11.15-11.50 uur 'The British military educational model' by dr. C. Dandeker
- 12.00-13.15 uur Lunch (Grote Zaal)
- 13.20-14.10 uur 'Generation Why' by mr. E. Chester (Aula)
- 14.10-14.35 uur Break (Grote Zaal)
- 14.40-15.10 uur 'Operational demands of the education for officers' by Lieutenant-General D. Berlijn (Aula)
- 15.15-15.40 uur 'Military education in the future' by dr. K. Haltiner
- 15.45-15.55 uur 'Conclusions' by chairman prof. dr. J. Soeters
- 16.00-18.00 uur Reception (Grote Zaal)

U kunt zich opgeven via e-mail aan: post.symposium.KmaBreda@RNLA.mindef.nl of per post aan: Mw. J.A. Jacobs, KMA, Postbus 90002, 4800 PA Breda, onder vermelding 'symposium 175 jaar KMA, uw naam, adres en bereikbaarheid. De voertaal is bij dit symposium Engels.

Een integrale aanpak: cruciaal voor de effectiviteit van de krijgsmacht

Drs. I. Piepers*

Inleiding

De effectiviteit van de krijgsmacht dient te worden vergroot om haar relevantie in de meest brede zin des woords te kunnen blijven waarborgen. Zowel organisatiestructuren als processen in de krijgsmacht bieden bruikbare aangrijpingspunten om de effectiviteit te verbeteren.

In dit artikel richt ik mijn aandacht op de organisatiestructuur van de top van de krijgsmacht en daarmee samenhangend het besluitvormingsproces over toekomstige defensiecapaciteiten.

De huidige structuur van de top van de krijgsmacht creëert niet de juiste voorwaarden voor de Chef Defensiestaf (CDS) en de bevelhebbers om effectief te kunnen functioneren: het ontbreekt aan *unity of command*, eenheid van beleid of kortweg eenhoofdige leiding.¹

Dat er wat valt aan te merken op het functioneren van de top van Defensie is al (vanuit een andere invalshoek)

* De auteur was officier bij het Korps Mariniers van 1980-1998. Tegenwoordig is hij werkzaam als directeur strategie en integratie bij DHL Express, en publiceert daarnaast onder meer in het NRC Handelsblad.

¹ Ik zal de term 'unity of command' gebruiken en niet 'eenhoofdige leiding', ondanks dat beide termen min of meer synoniem zijn. Eenhoofdige leiding zou te beperkt kunnen worden opgevat.

geconstateerd door de heer Franssen in het rapport van de Commissie Opperbevelhebberschap en bevestigd in de reactie hierop van de minister van Defensie in o.a. zijn brief aan de Tweede Kamer (Brief gedateerd 10 oktober 2002).

Unity of command is niet alleen één van de grondbeginselen van de oorlogvoering, maar ook een belangrijk begrip in de bedrijfs- en organisatiekunde.

Als eenheid van beleid en management ontbreken dan wordt de bestuurbaarheid van een organisatie aangetast. Dat geldt in het bijzonder voor de krijgsmacht, gelet op haar specifieke taakstelling en de omstandigheden waaronder zij moet opereren.

De noodzaak voor *unity of command* geldt zowel voor de planning en uitvoering van militaire operaties, de besturing van beleids- en bedrijfsmatige processen bij Defensie, als de bestuurbaarheid van de krijgsmacht vanuit een politiek perspectief.

In dit artikel zal ik aan de hand van een aantal uiteenlopende definities van effectiviteit, de organisatiestructuur van de (militaire) top van de krijgsmacht beoordelen.

Ik kom ook vanuit deze invalshoek tot de conclusie dat de krijgsmacht niet

effectief wordt aangestuurd en dat een aantal maatregelen noodzakelijk is.

De effectiviteit van de krijgsmacht kan ook worden verbeterd door besluitvormingsprocessen te 'depolitiseren', dat wil zeggen te ontdoen van oneigenlijke politieke overwegingen en argumentatie die slechts gericht is op de behartiging van deelbelangen, bijvoorbeeld van specifieke krijgsmachtdelen. Dit geldt met name voor het besluitvormingsproces voor toekomstige defensiecapaciteiten.

Het één (de organisatiestructuur van de top van de krijgsmacht) houdt nauw verband met het ander (besluitvorming op basis van een integrale visie en zakelijke argumenten).

Door een dergelijk gedepoliseerd proces worden de krijgsmachtdelen namelijk gestimuleerd om vanuit een integrale visie behoeften en prioriteiten te stellen: hierdoor wordt suboptimalisatie voorkomen en krijgt ontschotting daadwerkelijk gestalte.

Bovendien wordt door een dergelijke verzakelijking de politiek 'gedwongen' vanuit een visie op defensie keuzes te maken en niet slechts op basis van budgettaire overwegingen te rea-

geren, waardoor roofofbouw op de krijgsmacht uiteindelijk onvermijdelijk is.

Ik zal beide onderwerpen, de topstructuur van de krijgsmacht en het besluitvormingsproces voor toekomstige defensiecapaciteiten nader uitwerken. Doelstelling is de effectiviteit van de krijgsmacht te verbeteren.

De effectiviteit van de top van de krijgsmacht

De organisatie van de top van de krijgsmacht is zoals gezegd van invloed op haar effectiviteit. Deze structuur bepaalt mede het vermogen van de top van de krijgsmacht om toekomstige capaciteiten te definiëren, te verwerven, in stand te houden en in te zetten.

In deze paragraaf wordt de effectiviteit van de top van de krijgsmacht nader onderzocht.² Ik zal dit doen vanuit een organisatiekundig perspectief. Tot de top reken ik: de Chef Defensiestaf, de bevelhebbers en hun respectievelijke staven.

Effectiviteit is de mate waarin een organisatie haar doelen realiseert.³ De doelen vertegenwoordigen de bestaansredenen van de organisatie en de nagestreefde resultaten. Voor de krijgsmacht zijn dit de drie doelen zoals vastgelegd in de grondwet, kort gezegd:

- verdediging van het Koninkrijk der Nederlanden,
- bescherming van de belangen van het Koninkrijk, en
- bevordering van de internationale rechtsorde.

Dit is echter 'slechts' de doelbenadering van effectiviteit. Problematisch

is dat de realisatie van de doelen van de krijgsmacht vaak lastig is vast te stellen. Hiervoor is een aantal redenen aan te wijzen:

- De krijgsmacht is een non-profit organisatie die een maatschappelijke functie vervult. Kwantitatieve prestatie-indicatoren als winstgevendheid, groei, marktaandeel en rendement op investeringen hebben geen betekenis;

- De wijze waarop door de krijgsmacht invulling moet worden gegeven aan haar grondwettelijke doelstellingen is een politieke keuze. In beginsel wijzigt de interpretatie van deze doelen telkens als een nieuwe regering wordt geformeerd. Ook is soms sprake van tussentijdse aanpassing van de operationele doelstellingen, bijvoorbeeld als bezuinigingen onvermijdelijk zijn.

Voor de krijgsmacht is het problematisch dat het ontbreekt aan een integrale en consistente visie op de rol van de krijgsmacht; beoordeling van haar effectiviteit wordt dan lastig. De prestaties van andere ministeries daarentegen kunnen steeds adequater worden gemeten (voor de gezondheidszorg onder meer door middel van wachtlijstreductie, voor interne veiligheid door het aantal opgeloste zaken), dit levert eveneens een achterstand op in bezuinigingsdiscussies. Kortom: het gebrek aan visie en prestatie-indicatoren doet afbreuk aan de effectiviteit van de krijgsmacht en de meting hiervan;

- De beoordeling van de feitelijke doelrealisatie is eveneens een politieke afweging (keuze) en dus per definitie subjectief;

- Effectiviteit in enge zin (dat wil zeggen in militaire zin op het gevechtsveld) levert niet per definitie effectiviteit in ruimere zin op (vanuit een politiek perspectief). Een goed voorbeeld is de Vietnamoorlog, waar militaire successen geen of weinig politieke gebruikswaarde bezaten;

- De krijgsmacht vervult meervoudige en soms tegenstrijdige doelstellingen: niet alleen de doelen zoals vastgelegd in de grondwet maar ook werkgelegenheids- en economische doelstellingen.

Verschillende invalshoeken

De doelbenadering van effectiviteit is dus te beperkt om de doeltreffendheid van de top van de krijgsmacht te kunnen beoordelen. Ik zal een aantal andere invalshoeken voor effectiviteit hanteren die een geobjectiveerd oordeel mogelijk moeten maken.

System-middelenbenadering

Bij deze benadering wordt beoordeeld of een organisatie in staat is om voldoende en de juiste middelen te verwerven om zichzelf in stand te kunnen houden en haar taken te kunnen uitvoeren.

Voor de krijgsmacht betekent dit dat er voldoende budget beschikbaar is, regering en parlement de juiste keuzes voor militaire middelen maken en dat deze middelen tijdig beschikbaar zijn.

Concrete indicatoren voor systeem-middelen effectiviteit zijn:

- (1) de onderhandelingspositie van Defensie,
- (2) het vermogen van Defensie om relevante ontwikkelingen in de externe omgeving te onderkennen en correct te interpreteren,
- (3) het vermogen de dagelijkse activiteiten te handhaven, en
- (4) het vermogen van de organisatie om op omgevingsveranderingen adequaat te reageren.

De defensiebegroting, een belangrijke indicator voor de onderhandelingspositie van Defensie, is momenteel ontoereikend (in ieder geval volgens de krijgsmacht zelf). Bovendien wordt er telkens weer bezuinigd; niet vanuit een weldoordachte visie op de rol en de capaciteiten van de krijgs-

² De effectiviteit van de top van de krijgsmacht wordt ook bepaald door de persoonlijke relaties tussen topmilitairen en politici, en de relatie van de top van de krijgsmacht met bijvoorbeeld het ministerie van Buitenlandse Zaken.

³ Daft, R.L. Organisatietheorie en -ontwerp, 1998, blz. 50 e.v.

macht maar om budgettaire redenen. Het ontbreken van een integrale visie en een gebrekkige *unity of command* is hier mede oorzaak van.

Ook kan een vraagteken worden gezet bij de tijdige beschikbaarheid van de juiste middelen voor de krijgsmacht of investeringen daartoe. Dit geldt overigens niet alleen voor de Nederlandse krijgsmacht, maar voor Europa in meer algemene zin: de *capability gap* ten opzicht van de Verenigde Staten is hier het resultaat van.

Mijns inziens laat ook de veranderingsbereidheid van de top van de krijgsmacht te wensen over, waardoor niet adequaat wordt gereageerd op ontwikkelingen in de externe omgeving.⁴

Vanuit deze invalshoek op effectiviteit is de conclusie dat de top van de krijgsmacht niet in alle opzichten even effectief is.

Interne procesbenadering

Bij deze benadering van effectiviteit gaat het om de interne gezondheid van de organisatie, door te kijken naar onder andere productiviteit, efficiëntie en werknemerstevredenheid. Concreete indicatoren zijn: een functionele bedrijfscultuur, teamgeest, onbelemmerde communicatie, ontwikkeling van personeel en de interactie tussen afdelingen en onderdelen van de organisatie.

Vanuit dit perspectief kan ook worden geconstateerd dat de effectiviteit nogal eens te wensen overlaat: van een krijgsmacht ('paarse') cultuur is nog onvoldoende sprake; tussen de krijgsmachtdelen worden kennis en middelen onderling nog onvoldoende uitgewisseld en ook aan de communicatie schort het nogal eens.

⁴ Ingo Piepers, Het Nederlandse veiligheids- en defensiebeleid. Fundamentele ontwikkelingen vragen om fundamentele discussie, Militaire Spectator 2003 (1) Jrg. 172, pag. 5-17.

In het rapport 'Missie zonder Vrede' noemt de commissie-Bakker een aantal verklaringen voor de gebrekkige wijze waarop Defensie en politiek Den Haag vóór, tijdens en na de val van de enclave Srebrenica hebben gefunctioneerd. De commissie constateert onder meer dat er sprake was van een patroon van gebrekkige informatievoorziening. Mede hierdoor was er geen sprake van een integrale afweging door het Kabinet en de Tweede Kamer om Dutchbat uit te zenden.

De gebrekkige efficiency en interactie tussen onderdelen van de krijgsmacht bleek eveneens toen de Koninklijke Marine transportondersteuning extern inkoocht voor het mariniersbataljon dat naar Eritrea werd uitgezonden, terwijl de Koninklijke Landmacht hierover beschikte.

Concurrerende waardenbenadering

Bij deze benadering van effectiviteit worden een aantal prestatie-indicatoren gecombineerd. Dit levert een matrix op met twee dimensies: focus en structuur. Vanuit deze optiek is een organisatie effectief als de score op beide dimensies in overeenstemming is met de eisen die de omgeving stelt.

Bij 'focus' wordt beoordeeld of er sprake is van een overwegend interne of externe gerichtheid, respectievelijk een oriëntatie van het management op het welzijn en de efficiency van de werknemers of een oriëntatie op externe ontwikkelingen en (nieuwe) eisen die stakeholders stellen.

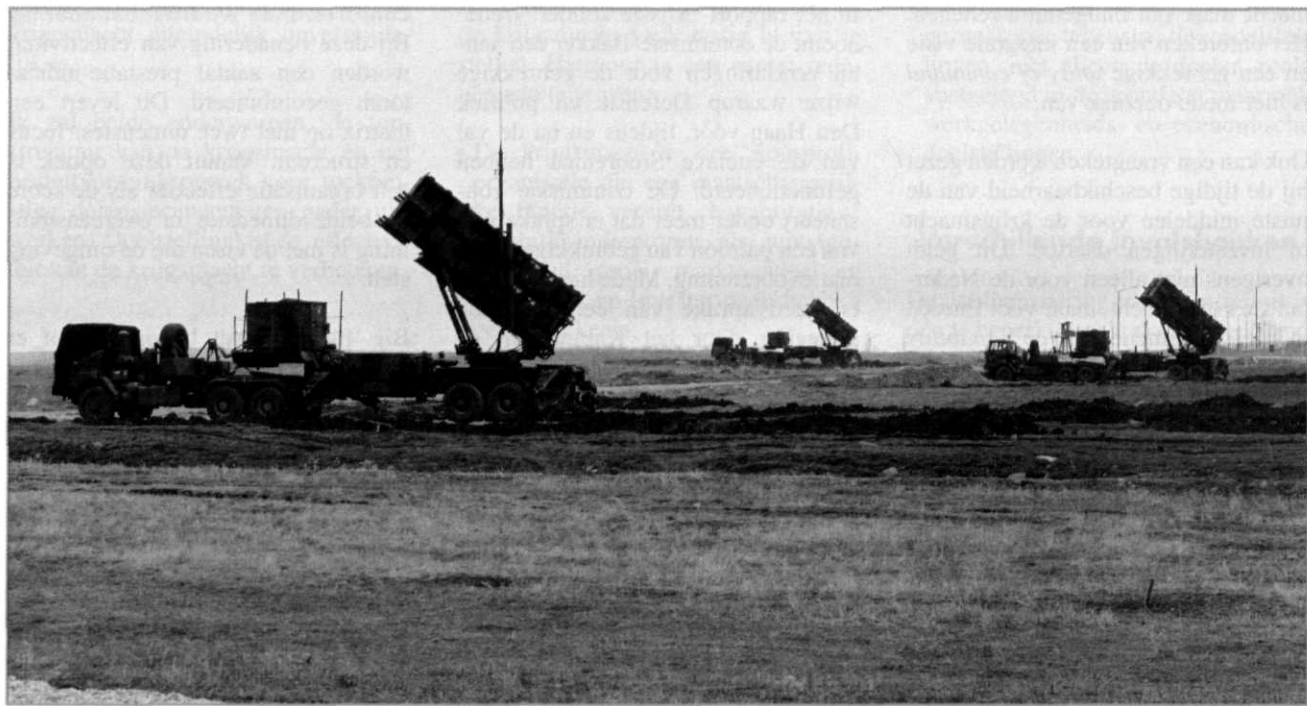
Bij 'structuur' gaat het om de vraag of stabiliteit of flexibiliteit de voorname overweging bij de structuur-

Patriot-systemen in Turkije

(Bron: Sgt1 A. Schoor, Fotovlucht Vliegbasis Soesterberg)

Patriot-systemen in Turkije (Bron: Sgt I. A. Schoor, Fotovlucht Vliegbasis Soesterberg)

keuze is. In het eerste geval wordt evenwicht en stabiliteit nagestreefd, in het tweede geval aanpassing en innovatie.

Het management zou moeten kiezen welke waarden ze nastreeft en welke minder belangrijk zijn. De doelen van de organisatie dienen hierbij uitgangspunt te zijn.

De nadruk voor de top van de krijgsmacht zou nu moeten liggen op een externe focus en flexibiliteit.

Mijns inziens is hiervan momenteel onvoldoende sprake, zie hiervoor mijn reactie op het commentaar van het Hoofd Conceptuele Zaken van de Defensiestaf.⁵

Overigens zou het interessant zijn de krijgsmachtdelen afzonderlijk te positioneren in deze matrix en hun krijgsmachtdeeleffectiviteit te beoordelen.

De Koninklijke Luchtmacht heeft een relatief sterke externe focus en stelt zich flexibel op, de Koninklijke Marine daarentegen heeft een sterke interne focus en legt de nadruk op stabiliteit.⁶

De organisatiestructuur van de krijgsmachttop

Ik heb getracht vanuit verschillende invalshoeken de effectiviteit van de top van de krijgsmacht te beoordelen. De soms gebrekkige effectiviteit is inherent aan de huidige organisatie-

structuur van de top van de krijgsmacht. De huidige organisatiestructuur van de top van de krijgsmacht (en daaraan gerelateerde besluitvormingsprocessen) ondersteunt onvoldoende de totstandkoming van een effectieve bedrijfsvoering, en een rationeel en transparant besluitvormingsproces. Dat geldt zowel voor investeringsbeslissingen, de aansturing van de krijgsmachtdelen als voor de operationele besluitvorming en aansturing bij daadwerkelijke inzet van eenheden.

De huidige structuur doet afbreuk aan de kwaliteit van de besluitvorming, onder andere omdat 'fragmentering' van besluiten onvermijdelijk is, en voorzover die fragmentering al wordt onderkend, om een disproportioneel grote coördinatie-inspanning vraagt⁷.

⁵ Militaire Spectator 2003 (2) Jrg. 172.

⁶ De effectiviteit van een organisatie kan ook worden beoordeeld met behulp van de zogenoemde stakeholder-benadering. Uitgangspunt voor de beoordeling zijn de belanghebbenden van de organisatie, zoals: eigenaren, klanten, de gemeenschap en crediteuren. Elke stakeholder gebruikt 'eigen' prestatie-indicatoren. Deze benadering heb ik in dit artikel niet uitgewerkt, ze levert namelijk geen nieuwe inzichten op over het functioneren van de krijgsmacht. Bevestigd wordt de meervoudige rol die regering en parlement vervullen.

⁷ De kwaliteit van besluitvorming kan worden beoordeeld aan de hand van een viertal criteria: (1) de integraliteit van het besluit, (2) de systematiek, (3) de mate waarin op ontwikkelingen wordt geanticipeerd en (4) de mate waarin van ervaringen wordt geleerd.

Diffuse verantwoordelijkheid

Als gevolg van de huidige organisatiestructuur van de top van de krijgsmacht is voorts de verantwoordelijkheidsstructuur onnodig diffuus en zijn de communicatielijnen lang en complex. De huidige structuur leent zich verder voor de instandhouding van een gesloten cultuur, hetgeen ongewenst is: de behartiging van specifieke krijgsmachtdeelbelangen wordt bevorderd en prioriteitstelling vanuit een krijgsmachtperspectief wordt juist bemoeilijkt.

De belangrijkste oorzaak van deze gebrekkige effectiviteit is, ondanks een aantal aanpassingen daarin, het ontbreken van de noodzakelijk *unity of command*.

Unity of command^{*} is gewaarborgd als aan twee criteria wordt voldaan: éénhoofdige leiding (voor ieder

^{*}Aken, prof. dr. ir. J.E. van, *Strategievorming en organisatiestructurering. Organiseatiekunde vanuit ontwerp-perspectief*, 1994. Van Aken spreekt over bestuurbaarheid.

vraagstuk en/of besluit heeft altijd slechts één persoon het laatste woord) en een ononderbroken bevelsketen. Dat laatste wil zeggen dat er vanaf de hoogste leidinggevende in de organisatie tot op het laagste niveau sprake is van een ononderbroken keten van leidinggevend.

Voor *unity of command* is verder een vereiste dat er sprake is van een transparante taakverdeling tussen CDS en krijgsmachtdeelbevelhebbers én van consistentie tussen taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden.

Oplossingen

Er is een relatief eenvoudige oplossing voor deze problemen. Door de CDS de rol van bevelhebber te geven en gelijktijdig de rol van de bevelhebbers van de krijgsmachtdelen in te perken, en verder een strikte scheiding te maken tussen beleid en meer op beheer gerichte taken, kunnen de effectiviteit en doelmatigheid van de defensieorganisatie sterk worden vergroot. De onderliggende staforganisaties dienen daartoe op basis van deze taakverdeling tussen CDS en krijgsmachtdeelbevelhebbers te worden ingericht.

Door deze aanpassingen wordt niet alleen de transparantie van Defensie vergroot, waardoor de politieke controle op de krijgsmacht wordt versterkt, maar krijgt ook de samenwerking tussen de krijgsmachtdelen een krachtige impuls. Bovendien houden organisatorische doublures dan op te bestaan.

Op deze wijze kan dus worden bespaard, zonder dat daarbij verder wordt gekort op operationele capaciteiten van de krijgsmacht. Dat deze capaciteiten door een gestroomlijnde organisatiestructuur ook nog eens slagvaardiger kunnen worden ingezet spreekt voor zich.

Meer doen met hetzelfde,
misschien zelfs wel
met minder, wordt
een reële optie.

Amerikaanse sergeant van de Special Forces in Afghanistan

(Bron: M. Roemers)

De tekortkomingen in de structuur van de defensieorganisatie waren al eerder gesignaleerd door onder andere de commissie-Franssen. De bereidheid om vanuit een integrale visie en aanpak de krijgsmacht te besturen, schiet nog steeds tekort. Het ontbreekt daartoe klaarblijkelijk nog steeds aan de nodige veranderingsbereidheid.

Deelbelangen blijven helaas prevaleren.

Nederland loopt in dit opzicht in Europa achter; andere landen beschikken namelijk bijvoorbeeld over een 'Joint Headquarters'. Dat Nederland een ongunstige uitzondering is, is overigens niet zo verrassend: de huidige structuur is tenslotte bij uitstek geschikt om zichzelf in stand te houden.

Keuzemodel voor defensiecapaciteiten

Het blijkt telkens weer lastig de discussie en het besluitvormingsproces over toekomstige defensiecapaciteiten te objectiveren. Objectiveren betekent dat dit proces zoveel mogelijk gedepolitiseerd wordt. Ik doel hierbij niet alleen op de noodzaak tot verzakelijking van de besluitvorming over defensievraagstukken door politici (dat wil zeggen: ontdoen van partijpolitieke belangen en opportunistische koppeling van defensievraagstukken aan andere politieke kwesties), maar ook op een verzakelijking intern de krijgsmacht.

Interne verzakelijking betekent dat de behartiging van persoonlijke en krijgsmachtspecifieke belangen achterwege blijft bij de besluitvorming over de organisatie en samenstelling van de krijgsmacht.

Zoals ik al heb toegelicht is de politisering van defensievraagstukken voor

een deel uitvloeisel van de huidige organisatiestructuur van de top van de krijgsmacht. Het model dat ik nu uitwerk kan, naast een aanpassing van de organisatie zoals zojuist beargumenteerd, behulpzaam zijn bij de besluitvorming over toekomstige defensiecapaciteiten.

In feite bestaat dit model uit twee componenten: een kwalitatief en kwantitatief deel. Bij het kwalitatieve deel gaat het vooral om de competenties van de krijgsmacht. In het kwantitatieve deel worden de factoren benoemd die relevant zijn voor de bepaling van het aantal en de omvang van capaciteiten.

Competenties van de krijgsmacht

In het kwalitatieve deel van het keuzemodel onderscheid ik een aantal hoofdcapaciteiten: inlichtingen, bevelvoering, mobiliteit, effectieve inzet, logistieke ondersteuning, effectieve inzet, veiligheid en bescherming.

	Inlichtingen	Bevelvoering	Mobiliteit	Effectieve Inzet (Aanwending gevechts- kracht)	Logistieke Onder- steuning	Veiligheid en bescherming
Strategisch niveau (Politieke doelstellingen/ politic-militaire strategie)	Inlichtingen ter ondersteuning van politieke besluitvorming en militaire strategie	Politieke en militaire aansturing	Verplaatsing naar (of tussen) "theater(s) of operations"	Uitvoering van een zelfstandige strategische inzet	Ter ondersteuning van militaire strategie	Van de nationale infrastructuur
Operationeel niveau (Campaigning)	Inlichtingen ter ondersteuning van een "campaign"	Aansturing van een campaign(s)	Verplaatsing binnen een theater, b.v. in kader van een re-deployment	Uitvoering van een zelfstandige campaign	Ter ondersteuning van een theatre operatie	Van de theatre infrastructuur
Tactisch niveau (Gevechts- handelingen)	Inlichtingen ter ondersteuning van gevechtshandelingen	Aansturing van eenheden en middelen op het gevechtsveld	Verplaatsing op het gevechtsveld	Uitvoering van gevechtshandelingen	Ter ondersteuning van gevechtshandelingen	Van ontplooi-de eenheden in het operatiegebied

Figuur 1

logistieke ondersteuning en veiligheid en bescherming.

De hoofdcapaciteiten kunnen worden vertaald naar meer specifieke capaciteiten. Het model is dus toepasbaar op uiteenlopende niveaus. Ik beperk mij in dit artikel tot het niveau van de hoofdcapaciteiten, tenslotte gaat het om de introductie van een conceptueel kader.

Voor elke afzonderlijke hoofdcapaciteit maak ik onderscheid tussen een strategisch (gerelateerd aan de politiek-militaire strategie), operationeel (niveau van 'campaigning') en tactisch niveau (niveau van gevechtshandelingen in een specifieke operatie).

Deze benadering is weergegeven in figuur 1.

Ambitieniveaus

Voor elke afzonderlijke capaciteit kan op de respectievelijke niveaus een ambitieniveau worden gedefinieerd. Het ambitieniveau wordt gedefinieerd in termen van hoog, middel of laag en heeft vooralsnog alleen betrekking op de competenties.

Een belangrijk uitgangspunt voor de vaststelling van het Nederlandse ambitieniveau is dat te allen tijde in een bondgenootschappelijk verband zal worden opgetreden. Het is niet realistisch en wenselijk dat een land als Nederland zelfstandig een operatie ('campaign') onderneemt.

- Een hoog ambitieniveau betekent dat de Nederlandse krijgsmacht voor die capaciteit op het betreffende niveau over een wezenlijke capaciteit wil beschikken waarmee in politiek en/of militair opzicht een rol van betekenis kan worden gespeeld. Er is ook sprake van een hoog ambitieniveau als een bepaalde mate van autonomie wordt nagestreefd.
- Een middelmatig ambitieniveau betekent dat de betreffende capaciteit van belang wordt geacht, maar in militair en/of politiek opzicht niet

van doorslaggevende betekenis is voor Nederland. Ook is autonomie voor deze capaciteit niet cruciaal.

- Er is sprake van een laag ambitieniveau als betreffende capaciteit geen onderscheidend vermogen bezit, of in militair opzicht van relatief ondergeschikt belang is, bijvoorbeeld omdat bondgenoten desgewenst in betreffende behoefte kunnen voorzien.

Een aantal factoren speelt een rol bij de vaststelling van het ambitieniveau. Ik zal deze factoren kort toelichten.

Relevante ontwikkelingen

Bij de definiëring van het ambitieniveau voor de te onderscheiden capaciteiten zijn de doelen zoals vastgelegd in de grondwet een belangrijke richtsnoer. Verder dienen ontwikkelingen in acht te worden genomen. Relevante ontwikkelingen zijn onder andere:

- (1) de beëindiging van de Koude Oorlog, waardoor de (regionale) instabiliteit is toegenomen en conflicten vaker een etnische lading krijgen,
- (2) schaalvergroting en globalisering, die soms schoksgewijs verlopen,
- (3) een toegenomen dreiging van terreur, waarbij terreurorganisaties veelal opereren in diffuse netwerken,
- (4) technologische ontwikkelingen die de wijze van oorlogvoering ingrijpend beïnvloeden, en
- (5) aantasting van de Transatlantische relatie door het bestaan van een aanzienlijke 'capability gap' en een wezenlijk andere dreigingsperceptie aan weerszijden van de Atlantische Oceaan. Een andere belangrijke constatering is dat militaire macht aan betekenis heeft toegenomen⁹. Ik ben voorstander van intensivering van de

⁹ Ingo Piepers, Het Nederlandse veiligheids- en defensiebeleid. Fundamentele ontwikkelingen vragen om fundamentele discussie. Zie noot 4.

transatlantische relatie, niet alleen op bilaterale basis maar bij voorkeur in Europees verband. Europa moet streven naar een zekere autonome capaciteit. Tenslotte is dat een belangrijke voorwaarde voor een geloofwaardig en effectief Europees veiligheids- en defensiebeleid, ook (of juist) gegeven recente ontwikkelingen in rond Irak.

Verder moeten de capaciteiten van de krijgsmacht in overeenstemming zijn met een aantal *functionele eisen* die kunnen worden afgeleid van genoemde ontwikkelingen: expeditionair vermogen, *power projection*, korte reactietijd en flexibiliteit.

Relevantiecriteria

De voorlopige uitkomst van dit denkproces, met andere woorden de competenties waarover de Nederlandse krijgsmacht dient te beschikken, kan vervolgens worden getoetst aan drie zogenoemde relevantiecriteria. Ik maak hierbij onderscheid tussen politieke, militaire en maatschappelijke relevantie.

- *Politieke relevantie* betekent dat de capaciteiten bruikbaar zijn als politiek instrument.
- *Militaire relevantie* wil zeggen dat de capaciteiten in militair opzicht, op het gevechtveld, effectief zijn. Het is zinvol te beoordelen of de (toekomstige) capaciteiten bruikbaar zijn in het totale geweldsspectrum, met andere woorden, dat capaciteiten beschikbaar zijn voor humanitaire hulpverlening, 'peace-keeping' operaties, 'peace-enforcing' operaties en 'warfighting' waarbij sprake is van een NBC-dreiging.
- *Maatschappelijke relevantie* is aanwezig als er bij 'de burger' draagvlak en begrip is voor de taken en capaciteiten van de Nederlandse krijgsmacht. Hiervoor is onder andere openheid van zaken van de zijde van de krijgsmacht noodzakelijk. →

Consistentie van capaciteiten

Naast een kritische evaluatie van de relevantie zijn consistentie van capaciteiten en de inpasbaarheid in de *defensiebegroting* belangrijke factoren bij de vaststelling van de respectievelijke ambitieniveaus.

Het is overwegenswaardig bij de bepaling van het gewenste competentieprofiel van de krijgsmacht scenario's te ontwikkelen waarbij voor een aantal specifieke capaciteiten wordt gekozen voor een nichestrategie in een Europese context. Ik doel hierbij op het verwerven (of instandhouden) van capaciteiten die uniek zijn in Europees verband, waardoor relatief eenvoudig (bijvoorbeeld goedkoop en met beperkte risico's) een wezenlijke bijdrage kan worden geleverd aan een geallieerde coalitie die wordt geformeerd.

Patriot-luchtdoelraketten waarover de Koninklijke Luchtmacht beschikt zijn een goed voorbeeld van een nichecapaciteit. Deze operationele capaciteit is in Europa uniek, waardoor zowel de militaire als politieke gebruikswaarde groot is. De deployment van Patriot-systemen in Zuidoost-Irak hebben dat bevestigd.

Bij de keuze voor een dergelijke nichestrategie is in meer bedrijfsmatige termen sprake van een hoog onderscheidend vermogen met grote toegevoegde waarde voor de Nederlandse politiek, én voor de geallieerde coalitie in kwestie.¹⁰

¹⁰ Michael Porter onderscheidt drie generieke strategische benaderingen van de concurrentie: kostleiderschap, differentiatie en concentratie. Bij differentiatie is sprake van een unieke dienst of product met een hoog onderscheidend vermogen. Er is dan sprake van een nichestrategie. Dit model is natuurlijk niet zonder nuancering toepasbaar op de bedrijfstak 'defensie' in Europa. Interessant is dat toegevoegde waarde wel een nuttige invalshoek oplevert. Michael Porter, *Concurrentiestrategie. Analysemethoden voor bedrijfstakken & industriële concurrentie* (uitgave 1991), en *Concurrentievoordeel. De beste bedrijfsresultaten behalen en behouden* (uitgave 1993).

Inlichtingen en effectieve inzet

Ter illustratie pas ik dit model (het kwalitatieve deel voor de formulering van competenties) nu toe op de hoofdcapaciteit inlichtingen en effectieve inzet op strategisch niveau. Een hoog ambitieniveau voor de hoofdcapaciteit 'inlichtingen' wil zeggen dat de Nederlandse regering in staat wil zijn om zelfstandig strategische inlichtingen te verzamelen en te interpreteren, dan wel een unieke bijdrage wil kunnen leveren in een Europese of bijvoorbeeld NAVO-context.

De beschikbaarheid van een eigen strategische inlichtingencapaciteit waarborgt een zekere autonomie bij de eigen (Nederlandse) politiek-militaire besluitvorming. Een dergelijk ambitieniveau is noodzakelijk om de doelen te kunnen realiseren die zijn vastgelegd in de grondwet.

Verder past een dergelijke ambitieniveau bij de huidige ontwikkelingen, zoals de terreurdreiging. Eenheden voor speciale operaties behoren onder andere tot deze categorie. Dergelijke eenheden zijn onder andere in staat om risicoanalyses uit te voeren in (mogelijke) operatiegebieden. Deze risicoanalyses zijn relevant voor de politieke besluitvorming over uitzendingen.

Een laag ambitieniveau voor effectieve inzet van gevechtskracht op strategisch niveau lijkt mij passen bij de politieke en militaire ambities van Nederland. Echter, het kan wel degelijk een politieke keuze zijn om over een strategische deelcapaciteit te willen beschikken, die desgewenst aan een coalitie kan worden toegevoegd.

Kwantificering van capaciteiten

Tot dusverre heb ik toegelicht op welke wijze de competenties van de toekomstige Nederlandse krijgsmacht kunnen worden vastgesteld. De volgende stap is de kwantificering van de benodigde capaciteiten.

Bij deze kwantificering spelen onderstaande factoren een rol.

- *Het politieke ambitieniveau op hoofdlijnen.*

In het Strategische Akkoord van Balkenende-I is vastgelegd dat het ambitieniveau voor deelname aan vredesoperaties wordt teruggebracht van maximaal vier naar maximaal drie per jaar. Een dergelijke politieke maatstaf is een belangrijk uitgangspunt voor de kwantificering van capaciteiten van de Nederlandse krijgsmacht. Overigens zou het nuttig zijn een dergelijk maatstaf wat meer te precisieren per (hoofd-) capaciteit, dan ontstaat een ander en genuanceerder beeld dat de discussie over bezuinigingen niet noodloos vertroebeld.

- *Rijksbegroting*

In de Rijksbegroting is vastgelegd hoeveel geld beschikbaar is voor investeringen in en de exploitatie van de krijgsmacht. De financiële ruimte stelt grenzen aan ambities.

- *Schaalvoordelen*

Bij (een combinatie van) bepaalde capaciteiten kunnen schaalvoordelen worden bereikt, dat wil zeggen dat bepaalde capaciteiten bijvoorbeeld dezelfde ondersteuning nodig hebben. Hierbij zou gedacht kunnen worden aan opleidingen, onderhoud en bijvoorbeeld aan 'command and control' voorzieningen. Vanuit dit perspectief zou het bijvoorbeeld overwegenswaardig zijn de Orion maritieme patrouillevliegtuigen onder te brengen bij de Koninklijke Luchtmacht, zeker gelet op de huidige taakstelling van deze vliegtuigen.

- *Minimale schaalgrootte*

De minimale schaalgrootte is in twee opzichten relevant: vanuit een bedrijfsvoeringperspectief én vanuit een operationele invalshoek. Vanuit een bedrijfsvoeringperspectief dient voor de inzet en de instandhouding van bijvoorbeeld onderzeeboten de organisatie te beschikken over opleidings- en onderhoudsfaciliteiten. Voorts dient te worden

beschikt over een veiligheidsorganisatie en bijbehorende voorzieningen.

Deze voorzieningen zijn noodzakelijk ongeacht het aantal onderzeeboten waarover wordt beschikt. Dit betekent dat de *overhead* bij een kleiner aantal onderzeeboten in feite disproportioneel groot wordt. Hetzelfde geldt voor de luchtvloot van de Koninklijke Luchtmacht: de KLU beschikt over een groot aantal typen vliegtuigen, hetgeen gelet op de aantallen kostbaar is. De relatieve

minimale schaalgrootte – bouwsteen – van een in te zetten capaciteit wordt onder meer bepaald door de invloed die politiek wordt nagestreefd (de relatieve bijdrage bepaalt vaak de politieke invloed), de benodigde ondersteuning voor de (operationele) instandhouding in het operatiegebied, operationele criteria als interoperabiliteit en de (exploitatie)kosten van uitzending. Voor alle (deel)capaciteiten dienen de minimale bouwstenen te worden vastgesteld.

Met behulp van dit model kunnen de toekomstige capaciteiten van de krijgsmacht objectief worden vastgesteld.

Afsluiting

In dit artikel staat de effectiviteit van de krijgsmacht centraal. Ik heb mij geconcentreerd op twee nauw met elkaar verbonden onderwerpen: *unity of command* en het besluitvormingsproces over toekomstige capaciteiten van de krijgsmacht. Zowel de structuur als de besluitvormingsprocessen moet integraliteit bevorderen.

Unity of command is een voorwaarde om het besluitvormingsmodel adequaat te kunnen toepassen, en kan eenvoudig worden bereikt door de CDS de verantwoordelijkheden en bevoegdheden van 'bevelhebber' toe te vertrouwen. Toepassing van het model levert een integrale visie op en depolitiseert de besluitvorming. Verder zal de toepassing van het beschreven model de politieke willekeur bij besluitvorming over capaciteiten terugdringen: ook de politiek wordt gedwongen een visie te ontwikkelen en doel-middel relaties expliciet te benoemen.

toename van overheadkosten vindt 'sluipend' plaats als bij bezuinigingen de kaasschaafmethode wordt gehanteerd.

Minimale schaalgrootte is ook relevant vanuit een operationeel oogpunt. Uitgangspunt bij de vaststelling van de minimale operationele schaalgrootte is dat de Nederlandse krijgsmacht altijd onderdeel zal uitmaken van een (tijdelijk) internationaal samenwerkingsverband. De

Met behulp van dit model is het mogelijk meerdere scenario's te ontwikkelen. Van elk scenario kan de politieke gebruikswaarde worden beoordeeld, evenals de kosten die daaraan verbonden zijn. Hierbij is het nuttig per scenario en per (hoofd) capaciteit te specificeren wat de (eenmalige) investeringen zijn, de kosten voor instandhouding (waarbij geen sprake is van feitelijke inzet) en de exploitatiekosten van daadwerkelijke inzet.

De Marokkaanse militaire bijdrage aan de strijd tegen nazi-Duitsland 1940-1945

dr. W. Klinkert*

Inleiding

Heden ten dage zijn het vakantiebestemmingen: Sicilië, Midden-Italië, Corsica, de Voegen... Wat deze gebieden militair-historisch bindt is veel minder bekend: mede door de inzet van Marokkaanse troepen zijn ze bevrijd van de Duitse bezetter. Dat Franse koloniale troepen zoals Algerijnen, Tunesiërs, Marokkanen, Senegalezen in grote getale in Europa hebben gevochten, is een minder belicht onderdeel van de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog.

Dit artikel beoogt de rol van de Marokkanen te belichten, zowel in 1940, toen zij streden tegen de Duitse invasie in België en Frankrijk, als in 1943-1945 toen zij in Italië, Frankrijk en Duitsland deel waren van de geallieerde bevrijders.

1940: La Horgne - Chastres - Kapelle

Rondom de Noord-Franse stad Sedan speelde zich in mei 1940 een cruciale en beroemde episode af in de opmars van de Duitse pantserlegers door Noord-Frankrijk. De tanks van Heinz Guderian maakten hier hun Maas-overgang en brachten de genadeklap toe aan het Franse leger. Het gebied, met zijn verstilde boerendorpen en glooiende groene heuvels, verbergt voor de hedendaagse bezoeker een weinig bekend element uit de Tweede Wereldoorlog: in een piepklein dorpje zo'n kilometer of twintig ten zuidwesten van Sedan bevindt zich een islamitische begraafplaats.

Het is een merkwaardig gezicht, die islamitische symbolen tussen de Franse boerderijen. Het is de erebegraving van de *spahis*, de Marokkaanse cavalerie van het Franse leger, die in La Horgne op 15 mei 1940 zijn laatste strijd tegen de oprukkende Duitse pantserlegers streed.

'Heroïsche' gevechten

De historicus Claude Gounelle stelt dat de Fransen van alle confrontaties van 1940 juist deze gevechten van Marokkanen en Algerijnen als de meest heroïsche beschouwen.¹ Achter barricades en vanuit loopgraven hielden de *spahis* van 9 uur in de ochtend tot 5 uur in de middag de Duitse tanks tegen en vertraagden daarmee de opmars van Guderians *Panzerkorps* naar de Franse kust. Die hardnekkige

strijd kostte de helft van de *spahis* het leven.

Dit was zeker niet de eerste noch de enige keer dat Marokkaanse troepen in de meidagen van 1940 in zware gevechten verwickeld waren. Noord-Afrika leverde een substantieel deel van het Franse leger.

Dat wil zeggen, de troepen kwamen uit Marokko, Algerije of Tunesië, de officieren waren Frans. Op deze wijze kon het Franse leger een omvang hebben die niet geheel gedragen hoefde te worden door de eigen Franse bevolking. En dat was politiek geen ongewenste situatie. *Spahis*,² *tirailleurs marocains*³ of *algériens*, *zouaves* en *chasseurs d'afrique*, het waren vertrouwde onderdelen van de Franse krijgsmacht.

Twee Marokkaanse eenheden schreven in die hectische dagen van mei 1940 geschiedenis. In de eerste plaats de genoemde *spahis*. Terecht worden ze tot op de dag van vandaag in La Horgne geëerd. Maar er was wel iets aan vooraf gegaan. De eigenlijke taak van deze eenheid was verkenningen uit te voeren in de Belgische Ardennen. Op het moment dat de Duitse aanval op 10 mei 1940 van start ging, trok de Franse cavalerie massaal de Ardennen in om de vijandelijke opmars af te tasten en het noordwaarts, naar de Maas oprukkende Franse leger enige tijd te geven zich daar ter verdediging in te richten.

* De auteur is als universitair hoofddocent militaire geschiedenis verbonden aan de KMA te Breda en als onderzoeker aan het Instituut voor Militaire Geschiedenis te Den Haag.

¹ Geciteerd in Doughty, 1990, p. 305.

² Oppericht in 1911, vanaf 1914 bekend als *régiment de marche de chasseurs indigènes a cheval*, later omgedoopt tot *régiments de spahis marocains*.

³ In 1912 werden de *troupes auxiliaires marocaines* opgericht, in eerste instantie gerekruteerd uit soldaten die loyaal bleven aan Frankrijk tijdens de mouterij in Fez. In 1914 werden zij in Frankrijk ingezet aan het westfront als *bataillons de chasseurs indigènes*, in 1915 herdoopt tot *régiments de marche de tirailleurs marocains*.

Aan de Maas, zowel in Frankrijk, maar vooral in België zou de Duitse opmars gestuit moeten worden. Tijdens die cavalerie-opmars in de Ardennen ging het wat de *spahis* betrof, behoorlijk mis. De eenheid, bestaande uit een regiment Marokkanen en een regiment Algerijnen, beide te paard, raakte in de chaos van de onverwacht sterke Duitse opmars de samenhang met de buureenheden kwijt.

Eerherstel

Aan de rivier de Semois in de zuidelijke Belgische Ardennen viel, toen de *spahis* iets te snel terugtrokken, tijdens de duisternis en de chaos van de terugtocht op 11 mei een gat in de linies. De Duitsers maakten van deze gelegenheid handig gebruik, staken de Semois bij het stadje Bouillon over en bedreigden de Franse cavalerie-eenheden in de rug. Dit versnelde de Duitse opmars naar Sedan. De *spahis* zagen te laat wat er gebeurde en waren de volgende dagen gebrand op eerherstel.

Die kans kregen ze. Vanaf 13 mei werden de Noord-Afrikanen ingezet aan de westelijke zijde van wat inmiddels het Duitse bruggenhoofd over de Maas bij Sedan was geworden. Vanuit dit bruggenhoofd wilden de Duitsers met hun pantserleger in westelijke richting zo snel mogelijk door Noord-Frankrijk oprukken naar de kust van Het Kanaal. Het was tijdens die opmars dat *spahis* en tanks elkaar bij La Horgne ontmoetten.

Op die dag, 15 mei 1940, was het Franse legerleiding duidelijk geworden dat de Duitse inval volgens een geheel ander scenario was verlopen dan zij zich had voorgesteld. De Fransen hadden verwacht dat het zwaartepunt van de Duitse invasie in België zou liggen, ongeveer tussen Brussel en Namen, omdat het glooiende terrein daar veel geschikter was voor optreden van gemechaniseerde eenheden dan de Ardennen.

Daarom stuurde de Fransen hun beste eenheden België in om in de lijn Ant-

werpen – Brussel – Namen de verdediging te voeren. Het gevaarlijkste deel van deze linie was het zogenaamde gat van Gembloux, ruim dertig kilometer breed, zonder enige natuurlijke hindernissen en zeer geschikt voor inzet van tanks. De Duitse legerleiding wist dat de Fransen daar de Duitse hoofdaanval verwachtten, en daarom kreeg het pantserkorps van Erich Hoepfner de opdracht de Fransen bij Gembloux aan te vallen.

Zo lang mogelijk moesten de Fransen in hun eigen illusies blijven geloven. Hier treffen we ook Marokkanen aan. De Eerste Marokkaanse divisie⁴ onder generaal Mellier, die zelf lange tijd in Marokko had gediend, was ingedeeld in het Eerste Leger dat tussen Leuven en Namen opgesteld stond. Op 14 en 15 mei 1940 vielen de Duitse pantser, gesteund door vliegtuigen, van *Heeresgruppe B* opgerukt via Maastricht, de Fransen aan. De Fransen, minder modern bewapend dan de Duitsers, deden hun uiterste best. In hun ogen was dit de Duitse hoofdaanval en werd hier het lot van Frankrijk beslist.

Twee dagen lang duurde de strijd, de Marokkaanse tirailleur-regimenten verloren twintig tot zelfs vijftig procent van hun manschappen. Zonder het te weten deden ze precies wat de Duitsers wilden: wegblijven uit de Ardennen en Noord-Frankrijk, om Guderians hoofdaanval ruim baan te geven. Evenals in La Horgne resteren tot op de dag van vandaag de islamitische graven in de heuvels van Wallonië. De gesneuvelde Marokkanen zijn begraven in Chastres bij Gembloux.⁵

Evacuatie

Op 26 mei begon de evacuatie van de geallieerden vanuit het bruggenhoofd van Duinkerken naar Engeland. Hierbij waren verschillende Marokkaanse eenheden betrokken. Velen wisten het vege lijf te redden, maar een aantal moest de vluchtpoging met de dood bekopen. Hun stoffelijke resten spoelden in de weken nadien aan op de kust van België en Nederland.

In het Zeeuwse Kapelle, op een begraafplaats voor Franse militairen die in Nederland zijn gesneuveld, vonden zij hun laatste rustplaats. Van de 23 geïdentificeerde Franse militairen van Arabische afkomst is van een viertal zeker dat het Marokkanen waren.

Springplank Noord-Afrika 1942-1943

De snelle ineenstorting van het Franse leger in mei, juni 1940 was door niemand verwacht. Vanzelfsprekend niet door de Fransen, maar ook niet door de Duitsers, die hun gevreesde vijand in enkele weken op de knieën hadden gedwongen. Het Franse leger was ontredderd en verscheurd. Charles de Gaulle riep vanuit Londen op zich achter hem te scharen; de oorlogsheld van de Eerste Wereldoorlog, de grijze maarschalk Philippe Pétain, zette in Vichy een nieuwe Franse regering op, die ook het grootste deel van het koloniale rijk beheerde.

Operatie 'Torch'

Waar lag de loyaliteit van de Franse troepen? Bij De Gaulle, die op eigen houtje in Londen was begonnen of bij Vichy, de wettige regering, maar aan Duitse leiband? Het duurde tot eind 1942 totdat er weer enig licht in de duisternis kwam.

In november 1942 voerden de geallieerden de operatie *Torch* uit; de landing in Noord-Afrika. De Franse bevelhebbers in Marokko en Algerije, aanvankelijk trouw aan Vichy, besloten zich niet tegen de geallieerden te verzetten maar samen met hen te strijden tegen de Duitsers die zich nog in

⁴ Vooral gevuld met mannen uit Marakesh en Meknes, die voor vier jaar getekend hadden.

⁵ Generaal Mellier beschrijft de Marokkanen van 1940 als volgt: *Een wat nerveuze en beïnvloedbare eenheid, maar dankzij zijn Berber achtergrond meer geschikt voor de aanval dan voor de verdediging. Enerzijds gehoorzamen in harde confrontaties de Marokkanen hun commandant die zij kennen en vertrouwen, anderzijds zijn ze in tegenslagen snel geneigd tot terugtrekken en de eenheid uiteen te laten vallen.* Paillat, 1985, p. 322.

Tunesië en verder oostelijk daarvan bevonden.

Met de invasie in Noord-Afrika begon een nieuwe fase in de geschiedenis van de Marokkaanse eenheden in Europa. Noord-Afrika werd in 1943 de bakermat voor het nieuwe Franse leger dat zou deelnemen aan drie invasies op het Europese continent, geplaatst onder bevelhebbers die vaak erg vertrouwd waren met de *magreb* en zijn troepen. Bovendien waren ze gebrand op een prominente rol voor Franse troepen in de bevrijding van Europa, en in het bijzonder natuurlijk van Frankrijk zelf.

De schandvlek van de chaotische ineenstorting van mei 1940 moest zo snel mogelijk uitgewist worden. Dat in dit nieuwe Franse leger ruimschoots plaats was voor koloniale troepen stond buiten elke discussie. Frankrijk had ze nodig en kende hun militaire kwaliteiten.

Drie commandanten

De drie commandanten die de eerder genoemde drie invasies met de daarop volgende opmars leidden, waren Alphonse Juin, die het Franse leger in Italië commandeerde, Jean de Lattre de Tassigny, wiens eenheden via Zuid-Frankrijk en het Rhônedal noordwaarts naar de Vogezen oprukten en ten slotte Jean Leclerc die de Franse Tweede pantserdivisie vanaf het strand van Normandië dwars door Frankrijk commandeerde tot Straatsburg.

In alle drie deze strijdmachten waren Marokkaanse eenheden vertegenwoordigd. De nadruk lag op het leger van Juin in Italië. In de onherbergzame berggebieden van Midden-Italië speelden de Marokkanen hun hoofdrol van de Tweede Wereldoorlog.

Vanaf begin 1943 begonnen de Amerikanen in Marokko met de formatie en bewapening van Franse eenheden.

De eerste grote eenheid die ontstond was het *Corps Expéditionnaire Français* onder Juin. Hierin namen twee Marokkaanse divisies een prominente plaats in: de Tweede Marokkaanse divisie en de Vierde Marokkaanse bergdivisie.

Zij zouden de harde kern van het Franse leger in Italië vormen. Maar er was nog een eenheid onder Juins commando, die de reputatie van de Marokkanen in Europa nadrukkelijk zou bepalen, en dat waren de zogenaamde *goums*. Zij verdienen een toelichting.

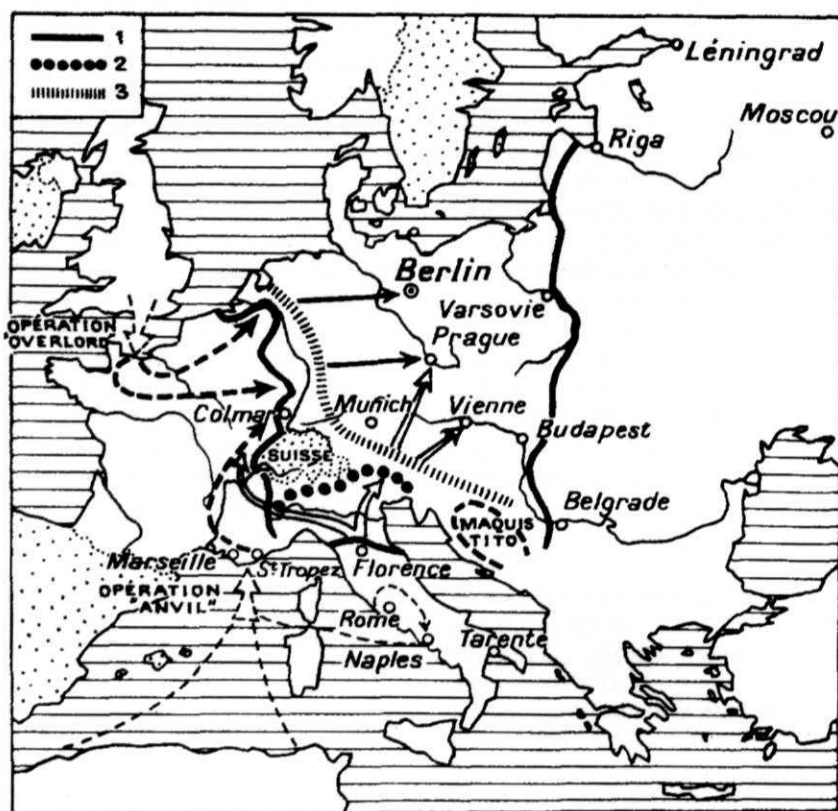
'Goums'

Vanaf de negentiende eeuw gebruikten de Fransen de stammen van het Atlasgebergte voor politie- en verkenningstaken. Vanaf 1908 werden zij door generaal D'Amade formeel in pelotons infanterie en cavalerie georganiseerd en staan ze bekend als *goums* (afgeleid van Arabische woord *qum* dat groep of eenheid betekent).

Franse officieren die Arabisch spraken en de clantradities kenden trainden deze eenheden om met irreguliere strijdwijzen de orde te handhaven tussen verschillende bergstammen. De *goums* waren dus volledig getraind in guerrilla-achtig optreden in berggebieden in kleine groepen. Zij onderscheidden zich van de tirailleurs, die zich het reguliere infanteriegevecht bekwamen.

Kenmerken

Goums, grotendeels afkomstig uit het Chaouia-gebied onderscheidden zich door hun extreme uithoudingsvermogen, schietvaardigheid, terreinkennis en hun trouw aan Frankrijk. Daarnaast onderscheidden ze zich door hun kleding: hun authentieke gestreepte wollen uniform (de *djebella*), hun tulband (*rezza*), sandalen en mes (*koumia*). Juin wilde juist deze troepen inzetten in de bergachtige frontlijn van Italië. Behalve met muilezels werden de *goums* uitgerust met jeeps,

(Bron: Juin Mémoires)

mortieren, radio's en vervingen stalen helmen met een halve-maan-embleem de *rezza*.

'Tabor'

Een *goum* was een compagnie van ongeveer tweehonderd man. Drie *goums* samen vormden een *tabor*, een bataljon. Daarom worden deze eenheden ook wel aangeduid als *tabors*. Drie *tabors* vormden op hun beurt een *groupement de tabors marocains* (GTM) onder een Franse kolonel.

De vier GTM stonden, als onderdeel van het Franse Expeditionaire leger, onder bevel van generaal Augustin Leon Guillaume, afkomstig uit de Franse Alpen, een zeer ervaren koloniaal officier met vele functies in het Franse leger in Marokko. Aan zijn krijgsgevangenschap in de Eerste Wereldoorlog had hij bovendien weinig positieve gevoelens tegenover Duitsers overgehouden.

Guillaumes strijdmacht omvatte aanvankelijk 7880 man, waaronder 700 Fransen. Waarschijnlijk zijn gedurende de oorlog tussen tien en twaalf duizend Marokkaanse *goums* ingezet. Dat juist de inzet van deze troepen in de bergachtige streken van Zuid-

Europa een gelukkige keuze was is duidelijk, maar er zat ook een keerzijde aan, zoals later zal blijken.

Sicilië

Zaterdag 10 juli 1943 was het zover. Na het Afrikakorps van Erwin Rommel verslagen te hebben, konden de geallieerden eindelijk de sprong naar Europa wagen. Met operatie *Husky*, de omvangrijke *sea-* en *airborne* operatie onder de twee vooraanstaande generaals Bernard Montgomery en George Patton, betraden de Britten en Amerikanen Europa. Vier dagen later, op woensdag 14 juli – een mooie datum voor Fransen – betraden de eerste Marokkaanse militairen Europa. Het waren de *goums*, het enige Marokkaanse legeronderdeel dat in 1940 niet in Frankrijk had gevochten, die deze eer te beurt viel.

58 Fransen en 678 Berbers samen met 117 paarden en 126 muilezels betraden het Middellandse Zee-eiland om ingedeeld te worden bij de Amerikanen onder Patton, die Palermo en Messina als prijzen voor ogen hield. Het bergachtige, droge terrein zal hen zeker aan Noord-Afrika hebben doen

denken, maar de moderne bewapening van de Duitse tegenstander was hen heel wat vreemder.

Effectieve bergtroepen

In de eerste gevechten verstevigden de Marokkanen meteen hun reputatie als effectieve bergtroepen. Om het belang van Franse troepen op Europese bodem nog te versterken bezocht de Franse opperbevelhebber Henri Giraud, zelf zeer thuis in Marokko, de *goums* op 19 augustus, twee dagen nadat een einde was gekomen aan de gevechten op Sicilië. Op 4 september vertrokken de *goums* vanuit Palermo terug naar Marokko voor een welverdiende periode van recuperatie.

De Marokkanen hadden hun visitekaartje afgegeven, in moeilijk terrein konden ze goed uit de voeten. Nu was het aan generaal Juin een zo sterk mogelijke Franse inbreng in het verdere verloop van de strijd in het Middellandse Zeegebied te bewerkstelligen.

De situatie was gecompliceerd. Eigenlijk wilden de Amerikanen zo snel mogelijk naar het hart van Duitsland doorstoten, en daarvoor was een operatie aan de Franse westkust noodzakelijk. Maar zo'n omvangrijke en zeer risicovolle operatie wilden de Britten nog even uitstellen. Zij geloofden eerder in een binden en uitputten van Duitse troepen in Italië en wensten een invasie in Normandië naar een later tijdstip te verschuiven, wanneer de kans op succes groter zou zijn.

De Britten waren de gruwelijkheden van de Eerste Wereldoorlog in Frankrijk nog niet vergeten en waren niet van plan opnieuw een generatie te verliezen op slagvelden in Noord-Frankrijk. Bovendien had voortzetting van de strijd in Italië het voordeel dat een bondgenoot van Duitsland verslagen kon worden, dat vanuit Italiaanse vliegvelden Zuid-Duitsland gebombardeerd kon worden, en dat een stevige westerse presentie in het Middellandse Zeegebied voor de toekomst verzekerd was.

Vanouds was dit gebied immers

Maarschalk Juin en Le Glaoui zijn blij dat ze elkaar weerzien (Parijs, 1952)

Goum

(Bron: Musée de l'infanterie, Montpellier)

Corsica

Het was niet Italië waar de Marokkanen het strijdtoneel weer konden betreden. Eerst was een stukje Frankrijk aan de beurt: Corsica. Vanaf 11 september gingen Franse troepen in Algiers scheep naar dit eiland, dermate strategisch gelegen in verband met de verdere operaties in het westelijke Middellandse Zeegebied, zowel in Italië als bij de reeds geplande invasie in Zuid-Frankrijk, dat de geallieerde legerleiding had besloten dit eiland als eerste van het Franse grondgebied te bevrijden.

Ook hier waren – onder de officieuze lijfspreuk: wie het laatst lacht lacht het best – de *goums* (2e groep) weer present, een andere groep dan degenen die op Sicilië (4e groep) vochten. Ditmaal vochten reguliere Marokkaanse eenheden aan hun zijde. Corsica, waar de gevechten doorgingen tot 1 oktober, werd de vuurdoop voor de Vierde Marokkaanse bergdivisie en de nieuwe eskadrons *spahis*, uitgerust met modern gemechaniseerd verkenningmateriael. Op 4 oktober 1943 kon deze operatie feestelijk worden afgerond met de intocht in Bastia. De *goums* bleven nog enige tijd om de pacificatietoek te voltooien.

De opmars naar Cassino

Vanwege de bevrijding van Corsica had Juin nog slechts twee andere divisies in de aanbieding om met de Britten en Amerikanen in Italië mee te vechten en dat waren de Tweede Marokkaanse en Derde Algerijnse divisie. Juin lobbyde om deze divisies zo snel mogelijk in Italië aan land te krijgen. De Amerikaanse bevelhebber in Italië, Mark Clark, wist hoe goed deze eenheden in bergachtig terrein konden optreden en steunde Juin in diens pogingen scheepsruimte ter beschikking te krijgen om de eenheden vanuit Algerije te verschepen.

Pas eind november was het zover. De gevechten in Italië waren toen al zo'n

onderdeel van de Britse maritieme invloedssfeer. Britse garnizoenen lagen in Gibraltar, op Malta en Cyprus en bij het Suezkanaal.

Operatie 'Overlord'

Dit nam niet weg dat in dezelfde periode van de gevechten op Sicilië de geallieerden als plandatum voor de operatie *Overlord* – de invasie in Normandië – 1 mei 1944 vastlegden. Hiermee kwamen ze ook tegemoet aan Russische kritiek dat het Westen het wel prima vond dat Stalin alleen de kastanjes uit het vuur haalde. De oorlog aan het oostfront woedde immers in alle hevigheid.

Aangezien voorlopig de middelen voor een invasie in Normandië nog ontbraken, besloot de geallieerde legerleiding de strijd in het Middellandse Zeegebied voort te zetten. Inmiddels was de politieke en militai-

re situatie in Italië danig aan verandering onderhevig. Mussolini had de invasie van Sicilië in politieke zin niet overleefd. Hij had het veld moeten ruimen voor een nieuwe regering die bereid was met de geallieerden te onderhandelen.

Na enige tijd, op 8 september, leidde dit tot de Italiaanse capitulatie. Voor de Duitsers was dit het signaal de verdediging van Italië over te nemen, vijf dagen nadat de geallieerden aan de uiterste zuidelijke hiel van de Italiaanse laars, Calabrië, waren geland (operatie *Baytown*).

Terwijl de Duitsers met een planmatige efficiency alle strategische punten in Italië bezetten, landde de geallieerde vloot bij Salerno (Napels) om een Brits-Amerikaans strijdmacht aan land te zetten (operatie *Avalanche*, 9 september).

tien weken aan de gang, en dat waren geen gemakkelijke weken geweest. Eerst was het geallieerde bruggenhoofd bij Salerno bijna door de Duitsers terug de zee in gedreven, pas op 1 oktober konden de geallieerden Napels bevrijden, en de opmars naar Rome stuitte in de bergen achter Napels direct op omvangrijke, goed uitgebouwde Duitse verdedigingslijnes.

Geen gunstige vooruitzichten

De Duitsers hadden precies voldoende tijd gehad zich op alle tactisch belangrijke punten te nestelen. Met de wintermaanden in aantocht was dat voor de geallieerden geen gunstig vooruitzicht. Kleine riviertjes die door het Italiaanse berglandschap stroomden werden schier onoverkomelijke hindernissen door mijnevelden, bunkers, opstellingen van mitrailleurnesten, en overstromingen vanwege de overvloedige regenval.

Namen als Volturno, Sangro, Rapido en Garigliano kregen een onheilspellende klank. De slagen om deze riviertjes te overwinnen (vanaf oktober 1943) behoren tot de zwaarste en meest dramatische van de oorlog. Na het overwinnen van de Volturno (12-19 oktober), toen de geallieerden hun tanden in de verdediging van de Sangro zetten (19-24 november), verschenen de Noord-Afrikanen ten tonele. Op 19 november kwamen de verzorgingseenheden voor de Marokkanen en Algerijnen in Napels aan, de volgende dag, uiteindelijk ver voor op het schema, de troepen zelf.

De Tweede Marokkaanse divisie onder generaal André Dody beet het spits af. Vijf dagen later volgde Juins hoofdkwartier. Het Franse Expeditionnaire Korps kon zich in de gelederen van het Vijfde Amerikaanse leger voegen. Een onafhankelijk commando naast de Amerikanen, wat Juin wel gewild had, zat er niet in. De Marokkanen werden direct na hun ontschepping geplaatst in het Zesde Amerikaanse legerkorps van generaal Lucas en gelegerd in het berggebied ten oosten van Monte Cassino. Daar beleefden zij hun vuurdoop, in

het onherbergzame terrein zo'n tien kilometer voor de sterke Gustav-linie in koude en natte decemberdagen, de week voor kerstmis, nabij de Monte Pantano en in het Mainarde-massief.

Ondanks dat aan de training van vooral de lagere niveaus nog wel een en ander ontbrak, maakten de Marokkanen indruk op het Amerikaanse oppercommando. Vanaf het begin vielen zij in positieve zin op wat betreft het kunnen doorstaan van ontberingen en optreden in gebieden die voor gemechaniseerde legers zo goed als onbegaanbaar waren.

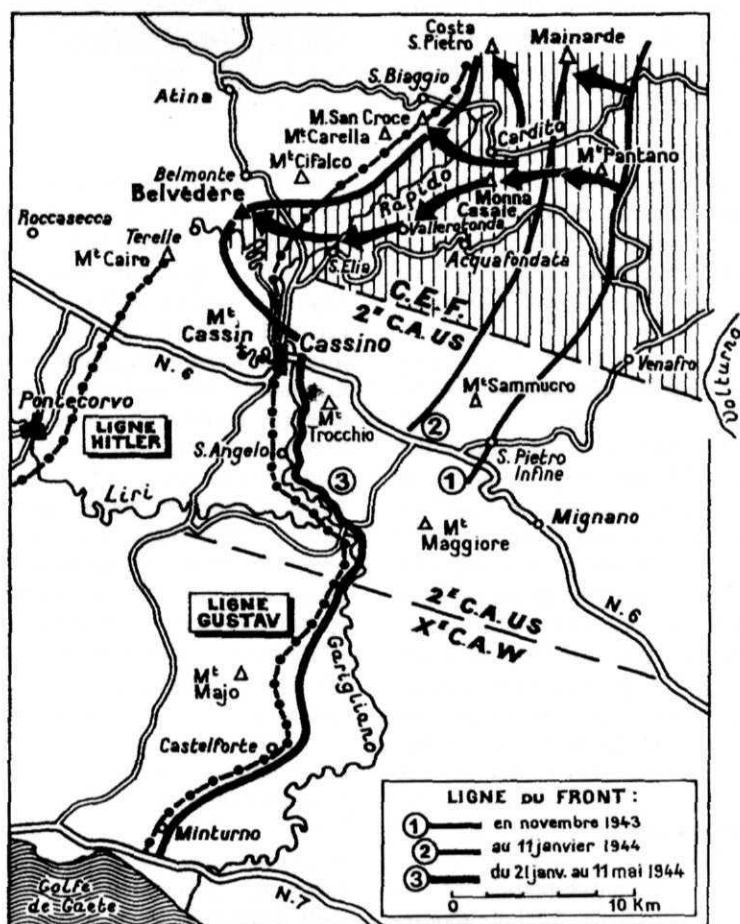
Cruciale fase van de oorlog

In januari 1944 kwam de oorlog in Italië in een cruciale fase. De geallieerden stonden voor de zwaar versterkte Duitse Gustav-linie die dwars

door Italië liep. Iedere opmars in noordelijke richting moest zich door Duitse bunkerstellingen, mijnevelden en artillerieopstellingen heenslaan. Vooral de opmarsroute naar Rome, door het dal van het riviertje de Liri, werd zwaar verdedigd.

De bergen, waarin zich het imposante kloostercomplex van Monte Cassino bevond, domineerden het terrein. In die bergen was praktisch ieder militair optreden uitgesloten, op moeizaam en kleinschalig infanterieoptreden na, dat uitermate zwaar was en veel slachtoffers voor minimale terreinwinst zou kosten.

De landing bij Anzio, veertig kilometer ten zuiden van Rome, op 22 januari 1944 was een geallieerde poging om de opmars door Italië weer enige

(Bron: Juin Mémoires)

snelheid te geven. Britten en Amerikanen moesten vanuit Anzio in zuidelijke richting de *Gustav-linie* in de rug aanvallen terwijl tezelfdertijd een offensief de linie frontaal aanpakte. Een mooi plan, maar het pakte slecht uit.

Opgesloten in een bruggenhoofd

De invasie bij Anzio kwam voor de Duitsers als een volslagen verrassing. Zonder enige tegenstand konden de geallieerden het Italiaanse strand betreden. Maar in plaats van snel door te stoten – waaraan zeker enig risico was verbonden – besloot de commandant eerst een grote macht op het strand te verzamelen en dan pas verder landinwaarts te gaan. Dit gaf de Duitsers juist voldoende tijd een legermacht naar Anzio te sturen en de invasietroepen te omsingelen.

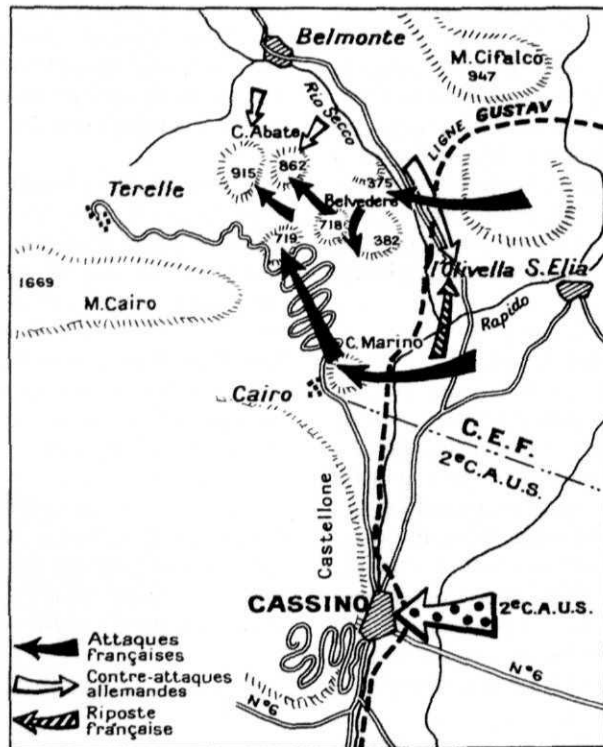
Met de rug naar de zee moesten Britten en Amerikanen de Duitse pogingen hen terug de zee in te drijven weerstaan, in plaats van op te rukken naar de Gustav-linie. Meer dan drie maanden zaten enkele divisies opgesloten in een bruggenhoofd onder voortdurende Duitse beschietingen. De doorbraak van de Gustav-linie bij Monte Cassino zou volledig neerkomen op de troepen die toch al voor de linie stonden.

Monte Cassino

In de ijselijke omstandigheden van januari 1944 begon, parallel aan de invasie bij Anzio, de grote aanval op de Gustav-linie. Op 20 januari openden de Amerikanen de gevechten bij het plaatsje Cassino. Het zou uitlopen op een catastrofe, een van de meest dramatische nederlagen van de Amerikanen in Europa. Een klein riviertje als de Rapido bleek door de Duitsers tot zo'n krachtige hindernis te zijn uitgebouwd dat de Amerikanen erop stuk liepen ten koste van grote verliezen aan personeel en materieel.

Onherbergzaam gebied

Op de rechterflank, in het noordelijker gelegen berggebied, lag het terrein waarin Juins divisies moesten

(Bron: Juin Mémoires)

optreden. Daar lagen hoge, ongenaakbare bergtoppen, steile dalen die op alle punten onder Duitse observatie en vuur lagen, daar waren geen wegen, er was nauwelijks dekking in het terrein; logistieke aan- en afvoer was een bovenmenselijke krachtsinspanning. Dit gebied moest in geallieerde handen komen. Het domineerde de opmarsroute naar Rome.

Al op 12 januari waren de Marokkanen, Algerijnen en Tunesiërs begonnen, met Amerikaanse luchtsteun, zich gunstige uitgangsposities voor het grote offensief te bevechten. Bergtoppen als de Costa San Pietro en Monte San Croce en bergdorpjes als San Biaggio werden aanvalsdoelen voor de Tweede Marokkaanse divisie, maar ook de *goums* kwamen hier goed tot hun recht.

Stap voor stap, bergtop na bergtop

Het waren bijzonder felle gevechten. De Duitsers gaven nauwelijks terrein prijs. Handgranaten en bajonetten waren hier de wapens, zo dichtbij was

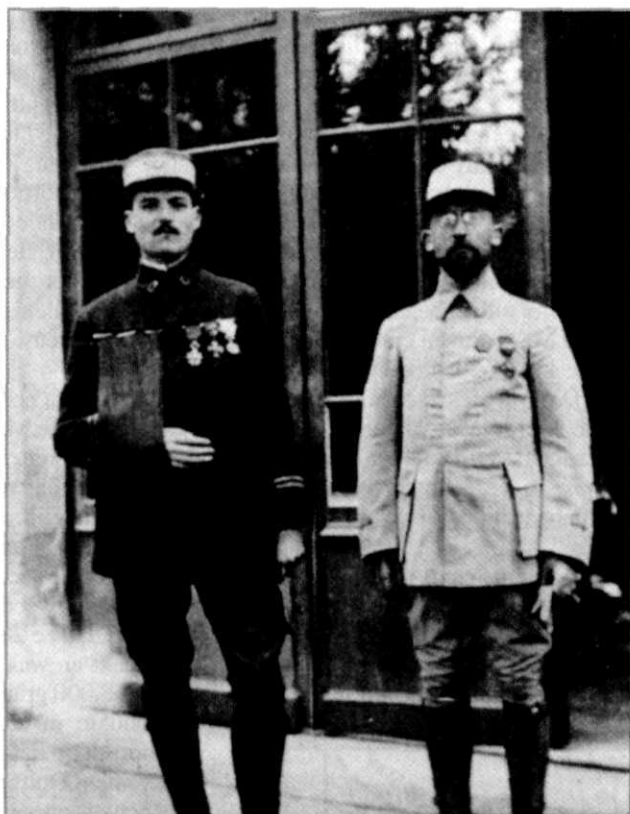
de vijand. In vier dagen kon de Gustav-linie zes kilometer dichter benaderd worden, maar in de linie zelf zaten de Marokkanen toen nog niet. De druk op de Duitse stellingen was hevig. Stap voor stap, bergtop na bergtop weken de Duitse eenheden totdat inderdaad de Noord-Afrikanen voor het riviertje de Rapido stonden, de kern van de Gustav-linie.

De opdracht was succesvol uitgevoerd. Nog voordat de invasie van Anzio plaatsvond en voor de grote geplande doorbraak bij Monte Cassino stond Juin voor de Rapido. De uitgangsstellingen waren betrokken. De noordelijke flankbeveiliging voor de Amerikanen leek verzekerd.

Op 24 januari was het zover. De Franse aanval als onderdeel van het grote offensief ging van start. Juin kreeg van generaal Clark de opdracht de Rapido over te steken, de Gustav-linie te doorbreken en door te stoten noordelijk van de Amerikaanse hoofdaanval die door de Liri-vallei

**Luitenant Juin,
van de
Marokkaanse
brigade, ernstig
geblesseerd
aan de rechterarm
(1915)**

(Bron: Le Maréchal
Juin 'Duc du
Garigliano', René
Chambe, 1968)

naar Rome zou moeten gaan. Juin kreeg een grotere frontsector in bijzonder zwaar terrein en moest noordelijk van het klooster van Monte Cassino Duitse aanvallen op de Amerikaanse opmars blokkeren.

Aangezien de Amerikanen vastliepen op de Rapido waren de Fransen de enigen die daadwerkelijk door de Gustav-linie heenbraken. Zij bevochten de bergen aan de overzijde van de Rapido. Belmonte, Belvedere, mooie namen voor verschrikkelijke oorden. De enige plaats waar het geallieerde front daadwerkelijk een uitstulping in Duits gebied maakte was de noordelijke, Franse sector. Gelukkig voor Juin kon hij juist in deze fase beschikken over versterkingen van eenheden die voordien op Corsica gevochten hadden. Zo kwam, behalve *goums* van generaal Guillaume, ook de Vierde Marokkaanse bergdivisie voor de strijd in Italië beschikbaar.

Uitputting

Tot de eerste week van februari woed-

den de gevechten voort. De Gustav-linie had onder extreme druk gestaan, was op enkele plaatsen doorbroken, maar de geallieerde eenheden waren uitgeput. De aanval moest gestaakt worden. Voor de Duitsers was duidelijk dat deze linie, juist met het oog op de landing bij Anzio, tot het uiterste verdedigd moest worden.

Beide zijden reorganiseerden en voerden nieuwe, verse eenheden aan. Aan geallieerde zijde werd de fakkel van de hoofdaanval overgedragen aan divisies uit Nieuw-Zeeland en India. Zij moesten bij Monte Cassino de doorbraak gaan bevechten. Juins troepen bleven in het noordelijk berggebied zitten.

De bekendste episode uit de slag speelde zich af zonder Noord-Afrikaanse rol. Om de doorbraak nu wel te laten slagen, besloot de geallieerde legerleiding, na een lange discussie onder de bevelvoerende generaals, een bombardement uit te voeren op het historische kloostercomplex van

Monte Cassino. Niet alleen zouden hierdoor Duitse stellingen in een essentieel gebied vernietigd worden – de kloosterheuvel domineerde immers de opmarsroute door het Liri-dal – ook zou er een positieve werking op het moreel van de geallieerde troepen van uit gaan.

Na zo'n spectaculair bombardement zou de Duitse tegenstand zozeer zijn verschrompeld dat de kans op succes aanmerkelijk werd vergroot. Op 15 februari verschenen de vliegtuigen. In een donderend bombardement werd het klooster van de aardbodem weggevaagd. Het sein voor de aanval was gegeven. Maar ook nu was het wondermiddel niet gevonden.

Opnieuw liepen de geallieerden stuk op heftige Duitse tegenstand. Er was terreinwinst, maar het was te meten in honderden meters en de Duitsers bouwden de kloosterruïne om tot een sterke stelling vanwaaruit zij de verdediging krachtiger dan ooit konden voeren.

Tien dagen van zware gevechten konden geen doorbraak bewerkstelligen. Op nieuw trad er een gevechtspauze in, eenheden werden verversd en de generaals bogen zich over de kaarten om hun plannen te herzien.

Bombardementen

De volgende fase van de gevechten bij Monte Cassino werd luid en duidelijk ingeluid op 15 maart, toen om half negen in de ochtend vijfhonderd vliegtuigen een gebied van slechts 1400 bij 400 meter in gapende kraters en ruïnes veranderden. Het dorp Cassino, aan de voet van de berg, bestond niet meer. Dit bombardement, een van de hevigste uit de hele oorlog op zo'n klein gebied direct voor de eigen troepen, moest de weg banen voor de Nieuw-Zeelanders en de Indiërs om de Liri-vallei binnen te kunnen gaan.

Tien dagen lang veranderden de heuvel van het klooster en de restanten van het dorp in een klein Stalingrad. Tien dagen lang met de meest intense en gruwelijke gevechten, en weer geen beslissing.

In de weken van de gevechten op het klooster en het dorp Cassino was het in de noordelijke Franse sector betrekkelijk rustig. De troepen konden recupereren. Juins tweede belangrijke rol in de gevechten om Monte Cassino liet niet lang op zich wachten. De Noord-Afrikanen kregen een nieuwe, zuidelijker gelegen frontsector aangewezen. Dit was het gevolg van ingrijpende veranderingen in de aanpak van de slag, die na de mislukkingen van de weken voordien, ook wel gewenst waren.

De geallieerde legerleiding begon aan de planning van operatie *Diadeem*, die eindelijk het zo lang gewenste succes moest brengen. Er werden meer troepen dan ooit verzameld tegenover de Gustav-linie en de aanval zou zich massaal over een breder front dan ooit tevoren gaan afspelen. Naast Britten, Amerikanen, Canade-

zen, Nieuw-Zeelanders verschenen nu ook Polen, die de stellingen in de bergen van de Fransen overnamen.*

Juin kreeg een nieuwe sector ten zuiden van het Liri-dal, weer in de bergen met de opdracht de zuidelijke flank van de Amerikaanse hoofdaanval te beschermen, Duitse legers van elkaar te scheiden en snel door te stoten in moeilijk begaanbaar terrein. Dat de Marokkanen en Algerijnen dat laatste konden, hadden ze wel bewezen. De Tweede Marokkaanse divisie en de Vierde Marokkaanse bergdivisie kregen, samen met de *spahis* en de *goums*, in deze opmars een centrale rol toebedeeld.

Duitse tegenstand

Op 11 mei 1944 ging de aanval van start. Juin zelf was bij zijn troepen in de startlijn aanwezig. Tweeduizend stukken geschut openden het vuur op

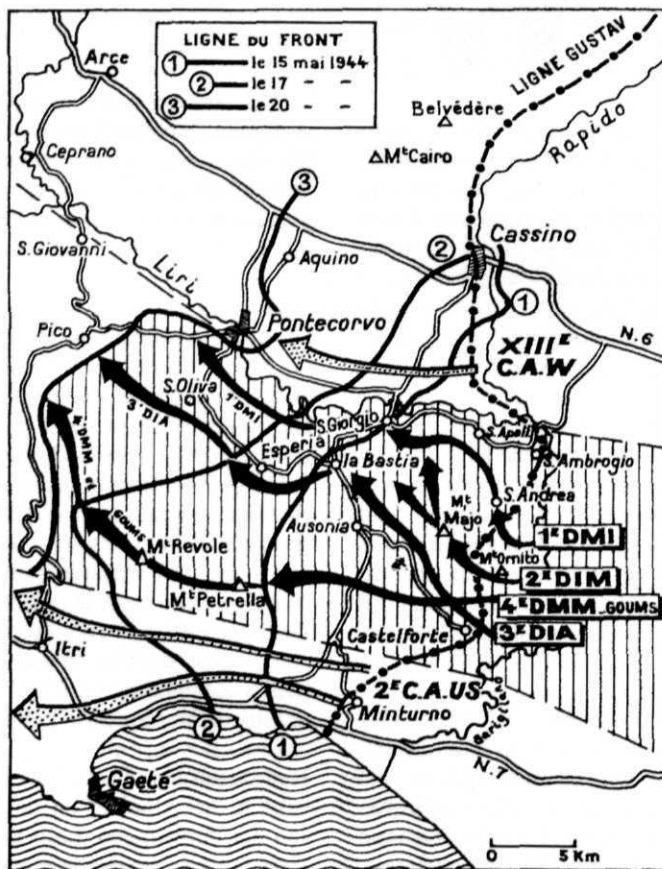
de Duitse linies. En toen die zwegen, vielen de Marokkanen in nachtelijk duisternis de Duitse linies aan. Ondanks de inleidende artilleriebeschietingen was de Duitse tegenstand zeker niet gebroken. Zij richtten vlammenwerpers, mortieren, mitrailleurs op de aanvallende Franse divisies. De Tweede divisie kreeg zelfs zulke klappen dat generaal Dody beval terug te vallen op de startlijn en de aanval opnieuw in te zetten.

Op het eerste belangrijke aanvalsdoel, de dominante Monte Maio, wapperde op 13 mei de Franse *tricolore*. Na enkele dagen van zware gevechten kwam eindelijk de zo lang verwachte uitbraak tot stand. Hierin speelde Juins divisies een belangrijke rol. Het kostte de Tweede divisie 1120 man, daarbij had ze 2800 krijgsgevangenen gemaakt en was ze gesteund geweest door 68.000 granaten van de artillerie. Het lukte in een verbazingwekkend tempo door het Aurunci bergmassief te komen, Duitse eenheden in de tang te nemen en de zuidelijke flank van de hoofdaanval door het Liri-dal te beveiligen. Er zijn weinig voorbeelden van zulke geforceerde opmarsen door berggebied onder voortdurende vijandelijke dreiging en aanvallen.⁶

Bevrijding van Rome

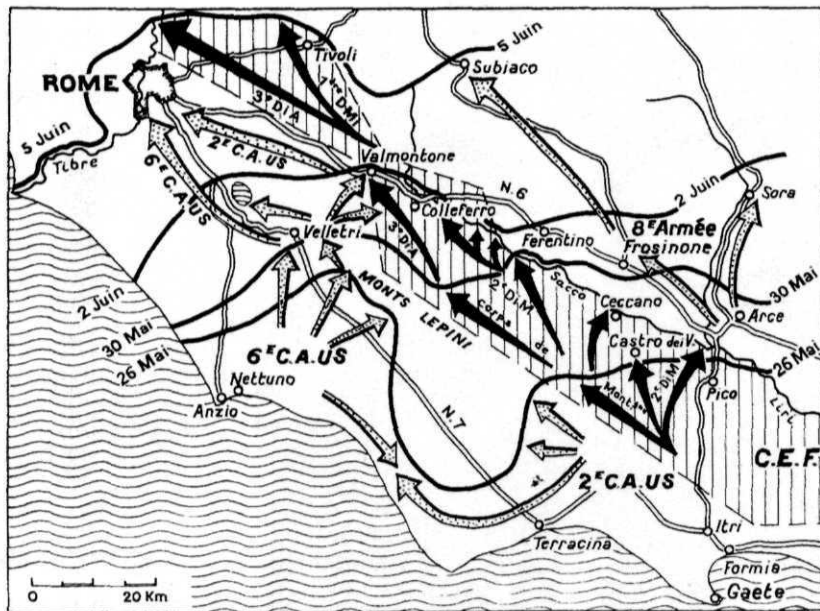
De weg naar Rome was eindelijk open. Met eenheden die uit het bruggenhoofd van Anzio braken konden de Amerikanen onder Mark Clark op 4 juni 1944, twee dagen voor de invasie in Normandië, de Eeuwige Stad binnenrijden. De volgende dag speelde het muziekkorps van het Vijfde *régiment tirailleurs marocains de Marseillaise* op de binnenplaats van het *Palazzo Farnese*, de Franse ambassade in Rome.

Op 13 juni defileerde de Tweede Marokkaanse divisie op de Piazza Venezia als eerbetoon voor het als eerste doorbreken van de Duitse linie

(Bron: Juin Mémoires)

⁶ In het bijzonder geldt dit voor de opmars door het Aurunci-gebergte via Monte Petrella - Monte Revole - Monte Faggeta op 16-17 mei.

(Bron: Juin Mémoires)

Marokkanen bleken dan ook uitstekend geschikt voor berggevechten en hun kunde daarin compenseerde de onmogelijkheid daar gemechaniseerd op te treden.

Vooral het uitvoeren van patrouilles, verkenningen, verrassingsaanvallen, overvallen en hinderlagen in berggebieden waren Marokkaanse specialiteiten. De Britten spraken over *gouming it* als een overval of andere kleine snelle actie bedoelden. Clark spreekt in zijn memoires over 'the famous French Moroccan fighters'. En reeds in mei 1944 schreef de Duitse bevelhebber in Italië, Albert Kesselring:

(...) de vaardigheid door het terrein te verplaatsen is opmerkelijk bij Fransen en Marokkanen. Zij overwinnen snel terrein dat geacht

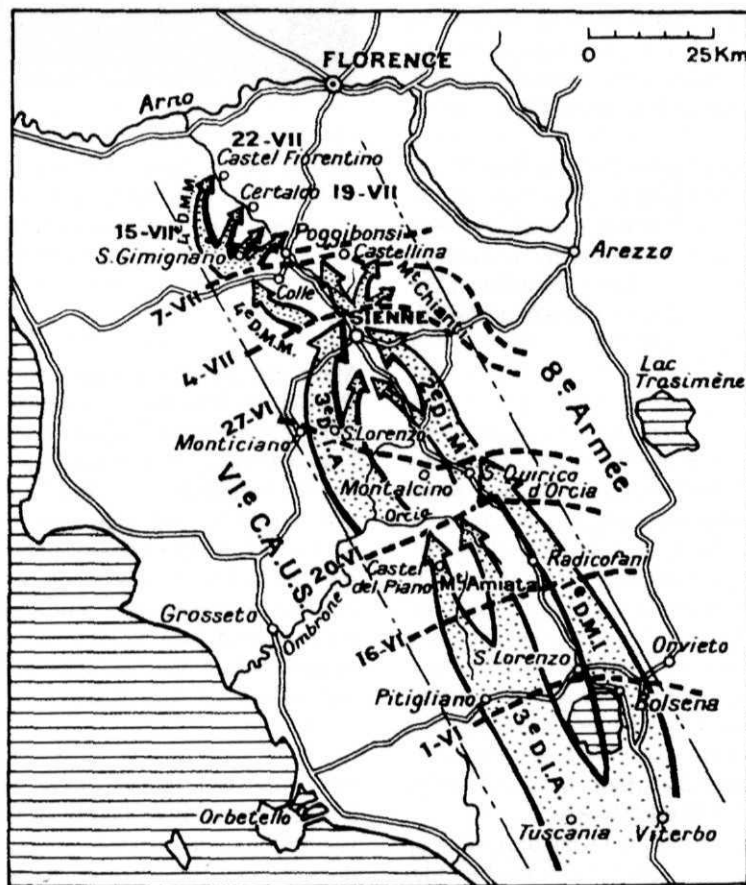
achter het riviertjes de Garigliano waarmee de weg naar Rome open kwam. Later constateerde Juin in zijn memoires:

*Het is aangetoond dat de onweerstaanbare opmars van het Franse Expeditieleger van de Garigliano tot de Tiber een beslissende factor in de overwinning is geweest.*⁷

Na de bevrijding van Rome trok Juins troepenmacht verder noordwaarts Italië in. Op 3 juli bevrijdden de Marokkanen Siena, de historische stad veertig kilometer ten zuiden van Florence. Op 22 juli 1944 kwam er aan de Franse deelname aan de strijd in Italië een einde.

Marokkaanse specialiteiten

De strijd in Italië is zonder meer de belangrijkste bijdrage van de Marokkaanse troepen aan de bevrijding van Europa. De geallieerde bevelhebbers waren lovend over hun optreden. De

(Bron: Juin Mémoires)

⁷ Juin, *Il avait appris que, du Garigliano au Tiber, l'irrésistible assaut de CEF avait été le facteur déterminant de la victoire.* 1959, p. 329-330.

wordt onbegaanbaar te zijn met gebruik van muilezels om zware wapens te verplaatsen, en ze hebben vaak geprobeerd achter onze opstellingen te komen, soms door wijde omtrekkende bewegingen, om ze van achter open te breken.

In zijn memoires herhaalde de Duitse veldmaarschalk die lof en stelde hij dat het verrassend optreden en uitbuiting van mogelijkheden door Marokkaanse eenheden op tactisch niveau gunstig afstak tegenover het methodische en daardoor voorspelbare optreden van Britten en Amerikanen. Ook Juin prees 'zijn' Marokkanen in zijn memoires.⁸

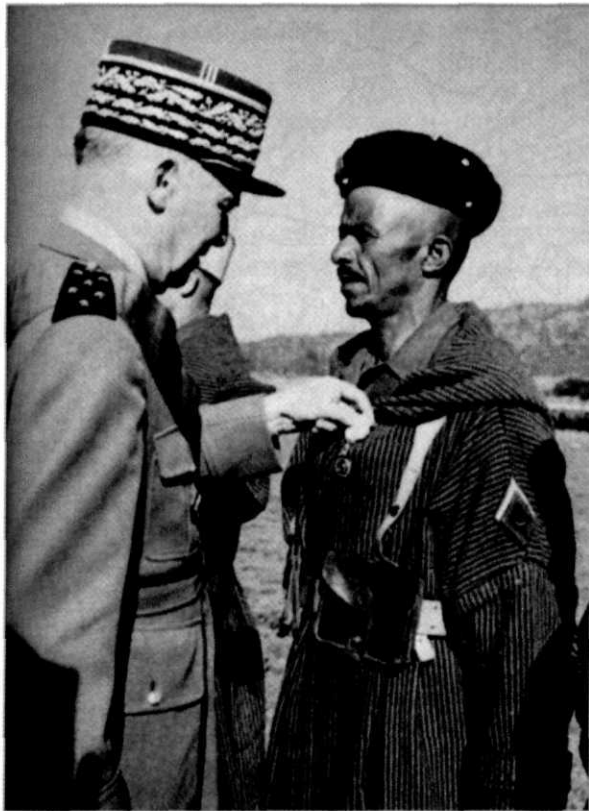
Een sprekend voorbeeld van Marokkaans bergoptreden biedt de actie van luitenant De Kerautem van de *goums* op 16 mei in het Aurunci gebergte, ten zuidwesten van Cassino. Met zijn peloton *goums* wist hij ongezien door de Duitse linie heen te sluipen en vanaf een berghelling achter de vijandelijke linies verzorgde hij vuurleiding voor de Franse artillerie.

Bovendien sloeg hij een Duitse aanval op zijn positie af en nam hij, tijdens zijn terugtocht naar eigen linies, drie officieren en veertien manschappen van het Duitse pantserbataljon gevangen dat juist een aanval op zijn positie voorbereidde.

Keerzijde: slechte reputatie

Maar er waren ook keerzijden. Vaak aarzelden eenheden als er geen duidelijke orders waren en stopten acties als de officieren uitgeschakeld waren. Bovendien bleken de Noord-Afrikanten tegen moderne, zware wapens en vaste stellingen niet altijd opgewassen. Het grootste probleem voor Juin echter was de reputatie van de *goums*. Nog gedurende de gevechten in Italië begonnen geruchten te circuleren over diefstallen, verkrachtingen en moorden die door deze eenheden gepleegd zouden worden.

Juin reageerde snel want deze smet op het Franse blazoen kon hij niet gebruiken. Vijftien soldaten werden na een veroordeling geëxecuteerd en

Maarschalk Juin op inspectie in Marokko, ziet een van zijn voormalige 'goums' terug

(Bron: Le Maréchal Juin 'Duc du Garigliano', René Chambe, 1968)

54 gevangen gezet. Bovendien nam hij een voor de Tweede Wereldoorlog unieke maatregel. Om ontsparingen in de toekomst te voorkomen liet hij de vrouwen van de *goums* per schip uit Marokko overbrengen naar Italië. En dat hielp.

Maar de kwestie achtervolgde de Fransen legerleiding en troepen. Het ging zelf zo ver dat de paus oproep de *goums* terug te sturen naar Marokko en de Amerikanen de Fransen verzochten af te zien van inzet bij de invasie van Zuid-Frankrijk – ze maakten zelfs bezwaar tegen het vervuilende transport van muilezels op de invasieschepen. Hiertoe waren de Fransen zeker niet bereid en ze weigerden aan het Amerikaanse verzoek te voldoen.

De Lattre de Tassigny, die de Franse troepen commandeerde die in Frankrijk zelf zouden opereren, had gezien hoe effectief de *goums* in berggebied⁹ waren – en bergen waren er in Frankrijk genoeg – en drong dus aan op hun

deelname. Uiteindelijk kreeg hij toestemming voor 1000 man, als hij ze maar niet in de grote steden van Frankrijk inzette, moest hij op advies van De Gaulle beloven. Uiteindelijk zette Lattre er toch 7000 in.

De bevrijding van Frankrijk

De operatie *Anvil*, de invasie van Zuid-Frankrijk, vond plaats op dinsdag 15 augustus 1944. De bedoeling was Duitse troepen weg te lokken van de Normandische stranden. De Lattre kreeg de beschikking over de *goums* en de twee Marokkaanse divisies die in Italië hun sporen meer dan hadden verdiend.

⁸ Juin, 1959, p. 311-312.

⁹ De Lattre had de operatie *Brassard* geleid, de bevrijding van Elba 17-18 juni 1944. Hierin speelden de 2e *groupe de tabors (goums)* een rol die voordien op Corsica actief waren geweest. De bevrijding voor Elba was tevens een 'generale repetitie' voor de invasie in Zuid-Frankrijk.

Maarschalk Juin en zijn echtgenote tijdens een herdenking op een Frans kerkhof bij Rome

(Bron: Le Maréchal Juin 'Duc du Garigliano', René Chambe, 1968)

Opmars naar de Rijn

Op 17 augustus betraden de eerste Marokkaanse eenheden het vaste land van Frankrijk. Via de invasie stranden Hallali, Bled en Minaret participeerden de *goums* en *spahis* in de bevrijding van de belangrijke havensteden Toulon en Marseille. Beide steden waren op 28 augustus in Franse handen.

In september verbleven de Marokkanen aan het Frans-Italiaanse Alpenfront om nadien ingezet te worden in de Vogezen. De Marokkaanse eenheden speelden in oktober een rol in de opmars door het moeilijk begaanbare berggebied van de Vogezen naar Belfort. Deze vestingstad, net ten noorden van de Zwitserse grens, was voor de Fransen de sleutel voor de opmars naar de Rijn.

Westelijk van de Rijn ligt de Elzas. Dit gebied heeft voor de Fransen een speciale betekenis. In 1870 hen ontomen door de Duitsers hadden de Fransen het na de Eerste Wereldoorlog weer teruggekregen. Met de Duitse bezetting van de Tweede Wereldoorlog was de Elzas opnieuw door Duitsland geannexeerd.

De symbolische betekenis van de bevrijding van het eerste dorp in de Elzas, Seppois, was dan ook groot en dit wapenfeit konden de Marokkanen op 18 november 1944 aan hun lijst toevoegen. De volgende dag bereikten de eerste Franse eenheden net ten noorden van Basel de Rijn, nog zo'n symbolisch moment.

Moeilijke maanden

November-december 1944 waren moeilijke maanden. In sneeuw, extreme koude, bergachtig terrein en met bevoorradingsproblemen trachtte het Franse leger de Duitsers rondom de steden Belfort en Colmar achter de Rijn te duwen. Voor de Marokkaanse divisies waren de omstandigheden zo mogelijk nog moeilijker dan in Italië. De voortdurende koude en sneeuw en de kracht van de tegenstander tastte het moreel aan. Maar dat gold in deze maanden ook voor andere nationaliteiten.

De oorlog leek ten einde, maar de tegenstand scheen maar niet te verzwakken. Ondanks grote inspanningen stonden bij de jaarwisseling 1944-1945 de Duitsers bij Colmar nog steeds op Frans grondgebied. Pas

op 9 februari 1945 werd Colmar bevrijd en kon de laatste fase van strijd op Frans grondgebied, ten zuiden van Straatsburg, plaatsvinden. Alle Marokkaanse eenheden droegen in die koude weken hieraan hun steentje bij.

In de nacht van 30 op 31 maart 1945 overschreden de eerste Marokkaanse eenheden de Rijn bij Germersheim tussen Mannheim en Karlsruhe. Het was de Tweede divisie, de Vierde bergdivisie maakte de Rijnoversteek zuidelijker, bij Straatsburg. Door het Zwarte Woud, Baden en Württemberg droegen de Marokkanen in april 1945 bij aan de bezetting van Karlsruhe, Stuttgart, Freudenstadt en Ulm. Uiteindelijk bereikten zij, op het moment van de Duitse capitulatie op 7 mei Tirol (St. Anton).

Van Normandië naar Straatsburg

Tot slot nog enkele woorden over de invasie in Normandië, de geallieerde hoofdanval op Duitsland bij uitstek. Hierin vertegenwoordigde het Franse pantserleger (*division blindée*) onder generaal Leclerc – een oud-commandant van *goums* – het Franse element. Deze eenheid was in 1943 in Noord-Afrika samengesteld. Leclerc had als een van zijn gemotoriseerde verkenningseenheden het Eerste *regiment de marche des spahis marocain* onder luitenant-kolonel Remy.

In april 1944 werd de divisie naar Engeland verscheept om 1 augustus op *Utah beach* aan land te gaan. Leclercs eenheid nam deel aan de bevrijding van Parijs op 25 augustus en nadien als onderdeel van Pattons leger aan de oostwaartse opmars naar de Moesel om uiteindelijk Straatsburg te bevrijden. Toen was het inmiddels 22 november. Ook deze troepen stootten door op Duits grondgebied en bereikten zelfs Berchtesgaden, een van de verblijfplaatsen van Hitler.

Op 22 juni 1945 konden de Marokkaanse eenheden echt feestvieren. In Duitsland werden ze bezocht door de

2e DIVISION D'INFANTERIE MAROCAINE

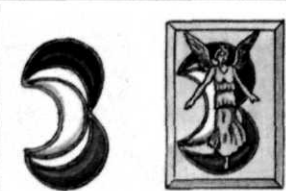
4e, 5e et 8e Régiments de Tirailleurs Marocains

3e Régiment de Spahis Marocains

63e Régiment d'Artillerie d'Afrique

3e DIVISION D'INFANTERIE ALGÉRIENNE

3e et 7e Régiments de Tirailleurs Algériens

4e Régiment de Tirailleurs Tunisiens

3e Régiment de Spahis Algériens

67e Régiment d'Artillerie d'Afrique

sultan zelf, die een zeer enthousiast onthaal kreeg. Het was de sultan geweest die in 1939 zijn onderdanen had opgeroepen met volle overtuiging de kant van Frankrijk te kiezen en zo bij te dragen aan de strijd tegen het nationaal-socialisme.

De balans opgemaakt

De twee Marokkaanse divisies, de Tweede *division d'infanterie marocaine* en de Vierde *division marocaine de montagne* hebben zowel in Italië als in Frankrijk meer dan hun plicht gedaan, in veelal extreem moeilijke omstandigheden. Verder waren er natuurlijk de *goums* en *spahis* met ieder hun specialistische optreden. Naar schatting had het Franse leger in Italië een omvang van 65.000 man, zeker 40.000 hiervan was afkomstig uit Marokko. In de gevechten in Europa in 1944-1945 sneuvelden ruim 8.000 Marokkanen.

In totaal heeft Noord-Afrika het Franse leger 233.000 man geleverd. In feite was dat de kern van die strijdmacht gedurende de hele oorlog. Uit Marokko kwamen er daarvan in 1942 ruim 77.000 op een bevolking van zes miljoen.

Tussen wal en schip

Lange tijd is de geschiedschrijving van enerzijds de oorlog in Europa

DIVISION DE MONTAGNE MAROCAINE

Emblemen

(Bron: The allied forces in Italy 1943-45, Guido Rosignoli, 1989)

nadrukkelijk bepaald door Europeanen en Amerikanen terwijl anderzijds de geschiedschrijving van Marokko in het teken stond van de onafhankelijkheidsstrijd. De inzet van de Marokkanen in Europa viel zodoende tussen wal en schip.

Juist heden ten dage, nu de band tussen Europa en Noord-Afrika op allerlei manieren hechter is dan ooit en onze samenlevingen meer vervlochten raken, is het zaak aan dit militair optreden van Marokkanen, Algerijnen en Tunesiërs in Europa aandacht te geven.¹⁰ Zij hebben bijgedragen aan onze vrijheid, dat mogen we niet vergeten.

¹⁰ In het museum van de Franse infanterie in Montpellier is hun optreden verbeeld.

Literatuur

- E. L. Bimberg, *The moroccan goums*. Westport, 1999.
 A. Degliame, *Les Goums*. z.p., 1997.
 R.A. Doughty, *The breaking point*. z.p., 1990.
 A. Goffin, *Ahmed ben Ahmed dit tirailleur Belgique*. z.p., z.j.
 D. Graham en S. Bidwell, *Tug of war. The battle for Italy 1943-1945*. Londen, z.j.
 A. Juin, *Mémoires*. Parijs, 1959.
 P. de Langlade, *En suivant Leclerc*. Parijs, 1964.
 J. de Lattre de Tassigny, *Histoire de la première armée française. Rhin et Danube*. Parijs, 1949.
 D. Maghraoui, 'Moroccan colonial soldiers'. *Arab Studies Quarterly*. Spring, 1998.
 C. Paillat, *La guerre éclair*. Parijs, 1985.
 G.A. Shepperd, *The Italian Campaign 1943-45*. Londen, z.j.

Vrouwen in de KL

Aanmoedigen of gedogen?

drs. A.B. Hendriks - majoor van de Militair Psychologische en Sociologische Dienst*

'De KL is en blijft een mannenbedrijf, militair werk is niets voor vrouwen...'

'We willen best vrouwen, maar ze passen niet in operationele functies...'

'Vrouwen in de KL brengen alleen maar problemen met zich mee...'

Bovenstaande geciteerde opmerkingen van collegae zijn voorbeelden van de wijze waarop stereotypering van de vrouw binnen de Koninklijke Landmacht plaatsvindt. Niet alleen op de werkvloer lijkt een attitude te bestaan waaruit blijkt dat vrouwen in een door mannen gedomineerde organisatie als de KL niet meer dan gedoogd worden. Ook in de wetenschappelijke literatuur wordt uitvoerig ingegaan op de werking van mechanismen in zogenaamde masculiene organisatiecultu-

ren, waardoor vrouwen zich minder thuis zouden voelen op hun werkplek.

In dit artikel behandel ik op basis van een door mijzelf uitgevoerd onderzoek de vraag in hoeverre de organisatiecultuur van de KL een negatieve invloed uitoefent op de arbeidstevredenheid van vrouwelijke BBT-ers. Eerst stel ik de achtergronden van de vraagstelling aan de orde. Daarna zal ik aan de hand van een korte inventarisatie van relevante wetenschappelijke literatuur de lezer trachten duidelijk te maken welke uit de organisatiecultuur voortkomende mechanismen van invloed zijn op arbeidstevredenheid.

Vervolgens licht ik de gehanteerde onderzoeksmethode toe en ten slotte trek ik aan de hand van de resultaten een aantal conclusies en doe ik enkele aanbevelingen. Daarbij zal worden geprobeerd antwoord te vinden op de vraag of vrouwen in de KL al dan niet aangemoedigd moeten worden.

Inleiding

Al jarenlang maakt Defensie en in het bijzonder de KL zich zorgen over de wijze waarop de integratie van de vrouw verloopt binnen de organisatie. In de door de toenmalige staatssecretaris van Defensie, Gmelich Meijling (1997), gepresenteerde Emancipatienota is geprobeerd met een samenhangend stelsel van maatregelen vrouwen te interesseren, motiveren en te behouden voor de organisatie.

Daarbij had hij zich ten doel gesteld in 2010 een percentage van twaalf procent vrouwelijke militairen binnen Defensie te realiseren.¹ Hoewel steeds meer vrouwelijke BBT-ers voor een langere duur binnen de organisatie blijven, is het gewenste streefpercentage nog lang niet in zicht.

In 2001 bestond het militaire personeelsbestand van de KL uit 8,4 procent vrouwen, waarbij het grote verschil tussen BBT- en BOT-vrouwen opvallend was (respectievelijk veertien procent tegen twee procent). Omdat de toename van deze percentages uiterst traag verloopt, is dit aanleiding nadrukkelijker te onderzoeken welke oorzaken hieraan ten grondslag zouden kunnen liggen. Een verkenning van wetenschappelijke literatuur levert al snel het beeld op dat organisatieculturen waarin mannen domineren en vrouwen een minderheid vormen, een negatieve impact hebben op de arbeidstevredenheid van deze vrouwen.

In de volgende paragraaf beschrijf ik een aantal van deze theorieën. De organisatiecultuur is natuurlijk niet de enige bepalende factor voor het behouden van vrouwen voor de KL. Daarom wordt binnen de KL en dan in het bijzonder door de afdeling Gedragwetenschappen onderzoek verricht naar de doorstroom en de uitstroom van het personele proces. Het gaat er hierbij om vast te stellen welke factoren invloed hebben op de 'verlengintentie' van BBT-ers. Onder verlenen wordt in dit verband ver-

---

* De auteur is als onderzoeker werkzaam bij de afdeling Gedragwetenschappen van de Directie Personeel en Organisatie van de Koninklijke Landmacht.

¹ In het in 2003 aan te bieden Jaarverslag van de Inspecteur Generaal Krijgsmacht wordt een evaluatie gepresenteerd van het in de genoemde nota vastgelegde emancipatiebeleid.

staan het aangaan van een nieuwe contractperiode in de huidige functie, een andere functie binnen de eigen eenheid of een andere functie binnen de KL. BBT-ers kunnen hun aanstelling verlengen tot hun 35-ste jaar.

Voorbeelden van onderzoeken over dit thema zijn 'Behoud van BBT-personeel' (Bos & Van Gelooven, 2001) en 'Carrière of barrière. De invloed van de commandant op de verlengingstentive van soldaten en korporaals' (Van Zevenbergen & Van Zijl, 2001). In deze onderzoeken komen de verschillen tussen mannen en vrouwen echter niet speciaal aan de orde. Daarom heb ik geprobeerd om met mijn onderzoek² vanuit een breed perspectief te kijken naar verschillen tussen mannen en vrouwen in hun beweegredenen al of niet binnen de KL te blijven. Meer kennis van de – al dan niet van de mannelijke collegae – afwijkende beweegredenen van vrouwen om al of niet te verlengen, kan belangrijke inzichten verschaffen en daarmee een bijdrage leveren aan de formulering van integratiebeleid. Daarmee wordt uiteindelijk de doorstroom van deze BBT-ers gestimuleerd, kunnen de streefcijfers voor 2010 worden gehaald en kan de KL ook voor hen een aantrekkelijke werkgever zijn.

Dit artikel beschrijft uiteraard niet het volledige onderzoek, maar ik zal de nadruk leggen op de beschrijving van de resultaten ten aanzien van de verwachte negatieve invloed van de organisatiecultuur op de arbeidstevredenheid van vrouwen binnen de KL.

Masculiene organisatieculturen

Het is allereerst de vraag wat masculiene organisatieculturen zijn en vervolgens of de KL onder dezer noemer kan worden geschaard? Om deze

vragen te kunnen beantwoorden, zal ik in deze paragraaf ingaan op de kenmerken van dergelijke culturen, en vaststellen dat het antwoord op de tweede vraag bevestigend zal moeten zijn.

Wat typeert masculiene organisatieculturen?

Masculiene organisatieculturen zijn volgens Alvesson & Due Billing (1997) culturen waarin vrouwen de minderheid vormen. Bankinstellingen en politie zijn jarenlang sprekende voorbeelden geweest, maar door toepassing van adequate, op integratie gerichte maatregelen is bij deze organisaties de masculiniteit afgenomen. Het (Amerikaanse) leger is volgens Itzin (1995) nog steeds een sprekend voorbeeld van een masculiene organisatie vanwege de onderstaande kenmerken.

- *Hiërarchie*
Mannen bevinden zich op machts-

posities, terwijl vrouwen veelal in ondergeschikte functies werkzaam zijn;

- *Aanwezigheid van seksstereotiepe attitudes van mannelijke managers*
Aan de ideale manager worden eigenschappen toegekend die in het algemeen als masculien worden aangeduid. Vrouwen worden gezien vanuit een aangeboren geschiktheid voor door sekse bepaalde rollen en status, terwijl zij niet geschikt geacht worden voor de posities van macht en invloed die door de mannen worden vervuld;
- *Seksdiscriminatie*
Vrouwen wordt de mogelijkheid door te stromen naar invloedrijke functies onthouden. Op een veelal gecamoufleerde wijze worden vrouwen zowel in de werving en selectie als in de carrièrevoortgang geweerd en/of tegengewerkt;

De KL wil ook voor vrouwen een aantrekkelijke werkgever zijn, maar heeft nog een lange weg te gaan...

(Bron: KL, Mediacentrum)

² Vrouwen in de KL: aanmoedigen of gedogen? Is er sprake van een negatieve invloed van de als masculien te typeren organisatiecultuur van de KL op de arbeidstevredenheid van vrouwelijke BBT-ers?

Lt Col van den Hoek bevindt zich als enige vrouwelijke bataljonscommandant (200 Bevo & Transportbataljon) in een 'token-positie'

(Bron: KL, Mediacentrum)

- *Geseksualiseerde omgeving*
Het gebruik van pornografische afbeeldingen en seksueel getinte taal creëert een werkomgeving waarin een vrouw wordt geseksualiseerd. Zij wordt niet als collega, maar als seksobject gezien. Dit beperkt de vrouw in haar mogelijkheden om als gelijkwaardig en competent beschouwd te worden en serieus in haar werk genomen te worden. Bovendien maakt dit haar kwetsbaar voor seksuele intimidatie.
- *Weerstand tegen verandering*
Mannen zijn niet bereid zich in te zetten en te streven naar seksegelijkheid.

Met name uit de kritische opmerkingen van het Defensie Vrouwen Netwerk (Bosch, 2000), maar ook uit waarnemingen van de Inspecteur Generaal Krijgsmacht blijkt dat de organisatiecultuur van de KL overduidelijk overeenkomsten vertoont met de door Itzin getypeerde masculiene organisatiecultuur.

De vraag is vervolgens of in de KL ook sprake is van negatieve effecten op de werkbeleving van vrouwen. Volgens Van Doorne-Huiskes (1990) worden deze effecten veroorzaakt door de werking van uitsluitingsmechanismen. Een aantal mechanismen licht ik hierna toe.

Uitsluitingsmechanismen

Minderheid - meerderheid

Vanuit de zogenaamde 'token'-theorie van Kanter (1977), die veronderstelt dat vrouwen een minderheid vormen en daardoor opvallen, worden vrouwen gezien als representant van een soort en niet zozeer als een individu. Deze perceptie beïnvloedt de wijze waarop de vrouw wordt beoordeeld. Omdat bepaalde gedragingen als typisch vrouwelijk worden gekarakteriseerd, vernauwen dergelijke stereotiepe definities de handelingsruimte van de 'tokens' en daarmee de kansen om als volwaardig groepslid te worden beschouwd.

Zij vallen als enkeling enorm op, hetgeen de prestatiedruk en de angst om te falen verhoogt. Dit bevestigt de veel gehanteerde stelling dat vrouwen voor een gelijke waardering meer moeten presteren dan mannen.

De aard van het werk

Het idee dat de taakuitoefening van een militair traditioneel met geweld en gevaar wordt geassocieerd, terreinen waarop vrouwen zich niet behoren te begeven, is voor Titunik (2000) reden de militaire cultuur als vrouwonvriendelijk te beschrijven:

[...] a reason we assume the culture of the military to be especially hostile to women is because the idea seems intuitively correct or conforms with our accepted social construction of what war is. [...] The military is the business of killing, so we assume it fosters qualities of aggressiveness and violence [...]. (p. 233)

Omdat dit vrouwonvriendelijke beeld een maatschappelijk gegeven is, vergroot dit de druk op vrouwelijke militairen, omdat zij zich niet alleen in de organisatie zullen moeten bewijzen, maar ook te maken krijgen met afkeurende opmerkingen van hun omgeving (leidinggevend, collega's, familie en vrienden).

In een vrouwonvriendelijke cultuur worden de verschillen in lichaamskracht benadrukt en heerst de gedachte dat mannen er een zorg bij krijgen wanneer een vrouw als buddy meegaat naar een operatiegebied. Ook dit mechanisme zal ertoe leiden dat vrouwen te maken krijgen met een grote prestatiedruk en dat zij het gevoel hebben dat er hoge eisen aan hen worden gesteld.

Omgekeerde bewijslast

Mannen wordt mogelijkheden geboden zolang ongeschiktheid niet blijkt, terwijl een mogelijkheid voor vrouwen, vanwege hun uitzonderingspositie, als een risico wordt gezien. Voor vrouwen is het daarom een zwaardere opgave een geloofwaardige collega te worden.

Dit idee wordt versterkt doordat nieuwkomers in het algemeen meer moeite hebben om geloofwaardig over te komen ten opzichte van vertegenwoordigers van groepen die van oudsher dergelijke functies vervullen.

Hoewel dit probleem vooral naar voren is gebracht in de context van leidinggevende functies is het evenzeer van toepassing op niet-leidinggevende functies. Een vrouwelijke collega zal zich in een organisatie waar werken in teamverband voorop staat, ook een geloofwaardige positie moeten veroveren om te kunnen 'overleven'. Ook dit aspect vergroot de prestatiedruk en draagt ertoe bij dat vrouwen in hun werk hogere eisen zullen ervaren dan mannen.

Groepsvorming

Mannelijke medewerkers in masculiene organisatieculturen vormen een gesloten en hechte groep, waarin sport en seks centrale gespreksonderwerpen

zijn. Vrouwen worden vaak geïsoleerd van sociale relaties op de werkplek. Macht wordt door mannen demonstratief geuit door nonverbaal (breeduit zitten) of verbaal gedrag (interrumpen, lang aan het woord zijn).

Deze houding kan eveneens als uitsluitingsmechanisme worden gekenmerkt. Ook seksueel intimiderende omgangsvormen dragen bij aan uitsluiting van vrouwen. Vrouwen zullen zich moeten schikken in een omgangscultuur waarvan seksuele grappen en toespelingen deel uitmaken. Het lijkt dan ook voorspelbaar dat vrouwen de sfeer binnen de organisatie als minder prettig zullen ervaren dan mannen. Zij moeten zich vergelijken met mannen meer dan gemiddeld inspannen voor een zelfde waardering en kunnen zich daardoor onrechtvaardig behandeld voelen.

Dubbele bindings situatie

Vrouwen bevinden zich in een 'dubbele bindings situatie' omdat ze enerzijds worden gedwongen zo 'mans' mogelijk te zijn, terwijl zij anderzijds niet te vrouwelijk mogen zijn om hun kansen op (gelijke) waardering niet te verspillen.

Het is vanuit deze gedachte niet ondenkbaar dat mannelijke leidinggevend (bewust of onbewust) informatie om vrouwen voor de organisatie te behouden, achterhouden. Zij ontnemen vrouwen daarmee een toekomstperspectief en het gevolg daarvan is dat de arbeidstevredenheid bij hen afneemt en zij geen interesse hebben om langer in de organisatie te blijven (Bos & Gelooven, 2001).

Statusverlies

Wanneer vrouwen in 'mannenberoepen' werkzaam zijn kan dat door mannen als statusverlies worden gezien. Om dit dreigende verlies tegen te gaan, hebben mannen de neiging vrouwen aan hun stereotiepe vrouwelijke rol te herinneren door een extra hoffelijke en beschermende houding aan te nemen, door hen als concurrent niet serieus te nemen of door vrouwen vaak te associëren met seksualiteit.

Door deze houding ten opzichte van vrouwelijke collega's creëren mannen een sfeer, waarin het toekomstperspectief voor vrouwen als minder rooskleurig wordt gezien.

Meerdere barrières voor vrouwen

Samengevat krijgen vrouwen dus onder invloed van deze uitsluitingsmechanismen te maken met vele barrières. Ze worden immers buitengesloten, zullen zich moeten schikken in vaak seksistisch getint taalgebruik, moeten zich voortdurend bewijzen, moeten vechten voor erkenning, moeten meer presteren en mogen minder falen voor een zelfde waardering en zullen zich daardoor vaak onrechtvaardig behandeld voelen.

Dit – beperkte – overzicht zou bij de lezer een somber beeld voor de toekomst van vrouwen binnen de KL kunnen oproepen. Dit beeld wordt echter niet bevestigd als we kijken naar de recente 'verlengcijfers' van met name BBT-vrouwen. Toch lijkt uit signalen van het Defensie Vrouwen Netwerk dat een aantal van de genoemde mechanismen daadwerkelijk een rol speelt. Dit is aanleiding geweest om in een afstudeeronderzoek de door vrouwelijke en mannelijke BBT-ers gepercipieerde werkkennmerken te vergelijken. Voordat de resultaten worden toegelicht, geef ik in de volgende paragraaf kort de onderzoeksopzet weer.

Opzet van het onderzoek

In een kwantitatief onderzoek heb ik door middel van vragenlijsten aan 72 BBT-ers van beide seksen vragen gesteld over de wijze waarop zij aspecten van hun werk (in totaal: 34 stuks) ervaren. Omdat er binnen de KL ook sprake is van eigen subculturen, is voor een selectieve steekproef gekozen. Daarbij is een onderscheid gemaakt in brigades (13, 41 en 43 Mechbrig) en soorten eenheden (brigadestafcompagnie, een gevechts- of gevechtsondersteunende eenheid en een logistieke eenheid).

**Vrouwen voelen zich meer gewaardeerd in hun werk dan mannen.
Hoe zou dat komen?**
(Bron: KL, afd. GW)

Daarnaast is onderscheid gemaakt in leeftijdscategorie. Een respons van honderd procent is gerealiseerd. In de volgende paragraaf zal ik de belangrijkste resultaten samenvatten.

Resultaten van het onderzoek

Is er nu binnen de KL sprake van negatieve effecten van uitsluitingsmechanismen op de arbeidstevredenheid van vrouwen? Uit de resultaten blijkt dat vrouwen een hogere arbeidstevredenheid hebben dan mannen. Met uitzondering van de jongste leeftijdscategorie (18-20 jaar) blijkt deze in alle categorieën hoger te liggen. De vraag is nu waardoor dit opmerkelijke resultaat wordt veroorzaakt.

Hoewel vaak als verklaring wordt aangegeven dat vrouwen en mannen andere behoeften hebben, blijkt dit

niet uit de resultaten. De verschillen moeten worden gezocht in de ervaringen, waarbij vrouwen op een aantal aspecten hoger scoren dan mannen, bijvoorbeeld in de mate waarin collegialiteit wordt ervaren en de mate waarin het leiderschap als democratisch wordt ervaren. In beide gevallen wordt hierop door vrouwen positiever geantwoord dan door mannen.

Daarnaast blijken vrouwen zich rechtvaardiger behandeld en meer gewaardeerd in hun werk te voelen dan mannelijke collega's. In het beeld dat mannen en vrouwen hebben van de mogelijkheden in de toekomst binnen de KL, konden geen sekseverschillen worden vastgesteld.

Mogelijke verklaringen

Deze resultaten lijken de conclusie te rechtvaardigen dat de hiervoor be-

sproken theorieën over de negatieve impact van de organisatiecultuur op de arbeidstevredenheid van de vrouwelijke BBT-er niet van toepassing zijn. Het lijkt er zelfs op dat vrouwen het meer naar hun zin hebben in de KL dan mannen, en dat dit zelfs toeneemt met de leeftijd. De vraag is vervolgens hoe deze opmerkelijke resultaten te verklaren zijn.

Bewuste keuze

Het zou kunnen zijn dat vrouwen op het moment van hun aanmelding reeds een bewuste keuze hebben gemaakt voor een organisatie met een masculiene organisatiecultuur. Omdat mannen bij hun sollicitatie deze overweging minder laten meetellen, of helemaal niet nadenken over de mate waarin zij zich verwachten te kunnen aanpassen aan de organisatiecultuur, kan hun arbeidstevredenheid gedurende de contractperiode afnemen.

Een andere verklaring kan gezocht worden in het feit dat vrouwen juist vanwege hun bijzondere positie als minderheidsgroep positiever worden behandeld dan mannen. Het zou ook zo kunnen zijn dat collegialiteit en leiderschap zich ontwikkelen als gevolg van de bewustere toetreding van vrouwen tot de KL.

Om deze vragen te kunnen beantwoorden is vervolgonderzoek noodzakelijk. Deze resultaten vormen wel een indicatie van door de Directie Personeel & Organisatie aangegeven verlengpercentages, waarin vrouwen in 2001 gemiddeld iets vaker verlenen dan mannen.

Uit de resultaten blijkt de door mevrouw Bosch (Defensie Vrouwen Netwerk) gemaakte opmerking, dat vrouwen onvoldoende geïnformeerd zijn over hun toekomst en daardoor niet op de hoogte zijn van hun toekomstmogelijkheden, voor wat betreft vrouwelijke BBT-ers niet gegronde is. Ook zijn hier geen tekenen van de werking van uitsluitingsmechanismen zichtbaar.

Werk en zorg combineren

Uit de resultaten blijkt niet dat het

toekomstperspectief van vrouwen negatief wordt beïnvloed door de sterke behoefte werk en zorg te combineren (Bosch & Gelooven, 2001). Dit laat zich wellicht verklaren door het gegeven dat slechts enkelingen deze combinatiemogelijkheid blijken te overwegen.

Uit de realisatiecijfers van de personele vulling blijkt dat het percentage vrouwelijke BBT-ers (veertien procent in 2001) aanzienlijk hoger is dan het aantal BOT-ers (twee procent). Het zou zo kunnen zijn dat bij de overgang naar een aanstelling voor onbepaalde tijd knelpunten ontstaan tussen enerzijds de behoefte werk en zorg te combineren en anderzijds de aard van het werk. Deze knelpunten worden vervolgens versterkt doordat flexibilisering van de arbeidsduur – vooral in operationele functies – slechts in beperkte mate mogelijk blijkt.

Als deze overwegingen een rol spelen kan dit een verminderde arbeidstevredenheid tot gevolg hebben, waardoor de doorstroom naar BOT-aanstellingen niet voor de hand ligt. Vrouwelijke BBT-ers lijken deze problematiek echter voor zich uit te schuiven en willen dit, op een enkeling na, niet combineren met een baan als militair. Dit blijkt onder meer uit de geringe belangstelling voor kinderopvang onder BBT-vrouwen en de geringe mate waarin thans door vrouwen gebruik wordt gemaakt van deeltijdarbeid. Met name binnen de KL wordt ervan uitgegaan dat BOT-vrouwen grotendeels gerekruteerd worden uit de populatie BBT-ers. Indien de organisatie geïnteresseerd is in de oorzaken van de achterblijvende vullingspercentages van vrouwelijke BOT-ers, is nader onderzoek naar deze overgangsproblematiek niet alleen gewenst, maar ook noodzakelijk.

Rechtvaardiger behandeling

Een andere opmerkelijke conclusie is dat vrouwen zich rechtvaardiger behandeld voelen dan mannen, terwijl vanuit de literatuur een tegengesteld resultaat is te verwachten. Op twee mogelijke verklaringen voor dit ver-

schijnsel ga ik nader in. Omdat vrouwen zich juist – zoals eerder is gesteld – in een minderheidspositie verkeren krijgen zij meer dan gemiddeld aandacht van hun omgeving (van zowel collega's als leidinggevend).

Doordat leidinggevend erop gericht zijn vrouwelijke BBT-ers zoveel mogelijk voor de organisatie te behouden, kan het zijn dat zij bij vrouwen alerter zijn op een rechtvaardige behandeling dan bij mannen, en dat mannen juist daardoor meer onrechtvaardigheid ervaren.

Een andere verklaring is wellicht dat veel vrouwen wel eens iets gehoord hebben over ongelijke behandeling en verschil in waardering. Dit zijn immers zaken die regelmatig in het nieuws aan de orde komen. Wanneer in een onderzoek binnen een organisatie, waarvan men weet dat de cultuur sterk masculien is georiënteerd, vragen over dit onderwerp worden gesteld, reageren vrouwen maar ook mannen daar afwijzend op. Mannen zullen daartoe sterker geneigd zijn dan vrouwen omdat zij zich aangevallen voelen. Uit de analyse van deze vraag blijkt dat mannen minder positief antwoorden dan vrouwen. Het is dus nog zeer de vraag in hoeverre werkelijk sprake is van gelijkheid.

Ten slotte

Samengevat kan worden geconcludeerd dat de resultaten voor de KL vooralsnog geen aanleiding vormen zich zorgen te maken om de alom in de literatuur beschreven negatieve impact van een masculiene organisatiecultuur op de werkbeleving en daarmee de arbeidstevredenheid van vrouwen. BBT-vrouwen voelen zich goed thuis binnen de KL en voelen zich niet benadeeld of negatief bejegend.

Het in 1997 ingezette Emancipatiebeleid lijkt daarmee vruchten afgeworpen te hebben. Moeten vrouwen dan nog wel worden aangemoedigd te blijven? Het antwoord daarop moet ja zijn, mede gezien de geringe door-

stroom van vrouwen naar BOT-functies. Onderzoek naar de beleving van masculiene organisatiecultuur door BOT-vrouwen zou tot heel andere conclusies kunnen leiden.

In dit vervolgonderzoek moet worden bezien hoe BOT-vrouwen aangemoedigd kunnen worden om bij de KL te blijven. Pas wanneer deze categorie vrouwelijke militairen in 2010 rond het gewenste percentage van twaalf procent deel uitmaakt van de KL-populatie, kan de staatssecretaris van Defensie concluderen dat de in 1997 geformuleerde doelstelling is bereikt.

De Defensieorganisatie, en daarmee de KL, wil en moet een aantrekkelijke organisatie voor alle vrouwen zijn. Ondanks de positieve resultaten onder de BBT-vrouwen is er voor de KL nog een lange weg te gaan.

Literatuur

- Alvesson, M & Due Billing, Y. (1997). *Understanding gender and organisations*. London: Sage Publications.
- Bos, R. van den & Gelooven, R. van (2001-concept). *Behoud van BBT-personeel*. Den Haag: Koninklijke Landmacht, afdeling Gedragswetenschappen documentnr. GW 00-59.
- Bosch, J. (2000). *Emancipatiebeleid in actie*. Verslag naar aanleiding van de themadag Defensie Vrouwen Netwerk. Breda: november 2000.
- Doorne-Huiskes, J. van (1990). Vrouwen in arbeidsorganisaties: een analyse. In M. de Jonghe et al. *Individu en Organisatie: Organisatiepsychologie en -sociologie 1* (pp. 81-93). Heerlen: Open Universiteit.
- Gmelich Meijling, J.C. (1997). *Emancipatienota 1997*. Den Haag: Ministerie van Defensie.
- Itzin, C. & Newman, J. (1995). *Gender, culture and organizational change*. Kent: Chatham.
- Kanter, R.M. (1977). *Men and woman of the corporation*. New York: Basic books.
- Titunik, R.F. (2000). The first wave: Gender integration and military culture. *Armed forces & Society* 2000-26, 2, pp. 229-257.
- Zevenbergen B.E.D. van & Zijl, P.M. (2001). *Carrière of barrière. De invloed van de commandant op de verlenging van soldaten en korporaals*. Den Haag: Koninklijke Landmacht, afdeling Gedragswetenschappen, documentnr. GW 00-47.

S Y M P O S I U M

'Geweldgebruik in het kader van vredesoperaties'

22 mei 2003

Academiezaal - Vredespaleis, Den Haag

Het bevorderen van de internationale rechtsorde en stabiliteit door deelname aan crisisbeheersings-, vredes- en humanitaire operaties is in de afgelopen jaren in toenemende mate het gezicht van Defensie gaan bepalen. Nederlandse militairen zijn immers naar tal van landen uitgezonden.

De mogelijkheid bestaat dat er tijdens vredesoperaties enige tijd en met hoge intensiteit geweld wordt gebruikt.

- Op welke wijze worden de eisen van het internationaal humanitair oorlogsrecht in het targetting process en in de doctrine verwerkt?
- Welke positie heeft de militair, voor wie het gebruik van militaire middelen de mogelijkheid met zich meebrengt dat hij in aanraking komt met het (nationale of internationale) strafrecht?

Bovenstaande thema's komen aan de orde op een symposium dat op 22 mei a.s. in het Vredespaleis te Den Haag zal worden gehouden ter gelegenheid van het 100 jarig bestaan van het Militair Rechtelijk Tijdschrift. Het overkoepelende thema, 'Geweldgebruik in het kader van Vredesoperaties', wordt op unieke wijze, door zowel gezaghebbende militairen uit de praktijk als gezaghebbende sprekers uit de (rechts-) wetenschap en door beleidsmakers in een prikkelende discussie in drie modules uitgewerkt.

Programma

- 12.00 uur Ontvangst met broodjeslunch in de Academiezaal van het Vredespaleis
- 12.45 uur Welkomstwoord door de voorzitter van de Militair Rechtelijke Vereniging
- 12.50 uur *Opening door de Directeur Juridische Zaken van het Ministerie van Defensie, dr. S.B. Ybema*
- 13.00 uur Inleiding door de dagvoorzitter, prof. mr. N. Keizer
- 13.15 uur Module 1 'Vredesoperaties en humanitair oorlogsrecht' (Targeting process) door prof. dr. T. Gill
Aansluitend gelegenheid voor discussie
- 14.10 uur Module 2 'Rules of engagement' (Leidt de integratie van politieke, operationele en juridische aspecten in de ROE in het kader van vredesmissies tot vage, multi-interpretabele regels?) door drs. J.F.R. Boddens Hosang
Aansluitend gelegenheid voor discussie
- PAUZE
- 15.30 uur Module 3 'Geweldsinstructie vanuit strafrechtelijk perspectief' door prof. mr. G.L. Coolen, coreferent mr. N. Jörg
Aansluitend gelegenheid voor discussie
- 16.20 uur Korte samenvatting door de dagvoorzitter
- 16.35 uur Afsluitend woord van de voorzitter van de redactie van het Militair Rechtelijk Tijdschrift, generaal-majoor b.d. (KLu) mr. A.J.T. Dörenberg
- 16.45 uur Aanvang informeel gedeelte van het programma

De Militair Rechtelijke Vereniging nodigt u van harte uit dit symposium bij te wonen. U kunt u aanmelden bij de Militair Rechtelijke Vereniging, t.a.v. mevrouw S. Khemai, e-mail: stgj2@bdl.af.dnet.mindef.nl onder voorbehoud dat er voldoende plaatsen zijn.

Bingo

Linda Polman, Sierra Leone

De orde in Kenema Town, diep weggestopt in de bush van Sierra Leone, zou moeten worden bewaakt door het bataljon regerings-soldaten dat net buiten de stadsgrenzen gelegerd is. Maar dat heeft er geen zin in en blijft binnen. Hoofdstad Freetown, en de bazen in het ministerie van Defensie, zijn ver weg. Driehonderd kilometer, zeshonderd als je de bochten meetelt die je moet maken om de kuilen en gaten in de weg.

Soldij wordt in Kenema zelden uitbetaald en tenten voor deze soldaten konden er ook niet af. Ze hebben modderhutjes voor zichzelf gebouwd, opgetrokken uit frames van bamboestokjes waar ze kluiten rode aarde tussen smeerden. Dakjes maakten ze van bladeren die ze van omliggende palmbomen hebben

afgerukt. Regent het, dan smelten de hutten en kunnen de soldaten overnieuw beginnen. Als ik zie hoe de soldaten in de bush aan hun lot worden overgelaten, kan ik de volgende coup al een beetje ruiken in de lucht.

'De regering permitteert zich deze vergeet-tactiek omdat wij hier zijn,' sputtert een commandant van het Ghanese blauwhelmen-contingent in Kenema. 'Iedereen denkt dat wij wel zullen ingrijpen als het tot opstand zou komen: regering zowel als de lokale soldaten. Maar zo'n mandaat hebben wij helemaal niet. Wij zijn hier om een beetje te observeren. Maar dat adverteren we maar niet met al die hongerige 'local soldiers' om ons heen.' Het kwam al eerder tot opstand in Kenema. De bingo-opstand van zomer 2000, de Ghanezen worden er nog iedere vrijdag aan herinnerd.

Wat gebeurde. Drie kroegen telden de Ghanezen toen ze dit stadje van 100.000 inwoners binnentrokken. De ene nog luidruchtiger dan de andere, want Kenema ligt aan de rand van Sierra Leone's diamantvelden en dan trekt de horeca toch een wat ruiger publiek dan elders. Libanese diamanthandelaren en

hun Oekraïense maffiose bloeddiamantconnecties, ongeschoolde diamantgravers met de modder van de diamantvelden waar ze de hele dag in spitten nog op hun kuitjes, hoeren uit het nabijgelegen Liberia in stretch outfitjes, fortuinzoekers van over de hele wereld. Het is een beetje 'the Wild West', een uitgaansleven zoals dat in Kenema.

Je laat je er zo snel mogelijk vollopen en gaat dan, om bij te komen van de dagelijkse stress van de diamanthandel, op de vuist met iedereen die verkeerd uit zijn ogen kijkt. En anders blaast het volume van de muziek je wel omver. Het gaat er ruig aan toe, behalve op vrijdag. Vrijdagavonden zijn Kenema's kroegen leeg, want dan is het bingoavond en trekt tout Kenema geshampood en gestreken naar de VN-basis: de diamanthandelaren, maar dan met hun echtgenotes en dochters, de Liberiaanse hoeren, maar dan met nette rokken en blouses aan, en de internationale fortuinzoekers en Oekraïense diamantmaffia met gekamde haren en nette schoenen aan: er is dansen na. Maar dat Kenema op vrijdagavond bingode, wisten de Ghanezen niet toen ze Kenema binnentrokken.

De bingoavond is ooit geïntroduceerd door de Zambiaanse blauwhelmen die vóór GhanBat in Kenema gelegerd waren. Het was toen nog oorlog in Sierra Leone, alles was stuk, rebellen lagen overal op de loer en mensen zaten diep in de put. Om ze een beetje op te peppen introduceerden de Zambiaanse blauwhelmen die bingo eens per week. Ze hadden een bingospel voor zichzelf meegenomen en daar maakten ze speelkaarten voor een paar honderd spelers extra bij. Er werd gespeeld om Zambiaanse rantsoenen: een zak rijst was elke week de hoofdprijs en nu en dan was er een levende kip die tweede prijs mocht zijn. Op hun eerste vrijdagavond in Kenema zagen de Ghanezen tot hun afgrijzen stoeten burgers zich verzamelen voor de slagbomen bij hun basis. 'Laat ons erin! Er is bingo!' schreeuwden die mensen woedend. Slechts met de grootste moeite lukte het GhanBat om de meute te verspreiden.

's Anderendaags meldden zich burgemeesters en wethouders bij de VN-soldaten. Ze legden de Ghanezen uit hoe dingen gaan in Kenema: op vrijdagavond wordt er gebingood. In de VN-basis. En als er niet

gebingood wordt in de VN-basis, dan wisten burgemeester en wethouders zo net nog niet op hoeveel medewerking van de lokale bevolking de VN dan zou kunnen blijven rekenen.

De Ghaneze commandant koos eieren voor zijn geld: de vrijdag erop was er weer bingo in de VN-basis. Met dansen na. Het exercitieveld staat vol houten banken. Mensen zitten hutje bij hutje en rij aan rij, maar er heerst volmaakte vrede, want iedereen kijkt geconcentreerd naar hun speelkaarten op schoot.

Nog steeds is een kip de tweede prijs. Ze is met een pootje aan de tafel van een Ghaneze luitenant, de spelleider, vastgebonden en pikt in de zak rijst, de hoofdprijs. 'Nummer 16, nummer 16!' roept de Ghaneze luitenant. Een Oekraïense maffioso op de achterste rij banken springt overeind, zwaaiend met een speelkaart vol kruisjes. 'Bingo!' roept hij. Later die avond zie ik hem op de dansvloer, met in zijn ene arm een Liberiaanse en in de andere zijn kip. Kenema doet een foxtrot op de klanken van de Ghaneze militaire kapel. Het was weer een mooie vrijdagavond in de bush.

BERICHT UIT AFRIKA

Staatsburger in uniform

P.H. de Vries – brigade-generaal der cavalerie*

Het begrip 'staatsburger in uniform' wordt vooral bij onze oosterburen gebruikt bij de vorming van hun militairen. Die vorming richt zich erop dat het dragen van het uniform niet betekent dat de rechten en plichten van een gewone staatsburger niet meer gelden. De burgerlijke rechten en plichten blijven richtinggevend, soms zelfs dwingend voor de militair.

Anderzijds wil men met dit begrip aan de maatschappij in brede zin duidelijk maken dat de krijgsmacht een onverbreekelijk deel uitmaakt van die maatschappij. Gezien in het licht van de recente geschiedenis heeft dit leerstuk bij onze buren een bijzondere betekenis.

Bij ons in Nederland is dat anders. Wij dragen geen last uit het verleden mee. De eeuw dienstplicht heeft eraan bijgedragen dat de Nederlandse krijgsmacht is verankerd in de Nederlandse samenleving. Het staatsburgerschap is vanzelfsprekend; de militair vormt daarop geen uitzondering. Dat heeft tot typisch Nederlandse toestanden geleid. De krijgsmacht is 'vermaatschappelijkt'. De vruchten daarvan omvatten onder meer een soldatenvakbond, vrije dracht van het haar en later zelfs van piercings en ander fraais.

Anti-autoritaire sentimenten hebben geresulteerd in afschaffing van de groetplicht en uiteindelijk tot een vergaande aanpassing van de krijgstucht. De dienstplichtige zag er in de laatste dagen van zijn bestaan dan ook be-

hoorlijk 'burger-lijk' uit. Lang haar, geen hoofddeksel, sigaret (of erger) bungelend in de mondhoek, de handen tot aan de ellebogen in de zakken en zijn meerderen groetend met een gemelijk: 'hoi'.

Beroepsmilitairen zagen deze ontwikkelingen in meer of mindere mate met lede ogen aan. De krijgsmacht zag er zo langzamerhand wel erg weinig krijgshaftig uit. De beroepsmilitair is er evenwel voor een geloofwaardige krijgsmacht in stand te houden en wordt ook op die verantwoordelijkheid aangesproken. Hij wordt geacht in te grijpen zodra hij misstanden waarneemt waardoor het functioneren van de krijgsmacht en daarmee de geloofwaardigheid daarvan in gevaar komt. De middelen om die verantwoordelijkheid effectief inhoud te geven, zijn hem echter allengs ontnomen.

Deze ontwikkeling leidde ertoe dat de beroepsmilitair het uniform steeds minder begon te dragen. De eersten die ertoe overgingen het dragen van het uniform in het openbaar de facto af te schaffen, waren de wakkere mannen van de Koninklijke Marechaussee. In uniform waren zij herkenbaar en aanspreekbaar als ordehandhavers. De goegemeente veronderstelde dat deze militaire hermandad dezelfde bevoegdheden had, zo niet meer, als zijn burgerlijke evenknie.

Dat was en is een misverstand. Behalve dat het publiek gefrustreerd raakte als deze 'politie' niet optrad tegen evidente misstanden, raakte velen van hen ook zelf behoorlijk gefrustreerd. Om van het gezeur af te zijn werd het uniform dan ook bijna alleen nog op de

* De auteur is werkzaam bij de Landmachtstaf.

Staatsburger in uniform

TEGGENWICHT

kazerne gedragen. Ook in de rest van de krijgsmacht kwam die gewoonte in zwang.

Een ander effect was dat de 'beroepsnorm' voor de wijze van dragen van het uniform in sommige aspecten opschoof in de richting van de 'dienstplichtige norm': geen hoofddekse, open jas, fleurig gekleurd rugzakje, slungelige manier van voortbewegen, ongepoetste schoenen, sigaret in de mondhoek, 'sixpack' onder de arm. Ook de beroepsmilitair vermaatschappelijkte.

Inmiddels hebben we een beroepsleger. De geüniformeerde dienstplichtige is uit het straatbeeld verdwenen en grote aantallen beroepsmilitairen verkiezen het inmiddels lekker anoniem in burger te reizen naar hun plaats van tewerkstelling en ook verder het uniform uit te laten. Je ziet nog maar heel weinig 'groen' op straat.

Daarnaast is er een categorie beroepsmilitairen van wie je zou willen dat ze in burger zouden reizen, omdat hun houding en de wijze waarop ze hun uniform dragen nu niet echt een visitekaartje voor de krijgsmacht vormt. Dat wordt overigens ook door de burgerij zo ervaren, want deze heeft toch een wat ander beeld van de militair die deel uitmaakt van een beroepskrijgsmacht.

Kortom, het is tijd dat wij in Nederland ook inhoud gaan geven aan het fenomeen van de staatsburger in uniform. De beroepsmilitairen moeten ophouden zich te verstoppen voor hun omgeving. Ze moeten laten zien dat ze er trots op zijn deel uit te maken van de krijgs-

macht in plaats van zich ervoor te schamen. Bovendien moet de maatschappij ermee worden geconfronteerd dat er een krijgsmacht is die deel uitmaakt van de Nederlandse samenleving. De burgerij heeft er recht op het apparaat te zien waarvoor ze zoveel belasting betaalt.

Maar het is ook van belang voor de instandhouding van de krijgsmacht dat de militair als zodanig zichtbaar en herkenbaar blijft. Anders verdwijnt hij niet alleen uit het oog maar ook uit het hart, en voor dat je het weet ook uit de begroting.

De staatsburger in uniform moet ook in Nederland een begrip worden. Niet om te benadrukken dat we altijd staatsburger zijn ondanks het uniform dat we dragen, maar om te laten zien dat er ook militair geüniformeerde staatsburgers zijn. Dus: reizen in uniform, officiële gelegenheden bijwonen in uniform, en vooral correct dragen van het uniform!

MENINGEN van anderen

Andere tijden (...) andere krijgsmacht I

Kok en Schwencke slaan de plank mis

De heren Kok en Schwencke hebben dit artikel waarschijnlijk geschreven om defensie, maar in ieder geval om hun respectieve krijgsmachtdeel, de marine en de luchtmacht, een dienst te bewijzen.¹ Zij bereiken mijns inziens het tegendeel. Hun ideeën om over te gaan tot een lichte, op vliegdekschepen gebaseerde krijgsmacht ten koste van de vermeende massieve, statische verdedigingscapaciteit uit de Koude Oorlog staan los van de politieke werkelijkheid, de militaire realiteit en de vele veranderingen die inmiddels met name bij de landmacht hebben plaatsgevonden. In het kader van de door hen bepleitte 'jointness' was het misschien beter geweest een generaal bd van de landmacht bij hun overwegingen te betrekken.

Kok en Schwencke vragen terecht aandacht voor het onderwerp strategische mobiliteit. Niet alleen Nederland maar ook Europa als geheel heeft te weinig strategische transportcapaciteit. In plaats van een vliegdekschip moeten er in Europees verband ook door Nederland meer transportvliegtuigen en snelle transportschepen worden geleverd aan een Europese 'pool' om doorgaans gepantserde eenheden naar crisisgebieden te voeren.

Nu hoeven dat zeker niet altijd gespecialiseerde vliegtuigen en schepen te zijn, zoals de Amerikanen bewijzen met de inzet van hun Civil Reserve Air Force die bestaat uit vliegtuigen van grote luchtvaartmaatschappijen of de huur van moderne 'roll on roll off' schepen van de koopvaardij. Schepen winnen daarbij

internationaal in aanzien: de vs is tot het inzicht gekomen dat zeevervoer met een groot, speciaal 'roro' schip sneller gaat dan honderd keer op en neer vliegen met een transportvliegtuig. Dat alles gezegd hebbend, wil ik graag ingaan op een paar misvattingen van de heren Kok en Schwencke.

Misvatting één

Kok en Schwencke schetsen een verouderd beeld van de landmacht door te doen alsof die zich nog steeds voorbereidt op een oorlog in de Noord-Duitse laagvlakte. De Koude Oorlog ligt echter dertien jaar achter ons. De landmacht is niet in dat tijdperk blijven steken maar is, meegaande met zijn tijd, nu snel inzetbaar voor het gehele spectrum van conflict (en is bij conflicten ook feitelijk ingezet) en is expeditionair.

De landmacht levert maar liefst 75 procent van het uitgezonden personeel voor vredesmissies met slechts 43 procent van al het militaire personeel van defensie. Het aantal tanks is bijvoorbeeld sinds 1990 met 80 procent gereduceerd, en dat worden er in het kader van het Strategisch Akkoord nog minder. Ook het aantal houwitzers is teruggebracht van 468 stukken naar ergens tussen de 40 en 58 moderne stukken; een reductie met 90 procent!

Landmacht

De landmacht heeft nog slechts vier brigades tegenover tien vroeger, het legerkorps is geïntegreerd met het Duitse terwijl het divisieniveau is opgedoekt. In gevolge het Strategisch Akkoord verdwijnt de gehele mobilisabele component met een equivalent van 80 compagnieën. Daar is allemaal niets mis mee, want het hoort bij de huidige tijd. Nederland heeft na uitvoering van de Defensienota evenveel lichte als zware troepen, namelijk van ieder type zes manoeuvrebrigades en is met die balans een voorloper in Europa.

Marine

Een vergelijking met een ander krijgsmachtdeel kan verhelderend werken: de marine heeft haar capaciteit voor konvooibegeleiding en onderzeebootbestrijding sinds 1990 amper beperkt, terwijl die taken toch aanmerkelijk minder relevant zijn geworden. We hebben nog steeds de

veertien fregatten die voor dat doel zijn bestemd. Recente plannen geven aan dat dat aantal met slechts twee zal worden vermindert.

Er zijn ook nog tien Orionvliegtuigen waarvoor men nu taken boven land zoekt. Het Korps Mariniers treedt al vijftig jaar lang niet meer als zodanig op maar als infanterie van de landmacht, en daarmee overlapt de marine op kostbare, geldverspillende wijze met de landmacht. Waarom geen pleidooi om dáár wat aan te doen?

Misvatting twee

Gepantserde eenheden blijven nodig. De militaire realiteit leert telkens weer dat je een conflict niet kunt oplossen door er over heen te vliegen of er langs heen te varen. Altijd zijn er weer troepen op de grond nodig om de situatie te stabiliseren.

Helaas voor het betoog van Kok en Schwencke moeten die grondtroepen in veel gevallen gepantserd zijn omdat het enerzijds te gevaarlijk is voor ongepantserde troepen en omdat anderzijds lichte troepen met hun draagbare wapens te weinig gevechtskracht genereren. Dat laat onverlet dat ook lichte troepen een taak hebben, maar zij hebben beperkingen in de vorm van geringe mobiliteit wanneer zij eenmaal aan de grond zijn gezet en in hun geringe bescherming.

Het is dan ook geen wonder dat de lichte bataljons van het Korps Mariniers en de Luchtmobiele Brigade bij de meeste uitzendingen (bijvoorbeeld SFOR, UNMEE en ISAF) zijn voorzien van YPR's of Patria's, beide gepantserde voertuigen.

Bescherming van het personeel is nu eenmaal belangrijk en het is dan ook veelzeggend dat het US Corps of Marines, 'lichte' troepen van de meest 'joint' expeditionaire macht ter wereld, uitgerust zijn met M1A2 zware tanks.

Ik vraag mij af of Kok en Schwencke zich realiseren dat gepantserde eenheden hedentendage de meest uitgezonden troepen zijn. Van de zes gepantserde infanterie- en tankbataljons worden er elk jaar ten minste twee uitgezonden en dat doet de landmacht al sinds 1994! Ter vergelijking zijn gemiddeld twee tot drie van de

¹ P.C. Kok en C. Schwencke, *Andere tijden vragen om een andere krijgsmacht*. In MS 2003(4) jrg. 172, p. 200-207.

veertien fregatten en maximaal één squadron F-16's van de zes op missie.

Dus, 'licht' moet je hebben, maar zonder gepantserde eenheden kan onze krijgsmacht beslist niet. De 'zware' eenheden inruilen voor vliegdekschepen is geen optie.

Misvatting drie

Een vliegdekschip, zelfs een kleintje, is een te grote ambitie voor Nederland. Kok en Schwencke willen een belangrijk deel van de operationele krijgsmacht positioneren op twee vliegdekschepen, één is in bedrijf en de ander bereidt zich voor.

Wanneer Nederland zou deelnemen aan een coalitie van de 'willing and the able' zou onze inbreng wel erg groot zijn in relatie tot ons politieke gewicht. Daarnaast verminderen we zo onze flexibiliteit omdat het dan niet mogelijk is ook nog elders troepen in te zetten cq in bedrijf te houden.

Vliegdekschepen zijn iets voor grote landen zoals de Verenigde Staten, Frankrijk en Groot-Brittannië; deze landen zijn permanente leden van de Veiligheidsraad, hebben een extra grote verantwoordelijkheid voor orde en veiligheid in de wereld, en voeren bijgevolg een krachtige buitenlandse politiek waarbij dit soort schepen passen.

Voor Nederland is een 'carrier battle group' echt een maatje te groot; hooguit kunnen wij daar een bijdrage aan leveren.

Ter zijde. Naast het beeld van de landmacht van 1990, lijken Kok en Schwencke ook nog het prijspeil van dat jaar te hanteren. Euro 250 miljoen is wel erg weinig voor een vliegdekschip. De Britten zijn van plan een tweetal nieuwe, relatief kleine carriers te bouwen voor hun STOVL JSF vliegtuigen. Zij begroten deze op twee miljard euro per stuk en dat is acht keer zoveel als voor de nieuwe Multi Purpose Carrier van Kok en Schwencke.

Bovendien zijn dat niet alle kosten want de luchtmacht zou met twee types JSF gaan vliegen. Zijn de kosten niet wat al te optimistisch ingeschat?

De krijgsmacht is gebaat bij een goede discussie over ambitie, taken en middelen.

Daar heeft het concept van Kok en Schwencke niet veel aan bijgedragen. Laten we toch vooral de feiten laten spreken en niet de diepgewortelde donkerblauwe, groene of lichtblauwe vooringenomenheden en emoties.

A.J. VAN VUREN, generaal-majoor b.d.

Andere tijden (...) andere krijgsmacht II

Naar een expeditionaire marine

In het Strategisch Akkoord (2002) van het vorige kabinet werd een ongekende bezuiniging op de defensiebegroting aangekondigd. Tijdens de formatie van Balkenende II liet de PvdA weten dat extra bezuinigingen noodzakelijk zijn. Een rationale ontbreekt, behalve dat het Nederlandse huishoudboekje op orde moet worden gebracht.

Opmerkelijk is dat zelfs de nieuwste bezuinigingswoede niet tot een publiek debat over defensie heeft geleid. De verklaring hiervoor is een combinatie van historische afkeer van militaire macht, een toenemende focus op binnenlandse aangelegenheden, de neiging om elk vraagstuk in financiële termen te beschouwen en het vrijwel ontbreken van kennis over defensie binnen de politiek. Dit verklaart de wat lacherige reacties tijdens de afgelopen behandeling van de defensiebegroting naar aanleiding van het voorstel van de LPF om kleine vliegdekschepen te verwerven.

Mogelijk heeft de LPF het verkeerd aangepakt: veel beter ware het om militaire overwegingen niet te noemen, maar om zich uitsluitend te richten op de effecten voor het Nederlandse bedrijfsleven. Immers, het besluit inzake de *Joint Strike Fighter* is louter op een 'business case' genomen; militaire redenen kwamen nauwelijks aan de orde.

Maar stom was het idee van de LPF zeker niet. Want het past in het beeld van de 'ideale' expeditionaire krijgsmacht: een vliegdekschip, met daarop de luchtmacht, erin de landmacht en eromheen de marine. Toch pleit ik niet voor de aanschaf van een dergelijk vliegdekschip.

Andere taken en middelen

Als er in Nederland over defensie wordt gediscussieerd, gaat het over bezuinigingen en aantallen middelen. Favoriet is het debat over welke middelen door de bezuinigingen moeten verdwijnen. Er worden meestal simplistische argumenten aangevoerd, waarbij wordt gewezen op het feit dat middelen uit het tijdperk van de Koude Oorlog stammen, dus overbodig zijn.

Daarbij wordt over het hoofd gezien dat platformen hun waarde veelal behouden, maar dat nieuwe taken een aanpassing van de sensor- en wapensystemen eisen. Een goed voorbeeld is het maritieme patrouillevliegtuig. Oorspronkelijk was dit systeem bedoeld voor onderzeebootbestrijding. Deze taak is de afgelopen tien jaar echter op de achtergrond geraakt.

Tijdens operaties boven het voormalige Joegoslavië werd snel duidelijk dat be-

Vliegtuigcarrier Nimitz

hoefte bestond aan platforms die lang in de lucht kunnen blijven en voorzien zijn van sensorsystemen voor grondwaarmeting. Toen de Orion daarmee werd uitgerust, bleek het maritieme patrouillevliegtuig niet langer overbodig, maar juist een schaars en veelgevraagd middel.

De ombouw van de Orion is het gevolg van verschuivingen in de taakuitvoering. En juist deze verschuivingen, en de consequenties voor de samenstelling en inrichting van de krijgsmacht dienen richtinggevend voor het publieke, dus politieke debat te zijn. Het uitgangspunt moet zijn dat strijdkrachten de komende jaren, mogelijk decennia, voortdurend in transitie zijn.

De afgelopen tien jaar is de Nederlandse krijgsmacht getransformeerd van een traditionele krijgsmacht van dienstplichten en een beroepskader voor de verdediging van het NAVO-verdragsgebied tot een beroepskrijgsmacht met expeditionaire trekken. In het begin van de jaren negentig lag de nadruk op vredesbewarende operaties, vervolgens werd meer aandacht geschonken aan vredesafdwingende operaties en nu verschuift de aandacht naar de strijd tegen het internationale terrorisme, inclusief *homeland defense*.

Deze taakverschuivingen vereisen een continue aanpassing, waarbij het soort optreden en de effecten die met het optreden moeten worden bereikt richtinggevend zijn. Nieuwe taken, aangepaste doctrines en *effects based* operationele planning worden bepalend voor de samenstelling en kenmerken van krijgsmachten.

Nieuwe taken voor de marine

Wat betekent dit voor marines? Er is een aantal ontwikkelingen in de taakuitvoering. Ten eerste zullen marines steeds meer ondersteunend voor landoperaties worden. Zij zullen een belangrijkere bijdrage leveren aan *airpower*. Dat betekent dat vliegtuigen en kruisraketten – beter gezegd *Tactical Land Attack Missiles* (TLAM) – voor marines steeds belangrijker worden. Ten tweede zullen marines een grotere rol krijgen bij de luchtverdediging, vooral bij de bescherming tegen vijandelijke raketten. Daarmee kunnen marines een bijdrage leveren aan de bescherming van ingezette eenheden en bevolkingscentra,

inclusief het thuisland. In de derde plaats zullen marines steeds meer worden ingezet voor kustwachtachtige operaties. De meest voor de hand liggende tegenstanders beschikken niet over omvangrijke *blue water navies*, maar voeren aanvallen uit met kleine, snelle boten of trachten door het leggen van mijnen vaarroutes te blokkeren.

Ten vierde zal de strategische transporttaak aan belang toenemen, omdat operaties ver van huis worden uitgevoerd en de strijd tegen het internationale terrorisme steeds vaker de inzet van militaire middelen kan vereisen. Ten vijfde zullen taken als het controleren van scheepvaartbewegingen, inclusief het enteren van verdachte schepen in de strijd tegen het internationale terrorisme en de internationale misdaad aan belang toenemen. Tot slot zal het beschermen van aanvoerroutes op open zee tegen onderzeeboten, blijven bestaan, maar in de praktijk zelden worden uitgevoerd.

Rol van Nederland

Kortom, marines krijgen nieuwe taken, waarbij de ondersteuning van landoperaties de meest ingrijpende is. Slechts grote marines kunnen alle taken uitvoeren; kleinere marines zullen zich moeten specialiseren, afhankelijk van het politieke ambitieniveau. Een land met weinig ambities kan zich richten op de strategische transportcapaciteit; een land met meer ambities op gevechtstaken. Een land als Nederland hoort aanzienlijke ambities te hebben. Nederland behoort tot de vijftien belangrijkste economische mogendheden. Dat schept verplichtingen.

Daarnaast zou Nederland alleen al uit eigenbelang moeten bijdragen aan het handhaven van de internationale rechtsorde en zo nodig het handhaven van de internationale vrede en veiligheid. Als hoogontwikkelde geïndustrialiseerde en handelsnatie hebben wij belang bij vrede en stabiliteit.

Want alleen dát garandeert economische groei, de ongehinderde aanvoer van grondstoffen en toegang tot markten. Maar een economisch belangrijk land heeft ook de morele plicht een bijdrage aan een betere wereld te leveren. Kortom, Nederland moet een bijdrage kunnen

leveren aan gevechtsoperaties. Zo niet, dan is het een *free rider*.

Twee benaderingen

Wat betekent dit voor de prioriteiten die voor de Koninklijke Marine moeten worden gesteld? Grofweg zijn er twee benaderingen. Enerzijds kan Nederland zich gaan richten op de ondersteuning van landoperaties; anderzijds kan de nadruk worden gelegd op kustwachtachtige taken, het controleren van scheepvaartbewegingen en handhaving van de capaciteit voor de bescherming van aanvoerroutes.

De eerste benadering vereist een herstructurering van de Koninklijke Marine. Toch heeft Nederland, wil het blijven meetellen, weinig keus. Slechts weinig landen hebben de financiële middelen en de kennis om dit soort taken te ontwikkelen. Nederland hoort daarbij.

De volgende vraag is hoe de Koninklijke Marine moet bijdragen aan de ondersteuning van landoperaties: met vliegtuigen, met de TLAM of met defensieve systemen? Ook hier zijn er grofweg twee keuzes. Ten eerste kan Nederland kiezen voor een vliegdekschip van waaraf de luchtmacht in zijn geheel of gedeeltelijk opereert. Ten tweede kan worden gekozen voor een combinatie van Luchtverdediging en Commando Fregatten (LCF) voorzien van antiraketssystemen en kleinere korvetten met TLAM. De tweede keuze lijkt de beste omdat deze relatief snel, simpel en goedkoop kan worden verwezenlijkt, het de geringste aanpassingen in de samenstelling en het operationele concept van de Koninklijke Marine vereist, terwijl er mogelijk de meeste financiële middelen overblijven om extra kleinere schepen te verwerven voor andere taken.

Bovendien hebben we het hier over schaarse middelen, waardoor de Nederlandse marine een vooraanstaande rol kan gaan spelen. Het idee van vliegkampschepen lijkt mij haalbaar en geen luchtftetserij, maar ik zou deze taak overlaten aan grote bondgenoten omdat onze toegevoegde waarde door andere keuzes groter kan zijn.

PROF. DR. R. DE WIJK, hoogleraar strategische studies en internationale betrekkingen

Andere tijden (...) andere krijgsmacht III

'Elk voordeel hep z'n nadeel!'

Opmerkingen zoals 'er is geen strategische visie over de toekomst van Defensie', zijn regelmatig te lezen en te beluisteren. Dergelijke opmerkingen komen voort uit onduidelijkheid over de strategische visie die ten grondslag ligt, of zou moeten liggen, aan de wijze waarop in Nederland de defensieorganisatie vorm wordt gegeven.

Hiaat

De vaak dominante plaats die de financiële positie van Nederland inneemt bij het maken van strategische keuzes, verraadt vaak de geringe belangstelling van de Nederlandse bevolking (of liever: van haar parlementaire vertegenwoordigers) voor de krijgsmacht. Edoch, de suggestie dat het denken bij Defensie *nog steeds een beetje langs oude lijnen* loopt kun je niet alleen baseren op de constatering dat er (nog) geen *ingrijpende en op het eerste gezicht misschien zelfs bizarre maatregelen* zijn genomen. Dat geldt in het bijzonder als die suggestie wordt gedaan door een vlag- en opperofficier (beiden b.d.), die zich bovendien op die status nadrukkelijk laten voorstaan. Met andere woorden, op dat niveau mag je een gedegen, goed onderbouwd, alternatief verwachten voor hetgeen *de afzonderlijke krijgsmachtdelen, het ministerie en 'de politiek'* na de Koude Oorlog aan strategische visie hebben ontwikkeld.

Het poneren van een 'leuk idee', of het onder de aandacht brengen, of – beter gezegd – het aanrijzen van één enkel

alternatief voldoet niet aan die norm. Enkel wanneer de auteurs hebben beoogd een kennelijk hiaat in het denken bij Defensie op te vullen, zou een dergelijke benadering optioneel zijn. In dat geval moet zo'n hiaat ook daadwerkelijk bestaan, en moeten de auteurs dat aannemelijk kunnen maken. Daarvan blijkt geen sprake.

Expeditionair!

Het is mogelijk dat de beweegredenen die de schrijvers hebben aangezet tot het uitspreken van hun mening, door het ministerie van Defensie niet zijn onderkend. Edoch, ook binnen het ministerie van Defensie werd al snel na 'de val van de Muur' geconstateerd dat de dreiging snel veranderde en dat bezuinigingen onontkoombaar waren. Ondanks die bezuinigingen heeft het sindsdien niet ontbroken aan de Nederlandse bereidheid om – mede voor het behoud van haar invloed op internationale diplomatiek vlak – delen van de krijgsmacht in het buitenland in te zetten.

De conclusie dat daartoe een expeditionair ingestelde krijgsmacht nodig is, werd ook op het ministerie getrokken. De consequenties van zo'n verschuiving voor de logistieke ondersteuning leidde tot menig (internationale) discussie. Met name (het gebrek aan) strategische transportcapaciteit heeft in de afgelopen jaren geleid tot diverse (internationale) initiatieven. Zelfs aan de optie om de Nederlandse krijgsmacht uit te breiden met vliegdekschepen is binnen het ministerie wel degelijk serieus aandacht besteed. Dat gebeurde zorgvuldig en niet op *geamuseerde toon* zoals in een niet nader genoemd ochtendblad zou hebben gestaan, aldus de auteur in hun naschrift. De schrijvers hadden moeten weten dat *een verantwoorde planning het resultaat is van het zorgvuldig afwegen van meerdere planopties*.

Bij die afweging heeft het nut van het vliegdekschipconcept nooit ter discussie gestaan. Het feit alleen al dat het machtigste land ter wereld zijn marine voor een groot deel heeft georganiseerd rondom het concept van 'carrier battle group' geeft aan dat het concept op zichzelf van groot strategisch belang is.² De vraag waarvoor defensieplanners worden gesteld is of het

– alles afwegende – de beste optie is binnen de Nederlandse context. Die vraag heeft men tot nu toe op 'het Plein' en bij de krijgsmachtdeelstaven ontkennend moeten beantwoorden. Niet omdat de argumenten van de schrijvers onbekend waren, of bewust niet in overweging zijn genomen. Wel omdat er ook tegenargumenten bestaan.

Aantallen MPC's en kosten

Het is met name op het gebied van het afwegen van voor- en tegenargumenten dat het artikel van commandeur Kok en commodore Schwencke ernstig tekortschiet. Zij stellen zelfs dat tegen hun *wenkend perspectief* nauwelijks fundamenteel bezwaar kan worden gemaakt. Mogelijk daarom doen ze wat bagatelliserend over de bezwaren die *er toch zullen komen*. Het enige potentiële bezwaar, dat zij behandelen (de kosten), wordt door hen voorts gekwalificeerd als *succesvolle 'project-killer' die al zo vaak bij defensieprojecten in stelling is gebracht*.

Als lezer raak je dan al snel geneigd te denken dat de schrijvers vinden dat je je over geld niet al te druk moet maken. Dat zou goed uitkomen, want de bedragen die door de schrijvers worden genoemd voor het aanschaffen van een *tweetal* vliegdekschepen ('multi-purpose carriers', MPC) wijken aanzienlijk af van hetgeen door andere landen aan dergelijke schepen wordt besteed.³ Hoe zit het met het benodigde aantal MPC's (of MPC-groepen)? Is twee voldoende? De schrijvers sluiten nu al niet uit dat er in de toekomst behoefte aan meer dan twee van deze schepen gaat ontstaan.

Kennen de schrijvers wellicht de Brits-Franse onderhandelingen over de operationele afstemming van de inzet van hun (uiteindelijk) vier vliegdekschepen? Met het aantal van 'vier' weten zij zeker te stellen dat er steeds één beschikbaar is.⁴ Daarbij hebben we het nog niet over de bijkomende kosten, zoals voor het personeel. Ter vergelijking: de Britse HMS Invincible (20.600 ton, 205 meter lang en 35 meter breed) heeft een bemanning van ruim 700 koppen, exclusief ruim 350 voor 14 (!) vliegtuigen (maximale capaciteit 20 vliegtuigen)⁵ en exclusief extra benodigd walpersoneel voor onderhoud, et cetera.

¹ Uitspraak: Johan Cruijff.

² Anders overigens dan de schrijvers suggereert komt dat niet omdat het een ideaal alternatief is voor op het land gestationeerde vliegtuigen. Vanuit zee en vanaf land opererende vliegtuigen vormen elkaars complement, niet elkaars vervanging.

³ Volgens Janes Defence Weekly (JDW) worden de kosten van de twee voorziene Britse vliegdekschepen geraamd op £ 2,8 miljard (dus zo'n 4,5 miljard euro).

⁴ JDW, 12 feb. 2003, blz. 3.

Inderdaad, geld mag niet de enige drijfveer zijn. Voorop moet staan wat het intrinsieke belang is van het veranderen van de organisatie en uitrusting van onze gehele krijgsmacht. Dus wat zijn de politieke redenen, het maatschappelijk belang en de operationele winst (of noodzaak)?

Politieke invalshoek

Vanuit de politieke invalshoek gaat het voorstel van de schrijvers in ieder geval in tegen het beleid om (bij expeditionaire operaties) uitsluitend in internationaal (bondgenootschappelijk) verband op te treden. Zij onderkennen zelf ook die internationale inkadering als ze stellen dat ons land voor wat betreft de defensieaangelegenheden met handen en voeten [is] gebonden aan talloze internationale verdragen en afspraken. Desondanks is hun stelling dat bondgenoten lang niet altijd in staat, of – om bijvoorbeeld politieke redenen – bereid zijn om de benodigde transportsteun te leveren.

Feitelijk baseren zij het merendeel van hun betoog op deze aanname. Voor wat betreft het 'in staat zijn' steun te verlenen valt op te merken dat, zoals gezegd, strategische transportcapaciteit ook bij de bondgenoten inderdaad een punt van zorg is. Maar, zoals ik later zal betogen, je koopt toch geen vliegkampschip als je met een transportschip kunt volstaan. Er doet zich dus alleen een probleem voor als sprake zou zijn van gebrek aan bereidheid. Maar is het niet zo dat, bij gebrek aan bereidheid tot het leveren van capaciteit binnen een coalitie, moet worden geconcludeerd dat een operatie geen draagvlak heeft? Moet Nederland dan in zijn eentje verder? Waar halen we in dat geval de andere faciliteiten vandaan, met name de zogenaamde 'force-multipliers', zoals tankers, air-C² enzovoort?

⁵ De schrijvers spreken over een MPC van 25-30.000 ton, 32 meter breed en 25 vliegtuigen en helikopters.

⁶ Te vaak wordt, zoals de schrijvers doen, 'jointness' verward met 'samenwerking' of 'paars'. 'Integratie' van krijgsmachtdelen is daarnaast van geheel andere orde en wordt – hun 'schets van een andere krijgsmacht' lezend – ook niet door de schrijvers voorgestaan.

Transport gevraagd

Voor de volledigheid zij gesteld dat gebrek aan *sea-based airpower* niet blijkt uit de behoefte die in internationaal verband wordt gesteld. De NAVO *Defence Planning Questionnaire* (DPQ) rept niet over vliegdekschepen, wel over strategisch (zee-)transport. Ook het door de schrijvers aangehaalde *Prague Capability Commitment* (PCC) rept met geen woord over zoiets als MPC-groepen. Landen die zich – gegeven hun strategische overwegingen – de luxe (of de last) van een vliegdekschip willen veroorloven, hebben kennelijk al in de bestaande behoefte voorzien. Dus daar zit het probleem in ieder geval niet. Een klein land zoals Nederland, met een beperkt budget, moet zich dus afvragen wat zijn relatief kleine, lichte, zij het gemakkelijk te verplaatsen MPC-groep wezenlijk toevoegt.

Aan de politieke wens tot meer *jointness* doet het voorstel van de schrijvers inderdaad recht. Het valt niet te ontkennen dat er op dat vlak nog het een en ander is te verbeteren. Maar is het echt zo dramatisch én is de aanschaf van vliegdekschepen de voor de hand liggende oplossing? Ook op het gebied van samenwerking (ook in internationale verband) zijn vele, positieve ontwikkelingen gaande.

Op het operationele niveau (daar waar overigens de uitdrukking *joint* op zijn plaats is⁶) is *jointness* al geruime tijd een feit. Het separaat opereren van zee-, land- en luchtcomponenten is inmiddels bij het moderne militaire optreden ondenkbaar geworden. Dit is bepaald geen *incidenteel succes*, zoals de schrijvers stellen. In dat kader is het overigens opmerkelijk dat de schrijvers een van de meest pregnante voorbeelden van operationele samenwerking binnen de Nederlandse krijgsmacht (de samenvoeging van – op zichzelf staande – lucht- en landelementen binnen één Air Manoeuvre Brigade) ongedaan willen maken door de helikopters weg te halen bij de luchtcomponent en onder te brengen bij de landcomponent.

Maatschappelijk belang?

Het maatschappelijk argument dat de schrijvers naar voren brengen – veiligheid, geluidsoverlast en de groeiende behoefte aan ruimte voor woningbouw en

recreatie – is ook mager te noemen. Het is evident dat vliegveiligheid een punt van aandacht is. Juist daarom wordt hieraan zoveel zorg besteed.

Het is ook waar dat een opgeheven vliegbasis ruimte biedt. Dat geldt evenwel ook voor kazernes, oefenterreinen en marine-etablisementen. Qua ruimtebeslag ontlopen die elkaar niet zo veel. Bovendien blijkt uit het artikel niet dat deze *overlast* wordt opgeheven; het wordt beperkt. Als de overige eenheden van de luchtcomponent ongemoeid blijven (luchttransport, tankercapaciteit, helikopters en geleide wapens worden immers niet opgeheven), dan is de maximale winst twee vliegbases.

De redenering van de schrijvers volgend, blijft het risico van *einde oefening voor het vliegende deel van de luchtmacht* (als ook voor de overige delen van de krijgsmacht) bestaan tot alle militaire terreinen zijn teruggegeven aan het volk tenzij we de Nederlandse bevolking weten duidelijk te maken waartoe de belasting (geluidsoverlast, ruimtebeslag, et cetera) dient.

Operationele noodzaak?

Centraal in deze discussie moet staan: de 'operationele noodzaak'. De onderbouwing van deze operationele noodzaak is bepalend voor de belasting waarmee samenleving kan en mag worden geconfronteerd. Ook de confrontatie van (de medewerkers) een organisatie als de krijgsmacht met een dergelijke rigoureuze koersverandering noopt tot een realistische weloverwogen onderbouwing.

Niet te ontkennen valt immers dat uitvoering van het voorstel van de auteurs leidt tot een geheel andere landcomponent. Enkel eenheden met nut voor humanitaire operaties (Genie, Geneeskundige Dienst, Intendance en NBC) en wat lichte (pantser-)infanterie (in ieder geval licht genoeg om op het vliegdekschip te worden ondergebracht) is wat van de huidige landmacht zou resteren. Ook is sprake van een wezenlijk aangepaste (en aangetaste) luchtcomponent, waarmee geen recht wordt gedaan aan de immer aanwezige belangstelling voor de inzet van het luchtwapen.

In contrast hiermee zal de zeecomponent, gelet op de capaciteit die nodig is om een

volwaardig beveiligde MPC-groep te kunnen garanderen, (in omvang) eerder toedan afnemen. Immers, ook al is de MPC klein, de benodigde beveiliging zal die van een groter vliegdekschip nauwelijks ontlopen.⁷

Tevens kan aan de hand van het artikel worden geconstateerd dat de eerder gepresenteerde plannen voor een verschuiving van 'blue' water naar 'brown' (of 'shallow') water operations, alsook realisatie van Theatre Missile Defence (TMD), niet als taken voor de nieuwe zeecomponent worden voorzien. Ter aanvulling, de verschuiving naar ondersteuning van landoperaties is voortgekomen uit 'nieuw' strategisch denken, na de Koude Oorlog. Dit bewijst dat het Nederlandse militaire denkkader inmiddels wel degelijk wordt bepaald door andere factoren dan *de massieve, min of meer statische verdediging van de Noord-Duitse laagvlakte*.

Discutabele winst

Wanneer je zo veel overhoop haalt, wanneer je zo'n drastische omschakeling voorstelt, met consequenties tot ver in de eeuw, dan is aan de orde welke operationele (of logistieke) winst valt te behalen. De schrijvers noemen twee winstpunten. Zij suggereren dat een *varende startbaan* de ultieme oplossing is voor het kunnen bereiken van verre, moeilijk toegankelijke gebieden. Die suggestie gaat aan een aantal zaken voorbij.

Ten eerste blijkt in de praktijk dat de *voor ons onmisbare vliegbases* – maar ook andere militaire steunpunten niet zo dun bezaaid zijn als de schrijvers beweren. Ten tweede vormt, dankzij – ook door de schrijvers hooggewaardeerde – tankercapaciteit, de afstand tussen vliegbasis en doelgebied steeds minder een probleem. Het vinden van een geschikte start- en landingsplaats voor vliegtuigen (desnoods op wat grotere afstand) wordt dus steeds eenvoudiger.

Het probleem van overvliegvergunningen wordt uitsluitend opgelost met vliegdekschepen voorzover het operatiegebied aan

zee ligt. Het *probleem* Djibouti zou daarmee inderdaad zijn opgelost, maar Afghanistan ligt niet aan zee!

Voorts vormt, in hun ogen, het vliegdekschip de ideale oplossing voor het strategisch transport van eenheden die humanitaire hulp gaan verlenen. Natuurlijk is dat mogelijk en als je toch over zo'n schip beschikt – én er echt geen urgente inzet van het vliegdekschip is voorzien – kun je dat overwegen. Maar of het nu zo'n goed idee is om een faciliteit met zo veel 'dedicated' capaciteit voor het opereren met (jacht)vliegtuigen planmatig te gebruiken voor 'simpel' transport, valt te betwijfelen.

Doelmatigheid lijkt ook niet de kritieke toets te zijn geweest wanneer een vliegdekschip uitsluitend als commandofaciliteit gedurende een gehele operatie voor de kust wordt gelegd? De schrijvers geven, nota bene, aan dat voor een dergelijke operatie de JSF's tijdelijk (!) plaats moeten maken voor rampenbestrijdingsmateriaal. Het valt toch nauwelijks te ontkennen dat hier in feite sprake is van weinig doelmatige en 'oneigenlijk' aanpak.

Operationele nadelen

Tegenover de in het artikel genoemde *voordelen* staan nadelen, welke door de auteurs onvoldoende of zelfs niet zijn gewogen. Een van de operationele nadelen van de 'Short Take Off and Vertical Landing' (STOVL) (F-35B) versie, die de schrijvers willen aanschaffen, is dat deze een kleiner bereik heeft dan de 'Conventional Take Off and Landing' (CTOL) versie van de JSF (F-35A), welke de voorkeur geniet van de KLu. Door de aanschaf van de STOL-versie wordt *omvliegproblematiek* juist versterkt.

Mogelijk nog belangrijker is dat de conventionele versie, na te hebben bijgetankt boven veilig gebied, verder in het operatiegebied kan doordringen. Ook het draagvermogen (payload) van een STOVL-versie – de mee te voeren wapenlast – is minder dan van de CTOL-versie. De operationele capaciteit van een STOVL-versie is dus beduidend geringer dan van een CTOL-versie.

Een ander punt dat in het plan van de auteurs volledig onderbelicht blijft, zijn

consequenties van het verwerven van zowel STOVL- als de CTOL-versie. Op basis van de uiterlijke congruentie van de vliegtuigtypen zou een leek het vermoeden kunnen hebben dat het vliegen en onderhouden van deze twee verschillende versies evenzo grote overeenkomsten zal vertonen. Niets is evenwel minder waar. Het vliegen en onderhouden van CTOL- en STOVL-versies vraagt specifieke vaardigheden. Een dergelijk gecombineerde luchtvloot zou tot gevolg hebben dat de inrichting en organisatie van opleiding, training en onderhoud moet worden gedupliceerd, hetgeen aanzienlijke kosten met zich meebrengt.

De balans

Al met al is het moeilijk in te zien dat de voordelen van de aanschaf van een vliegdekschip opwegen tegen de nadelen. Dat was eerder al door de Nederlandse defensieplanners geconcludeerd; door henzelf, dus zonder Clausewitz.

Het artikel van de commandeur en de commodore heeft geen argumenten aangedragen die zouden kunnen leiden tot een andere conclusie. Hun wens dat het onderwerp, naar aanleiding van hun artikel, serieuzer en breder aandacht zal krijgen dan het tot nu toe heeft gehad, zal daarom – zo valt te vrezen – niet in vervulling gaan.

Lt-kol J.P.A. DE JONGH, docent aan de vakgroep Militaire Operationele Wetenschappen (KMA)

US Army Transformation en de KLu

Met interesse hebben wij kennis genomen van het artikel over de modernisatie die de US Army voor ogen ziet.¹ Verantwoordelijk voor de KLu Airpower Doctrine en het uitdragen daarvan, vinden wij de ontwikkelingen die onze belangrijkste militaire partner voor ogen heeft van belang voor de ontwikkelingen van de Nederlandse defensie in het algemeen en voor

⁷ Om de indruk te bepalen, een Amerikaanse 'Carrier Battle Group' heeft veertien begeleidende schepen!

¹ M.C. de Kruif en N.J.E. van der Zee. In: MS 2003 (3) jrg. 172.

de KLU Airpower Doctrine in het bijzonder. Met kritische blik hebben wij het artikel dan ook gelezen. Een aantal opmerkingen moet ons na lezing van het hart.

De feiten op een rij

Na een veelbelovende inleiding over vernieuwing bij de US Army wordt door de schrijvers al snel gesteld dat de inzet van het luchtwapen slechts beperkt effectief is. Dit willen wij bestrijden. Maar bovenal vragen wij ons af wiens visie hier wordt gegeven. Deze visie sluit in ieder geval niet aan bij de ontwikkelingen zoals die zich momenteel voordoen. Enige argumenten om deze achterhaalde en, naar onze mening, verkeerde visie te pareren volgen hierna.

Operationele veiligheid is doorslaggevend

Als eerste reden voor de beperkte effectiviteit wordt het probleem doelonderkenning neergelegd. De hoogte van opereren, uit angst voor luchtverdedigingsmiddelen, wordt daarbij als aanleiding aangegrepen waardoor doelonderkenning moeilijk zou zijn. Niet uit angst (zoals de schrijvers stellen) voor luchtverdedigingsmiddelen wordt hoog gevlogen, maar uit operationele overwegingen. Het is namelijk een goed militair gebruik om jezelf niet onnodig aan dreiging bloot te stellen.

Op grotere hoogte is de trefkans voor systemen van het type Man Portable Air Defence Systems – MANPADS (Stinger en soortgelijke wapens) nu eenmaal sterk afgenomen. Met van grotere hoogte opereren worden veiligheid en meer vrijheid van handelen gecreëerd. Dus wat pantser doet voor landstrijdkrachten vertaalt zich voor luchtstrijdkrachten in het opereren op afstand en hoogte.

Voorts moet worden vastgesteld dat met de huidige luchtverkenningssystemen prima doelacquisitie van grotere hoogte kan worden gedaan. Dit is ten tijde van de Kosovocrisis meermalen bewezen. Ook de inzet van Predators met Hellfires (ook opererend van grotere hoogte) in Jemen, waarbij twee terroristen werden uitgeschakeld, is daarvan een voorbeeld.

Steeds kortere reactietijden

Ook zou de cyclus tussen aanvraag en het

effect bij het luchtwapen te lang duren. Ook hier lopen de schrijvers achter de feiten aan. De jachtvliegtuigen die momenteel zijn ingezet boven Afghanistan reageren direct op aanvragen om vuursteun. Zo streeft de VS naar (en realiseert) een 'decision cycle' van minder dan maximaal 20 minuten. In de praktijk worden over het algemeen zelfs reactietijden van belangrijk minder dan 10 minuten gerealiseerd. Dit wordt bereikt door tankervliegtuigen en aanvalsvliegtuigen in de lucht te hebben waardoor direct aan een verzoek om vuursteun kan worden voldaan. Dit past ook in het beeld van de moderne oorlogvoering en het uitgedunde gevechtsveld dat daarbij bestaat.

Alleen met het luchtwapen is het mogelijk om in zeer korte tijd een grote afstanden in het gevechtsveld te overbruggen. Alleen op deze manier kunnen plotseling opdoemende verzetshaarden en gelegenheden op ver uit elkaar liggende posities uitgeschakeld worden.

Beperkte politieke bruikbaarheid?

De tweede reden voor het beperkte effect van de inzet van het luchtwapen wordt gezocht in de beperkte politieke bruikbaarheid. Terecht wordt uitgegaan van inzet van het luchtwapen in bondgenootschappelijk verband. Dat echter steeds de VS in die verbanden de leiding zou moeten hebben, ligt niet altijd voor de hand en blijkt in voorkomende gevallen meer een pragmatische achtergrond te hebben.

Immers: de VS beschikken over materiaal dat alle facetten van inzet van Airpower raakt, waarvan JSTARS en Electronic Warfare-toestellen goede voorbeelden zijn. Het is niet verwonderlijk dat men dan betrokken wil worden bij de beslissing over de inzet van deze 'high value' wapensystemen. Tijdens de Kosovo-luchtoorlog, operatie Allied Force, vond de planning en dagelijkse aansturing van de operatie plaats vanuit het CAOC ('Combined Air Operations Centre') in Vicenza, Noord-Italië. Van de drie planninggroepen die de operatie daadwerkelijk hebben opgezet, werden er twee geleid door Nederlandse KLU-vliegers, terwijl in de derde planningsgroep ook belangrijke Nederlandse inbreng aanwezig is geweest.

Terugkijkend naar de conflicten van de afgelopen jaren moet echter worden geconstateerd dat juist het luchtwapen door de politiek als 'weapon of first choice' wordt ingezet. Eerst wordt de luchtoorlog gevoerd, later volgen grondtroepen. Dit geldt voor de eerste Golfoorlog, voor Kosovo, Afghanistan en nu ook weer in Irak.

Naar onze mening is, omdat nauwelijks eigen militairen aan gevaar worden blootgesteld, het luchtwapen zeker in de aanvangsfasen van een conflict, juist het wapen dat politiek het meest bruikbaar is voor het leveren van de gewenste slagkracht.

Precisiemunitie

Als derde reden wordt, bij inzet van het luchtwapen, de kans op ongewenste schade te groot geacht. Deze notie is door luchtmachten al jaren geleden onderkend. Niet voor niets wordt het aandeel precisiewapens dat wordt gebruikt steeds groter. Tijdens de eerste Golfoorlog was circa 3 procent van de verbuikte munitie precisiemunitie, tijdens Allied Force was dat al boven de 30 procent; in Afghanistan ligt dat aantal rond de 80 procent en boven Irak in 2003 boven de 90 procent. Ook de inventaris van de KLU bestaat grotendeels uit dergelijke precisiemunitie. Daarin past ook dat onlangs de behoeftestelling in de Eerste en Tweede Kamer is neergelegd waar de KLU toestemming vraagt om het arsenaal aan precisiewapens voor lucht-grond bestrijding uit te breiden.

Dit in tegenstelling tot de grote aantallen domme (niet-precieze) munitie, die vooral de KL nog steeds in inventaris voert en waardoor zij juist minder geschikt zou zijn om vooral in de diepte, waarbij de kans op onbedoelde nevenschade het grootst is, te worden ingezet. Het argument van onbedoelde nevenschade gaat dan ook geenszins op.

Luchtwapen versus grondtroepen

Als vierde reden wordt gegeven dat het luchtwapen geen vervanging is gebleken voor grondtroepen. Dat is correct, maar met het luchtwapen kan de beslissende klap worden uitgedeeld; voor langdurige bezetting en beïnvloeding zijn grondtroepen beter geschikt.

De Golfoorlog is daar een goed voorbeeld van: nadat luchtoverwicht ('air superiority') werd behaald, waarbij het luchtwapen 'supported' krijgsmachtdeel is geweest, volgde een fase waarin het luchtwapen van rol veranderde en 'supporting' werd. Hier kan worden geconstateerd dat het luchtwapen een actieve rol speelt bij het vormen van het gevechtveld ('shaping the battlefield'), waar de grondtroepen in het behalen van hun operationele doelstelling veel profijt hebben gehad.

Terecht stellen de schrijvers dat er altijd een fase zal ontstaan waarin daadwerkelijk grondtroepen moeten opereren.

Samenwerking tussen krijgsmachtdelen

Met deze laatste opmerking raken ze ook de kern van de zwakte van hun eigen verhaal. Teveel is in hun visie bij de transformatie van de Nederlandse krijgsmacht en vooral de transformatie van de KL uitgegaan van eenzijdige en zelfstandige ontwikkeling van dit krijgsmachtdeel.

Maar is er wel transformatie te constateren in het stuk van de schrijvers? Nog steeds wordt vastgehouden aan brigadeconcept en het gevecht van de verbonden wapens. De ontwikkeling van de KL kan niet los worden gezien van ontwikkelingen van de andere krijgsmachtdelen en dat gebeurt in het artikel niet. De schrijvers verwijten voorts een gebrek aan politieke sturing die wordt versterkt door het uitblijven van een update van het DSP van 1998. Nu is het zo dat een opvolging van het DSP binnenkort wordt aangeboden voor ministeriële besluitvorming. In dit nieuwe document wordt nadrukkelijk geadresseerd dat de krijgsmachtdelen meer en meer gezamenlijk (joint) tot effectbereiking moeten komen.

Recente voorbeelden

Doctrinair gezien steunen wij dat van harte. Laten we daarvoor eens kijken naar de strijd in Afghanistan en hoe 'jointness' tot bepaalde effecten leidt. De strijd tegen het Taliban-bewind is vooral een joint oorlog geweest. Om de effectiviteit van het luchtwapen te verhogen waren Special Forces, zeer beperkt in aantal, in het gebied aanwezig voor doelopsparing en doelaanwijzing. Daarnaast wisten zij lokale strijdgroepen samen te smeden tot

een strijdmacht die het Taliban-leger aanviel. Binnen zeer korte tijd is het Taliban-bewind ten val gekomen en zijn voorwaarden geschapen om grondtroepen massaler in te zetten en wederopbouw van het land mogelijk te maken.

Ook de meest recente ontwikkelingen in Irak bevestigen dit beeld. Het luchtwapen (kruisraketten en (jacht)bommenwerpers) worden eerst ingezet ter voorbereiding van het gevechtveld en vooral in de diepte. De grondtroepen gebruiken het gecreëerde momentum om snel op te rukken. Hier blijkt de gefaseerdheid van militair optreden en de rol die de verschillende krijgsmachtdelen tijdens die verschillende fasen meer of minder nadrukkelijk kunnen en moeten uitvoeren. Dit zou ook de kern van de 'Army Transformation' moeten zijn, niet voor niets past deze dan ook in de 'Joint Vision' die door de Joint Chiefs of Staff is vastgesteld.

Parallele oorlogvoering

In hun inleiding stellen de schrijvers dat met de Army Transformation een 'Revolution in Military Affairs' (RMA) wordt ingeluid. Dat laatste zou mooi zijn maar komt in het artikel eigenlijk niet meer terug. Dat is een teken aan de wand.

Wat naar mijn mening wel een RMA is bevindt zich in de filosofie achter de Army Transformation en met name achter de Joint Vision. (Deze filosofie wordt overigens ook neergelegd in de opvolger van het nieuwe DSP.) Die filosofie is het besef dat militair optreden niet meer alleen maar gericht dient te zijn op het vernietigen of neutraliseren van de strijdmacht van de tegenstander.

Het gaat bij coherent en gezamenlijk militair optreden om het bereiken van te voren bepaalde effecten. Bij deze effectbereiking moeten de principes van parallelle oorlogvoering wordt gehanteerd. Dat laatste kan het best gebeuren in een netwerk-omgeving waarin sensoren, commandovoering en geweldgebruik zijn gekoppeld.

² F. Osinga, Netwerkend de oorlog in: de strijd in Afghanistan als toekomstmodel voor de NATO Response Force. In: Internationale Spectator 2003 (LVII) 1.

Voor informatie over dit laatste verwijzen wij graag naar het artikel van Frans Osinga in de Internationale Spectator van januari 2003.²

Over de ontwikkelingen die voor de KL worden gegeven, kan worden geconstateerd dat in de tekst van vernieuwing in feite niet veel is terug te vinden. Vastgehouden wordt aan het brigademodel, terwijl juist steeds meer modulair en complementair moet worden opgetreden.

Het divisieniveau wordt ter discussie gesteld, terwijl juist met het operationeel worden van het High Readiness Forces (HRF) Head Quarters (HQ) (1 Ge/NL Corps) de Divisie wordt omgevormd tot Operationeel Commando en de aansturing van de parate eenheden krijgt. Er worden vragen gesteld bij de reserve-eenheden terwijl die juist in het licht van bezuinigingen worden opgeheven.

Een gemiste kans

Het is altijd boeiend te lezen hoe over de krijgsmacht van de toekomst wordt nagedacht. Bij gebrek aan een duidelijke doelstelling in hun verhaal lijken de schrijvers echter niet verder te komen dan een weerslag te geven van het Amerikaanse denken op dit gebied.

Als echter verkeerde argumenten worden gebruikt, of achter de feiten wordt aangelopen, verliest een beschouwing snel haar meerwaarde. Dit nieuwe Amerikaanse denken wordt vervolgens niet vertaald naar de KL van de toekomst. Juist nu 'joint' het credo is, heeft het er alle schijn van dat zij aansturen op het in stand houden van een KL gebaseerd op uitgangspunten uit de Koude Oorlog.

Hiermee wordt het mooie en zich moderniserende bedrijf 'de KL' geen goed gedaan. Vooral aan de nieuwe denkers in die KL wordt hier geen recht gedaan. De meerwaarde van het artikel voor het Nederlandse denken over modernisatie is dan ook nihil. Een gemiste kans!

Luitenant-kolonel P. BOLDER,
hoofd sectie Algemeen Beleid
Luitenant-kolonel W. KLUMPER,
docent strategie, doctrine en airpower

Opleiding en training (O&T)

Gaarne wil ik kort reageren op het artikel 'Een visie op Opleiding en Training (O&T) van de grondgebonden vuursteun' van Ikol H.J.M van Rijssen dat onlangs verscheen in de MS.¹

Ik heb het artikel met interesse gelezen, waardering voor de schrijver die er naar mijn mening heel goed in geslaagd is de ontwikkelingen op het gebied van O&T, binnen de functie vuursteun, weer te geven. Toch voel ik mij geroepen enige 'kritische' kanttekeningen te moeten plaatsen.

Op de eerste plaats valt mij de gebezigde naam OTCVust op in plaats van de juiste naam OTCVust. De eerste suggereert dat er een commando vuursteun ontstaat in plaats van een O&T centrum. Voor de duidelijkheid wil ik gaarne vermelden dat op 1 juni dit jaar het begrip COKL wijzigt in OTCO en dat sommige OCA reeds gemigreerd zijn, dan wel dat binnenkort doen, naar OTCa. De juiste benaming is/wordt dan: OTCMan, OTCVust, OTC-Genie, et cetera.

Vervolgens valt mij op dat we de begrippen 'evalueren' en 'testen' nog steeds door elkaar gebruiken. De binnenkort te verschijnen Beleidsvisie O&T van de Landmachtstaf zal hier eenduidig een uitspraak over doen.

Tot slot constateert de schrijver dat het OTCVust al twee jaar pioniert, maar dat het beleid achterblijft. Alhoewel ik dit slechts ten dele kan onderschrijven, constateer ik dat er in het verleden wel voldoende beleid is gemaakt om de ontwikkelingen op het OTCVust in gang te zetten.

Ook zie ik vaak dat als er wel beleid is, dit nog geen garantie voor de implementatie is. Het mes kan ook hier aan twee kanten snijden: beleidsmakers leren van de in de praktijk opgedane ervaringen en verwerken dat in toepasbaar beleid.

Om de schrijver alsnog tegemoet te komen verzeker ik hem dat het O&T beleid medio mei is verwoord in een

Beleidsvisie O&T, dit jaar nog gevolgd door een Leidraad O&T.

Luitenant-kolonel L.J.T. BENOIST,
projectofficier migratie COKL naar OTCO

US Transformation en de KL II

Met veel interesse hebben we het artikel van collega's De Kruijff en Van der Zee over de US Army Transformation gelezen. De Army Transformation is een omwenteling binnen de Amerikaanse landmacht die zijn weerga niet kent. Iedereen die kennis neemt van de *facts and figures*, uitgedrukt in getallen en in dollars, kan niet anders dan bijzonder onder de indruk zijn.

Zoals de schrijvers constateren, is de VS onze grootste bondgenoot en tevens de laatste en overgebleven supermacht. Vanuit dien hoofde is het dan ook niet meer dan logisch dat eenieder die begaan is met de toekomstige ontwikkelingen van de Nederlandse krijgsmacht, ontwikkelingen aldaar met grote interesse volgt. Vooral daarom is het informatieve gedeelte van het artikel waarin de schrijvers de US Army Transformation behandelen waardevol en goed voor de ideeënvorming bij het gedachteproces over onze eigen 'force generation'.

In het tweede deel van het artikel maken de auteurs de koppeling tussen de ontwikkelingen in de VS enerzijds en de evolutie van de KL anderzijds. Vooral dit deel geeft een goede impuls aan de reeds lopende discussie over de toekomst van de krijgsmacht in het algemeen en die van de grondstrijdkrachten in het bijzonder. En aan die discussie willen we gaarne bijdragen, vandaar deze reactie.

Waarom de Verenigde Staten?

In de eerste plaats willen we stilstaan bij de indruk die de schrijvers wekken als zou de KL zich geheel moeten focussen op de ontwikkelingen binnen de VS. Er is een aantal redenen te noemen waarom dat niet zo (alleen op de VS focussen dus) zou moeten zijn. Met andere woorden, als er al een trendsetter gevolgd moet worden, moet dat dan de VS zijn?

Intensieve inzet in de afgelopen twaalf jaar heeft geleerd dat de KL veeleer opereert met de Britten, de Duitsers en andere bondgenoten dan met de Amerikanen. Dat wil niet zeggen dat de KL niet inter-operabel zou moeten zijn met de VS, maar het pleit voor een focus op juist de minder grote bondgenoten.

We willen er voor pleiten dat de Nederlandse krijgsmacht de lat op een ambitieuze maar overbrugbare hoogte legt, hetgeen impliceert dat de ontwikkelingen in de VS weliswaar nauwlettend gevolgd moeten worden, maar dat onze primaire focus moet liggen op landen als Duitsland en Groot-Brittannië alsmede landen in een vergelijkbare positie Nederland, zoals Noorwegen, Canada en wellicht Australië.

Gebrek aan financiële middelen

Een tweede reden om de KL niet volledig op de VS te laten richten heeft financiële gronden. De VS heeft de financiële mogelijkheden om de nu nog vage uitkomst van de Army Transformation zelf vorm te geven, gezien de enorme budgetten voor Research and Development (R&D). De schrijvers stellen niet voor niets dat de 'transformation' een geweldige impuls voor innovatie betekent. Het is niet gewaagd om te stellen dat innovatie = R&D = \$\$\$\$. De US Army kan zich zelfs enig experimenteren veroorloven om in dat proces bepaalde ingeslagen wegen slecht begaanbaar te verklaren en op de schreden terug te keren.

De auteurs halen in dit verband als voorbeeld aan: de F-22 Raptor, de Comanche en de Crusader, projecten van een voor Nederlandse begrippen onvoorstelbare omvang waar de Amerikanen vrij rücksichtslos de spreekwoordelijke stekker uit trekken. Daarnaast krijgt de R&D-effort nog eens een extra boost door de intensieve publiek-private samenwerking tussen US krijgsmacht en de US wapenindustrie, ook al onvergelijkbaar met de Nederlandse situatie.

Vergelijken we de resultante van dit alles – schier oneindige budgetten in de VS – met de situatie in Nederland, dan is enige bescheidenheid gepast. Immers, we zien aan onze kant slechts een gebrek aan

¹ In: MS 2003 (3) jrg. 172, pag. 143-151.

financiële middelen. De conclusie is dan ook gerechtvaardigd dat:

- de Nederlandse krijgsmacht (en ook de KL dus) niet in dezelfde mate kan meedoen aan de eerder genoemde innovatie, ook niet als er sprake zou zijn van slechts smart buyer-schap,
- Nederland dus ook niet op vergelijkbare wijze zijn eigen toekomst kan vormgeven, en
- Nederland dus heel voorzichtig moet zijn met het volgen van trends waarvan de betaalbaarheid hoogst onzeker is.

Beperkte houdbaarheid van concepten

Een derde punt dat we willen maken bij het artikel is de houdbaarheid van het concept Army Transformation. De uitkomst moet gestalte hebben gekregen in 2030. Dat is over meer dan 25 jaar. Laten we in retrospectief nog eens kijken naar 25 jaar terug - 1975 - en hoe men toen de veiligheids situatie van twintig, dertig jaar verder zag. Eén ding is zeker, toen voorzagen men voor 2003 iets geheel anders dan we thans weten. Waarmee we maar willen zeggen dat elke toekomstbeschouwing nuttig is en in zekere zin richtinggevend, maar tegelijkertijd beperkt houdbaar.

Laten we een voorbeeld geven van een ander Amerikaanse proces dat trachtte de toekomst te conceptualiseren, de 'Quadrennial Defense Review' (QDR) van 2001. De onder auspiciën van het Congres door de National Defense University uitgevoerde QDR 2001 was in concept klaar op 1 september 2001. Onder meer werd daarin voorgesteld om het aantal divisies drastisch terug te brengen. Binnen een maand - te weten eind september - was de uitkomst van deze langetermijn-studie bijgesteld en - waarschijnlijk weinig verrassend - diametraal anders. Uiteraard waren de gebeurtenissen van 11 september daar debet aan, maar toch.

Een ander voorbeeld uit de VS komt uit de periode voorafgaand aan die waarin de concepten als 'Objective Force' en US Army Transformation werden geïntroduceerd. Ook toen waren er toekomstconcepten. We hoeven alleen maar Force XXI en de 'Army After Next' (AAN) in herinnering te roepen. Het concept AAN vormde voor de Amerikanen nog geen vijf jaar

geleden hét toekomstconcept en is inmiddels al weer vervaagd.

Kortom, Army Transformation is momenteel het concept van richting; maar of het dat over vijf of tien jaar nog is, is maar de vraag. Laten we dan voorzichtig zijn om zo'n concept - dat bovendien zo specifiek is toegesneden op de US Army in zijn eigen organisatie-culturele setting - blindelings te volgen.

Geen gebrek aan visie

Een vierde punt waarop we willen reageren, betreft de indruk die de schrijvers wekken als zou er in Nederland niets gebeuren om toekomstige krijgsmacht vorm te geven. Laten we voorop stellen dat ook wij voorstander zijn van een krachtige langetermijn-visie op buitenlands beleid waarin alle instrumenten die dat beleid moeten invullen, geïntegreerd en gesynchroniseerd worden ingezet. Zo'n visie is er onvoldoende en het is maar de vraag of die er op afzienbare termijn komt, laat staan dat er in Nederland iets vergelijkbaars zou komen als de Amerikaanse 'National Security Strategy' (waarom eigenlijk niet?).

Maar heerst er zo'n gebrek aan visie zoals de schrijvers betogen? Wij denken van niet. Het DSP mag dan enkele jaren oud zijn en gedateerd; inmiddels ligt er wel een andere visie van de CDS, te weten de Strategische Visie. De Strategische Visie die er nu ligt, moet richtinggevend zijn aan het vernieuwde Integraal Defensie Planning Proces, niet in de laatste plaats het gevolg van de uitkomst van het rapport Franssen, waarin aan de CDS een sterkere rol wordt toebedeeld.

De Strategische Visie van de CDS is misschien nog niet volmaakt, maar geeft wel de belangrijke veiligheids-, operationele en militair-technologische ontwikkelingen aan zoals we die momenteel zien. Als belangrijke parallel aan de Amerikaanse visie is ook hier de erkenning in opgenomen dat conflicten uiteindelijk altijd op het land beslecht worden en dat grondtroepen daar altijd aan te pas zullen komen. Mede gebaseerd op de Strategische Visie schrijft de Defensiestaf het Defensie Prioriteiten Plan (DPP) met als resultante dat de defensiebrede meer-

/minder-behoefte aan militair-operationele capaciteiten wordt weergegeven inclusief de basis voor een prioriteitstelling. Om een lang verhaal kort te maken, het DPP leidt vervolgens tot het Integraal Defensie Plan (IDP), hetgeen het uitgangspunt voor de krijgsmachtdelen vormt om hun APBN te schrijven.

Defensiebrede aanpak

Ten aanzien van dit onderwerp nog een punt. De schrijvers pleiten voor navolging van de Amerikaanse benadering die uitgaat van:

volledige overheersing op alle aspecten van het spectrum van gewapende conflicten, met als basis superioriteit op het gebied van informatie, precisie-inzet van wapens, optimale bescherming, doelgerichte logistiek en vooral dominante manoeuvre.

Inmiddels hanteert de Defensiestaf als onderdeel van het DPP de 'Essential Operational Capabilities' (EOCS) zoals de NAVO die heeft ontwikkeld. Het zal geen verbazing wekken dat die EOCS - zeven stuks - grote overeenkomsten vertonen met de lijst die de schrijvers opsommen. Wellicht zal het wél verbazen dat die begrippen binnen de Nederlandse krijgsmacht al enige tijd geleden zijn geïntroduceerd als (deel van het) conceptueel raamwerk op basis waarvan de Nederlandse krijgsmacht van de toekomst kan worden gebouwd. Daarbij komt dat een focus op de NAVO (met Amerika uiteraard als bondgenoot nummer één) voor Nederland toch meer voor de hand ligt dan een focus op Amerika alleen.

Bovendien behelst de benadering van de Defensiestaf een defensiebrede aanpak - hetgeen de schrijvers moet aanspreken, gezien het pleidooi dat zij meerdere malen houden voor een joint aanpak - en niet een aanpak die per krijgsmachtdeel slechts binnen dát krijgsmachtdeel van toepassing is. Omarming van het US Army Transformation-concept zou kunnen inhouden dat we blijven steken in de oude situatie waarin elk van de krijgsmachtdelen zijn eigen autonome koninkrijk is, terwijl naar onze mening de tijd echt rijp is voor een defensiebrede discussie over vraag/ambitie-taak-middelen. →

Al met al kunnen we een deel van de zorgen van de schrijvers wegnemen; ook in Nederland heeft de tijd niet stilgestaan en is men niet geheel immuun voor bruikbare concepten die kunnen helpen een in de toekomst nog steeds relevante krijgsmacht te bouwen. Daarbij blijven de Amerikaanse ontwikkelingen buitengewoon relevant om te volgen, overigens niet in de laatste plaats vanwege het huidige gewapende conflict met Irak.

Zo zien we op het moment van schrijven de zware eenheden – door sommigen in Nederland al bestempeld als gedateerd en behorend in het tijdperk van de Koude Oorlog – het leeuwendeel van het werk in Irak doen en een indrukwekkende hoeveelheid militair vermogen genereren. Dat werpt een ander licht op de hype die 'medium forces' hier en daar ten onrechte hebben veroorzaakt.

Professionele discussie

Afsluitend willen we nogmaals benadrukken dat het beschrijvende gedeelte over de US Army Transformation een excellente en informatieve beschouwing is. Het tweede deel waarin de schrijvers de link naar de Nederlandse situatie leggen, biedt vele openingen voor een professionele discussie. Met deze reactie hebben we aan die discussie willen bijdragen.

Naar onze mening is een één op één koppeling tussen het proces/product US Army Transformation en de Nederlandse Koninklijke Landmacht niet echt haalbaar, en een sterke focus op die Transformation niet de juiste. Wél kunnen we met het Amerikaanse gedachtegoed ons voordeel doen bij het denkproces over de vormgeving van de krijgsmacht van de toekomst. Zo krijgt de US Army Transformation de plaats en rol die het voor de Nederlandse krijgsmacht – en daarbinnen de Koninklijke Landmacht – kan betekenen. Niet minder, maar ook niet meer.

N.W. TAK – luitenant-kolonel der cavalerie
M.H. WIJNEN – luitenant-kolonel der genie

ANTWOORD op meningen van anderen

US Army Transformation en de KL

Wij willen de overstes Tak en Wijnen bedanken voor hun commentaar. Hun actie is volledig in lijn met onze doelstelling een professionele discussie te voeren omtrent de mogelijke verbanden tussen US Transformation en de toekomst van de Koninklijke Landmacht. Hun commentaar richt zich vooral op twee punten, te weten de koppeling tussen de ontwikkelingen in de VS en de toekomst van de KL, en de wijze waarop momenteel in Den Haag actief gewerkt wordt aan de toekomst van de krijgsmacht. Op beide punten zullen wij kort ingaan.

Interoperabiliteit

Wij hopen niet de indruk te hebben gewekt de KL onvoorwaardelijk te willen 'uitleveren' aan Transformation. Het is juist uit den boze om ontwikkelingen in de omgeving van de KL blindelings te volgen en deze vervolgens zonder enig filter te willen projecteren op de KL. Dat levert doorgaans slechts gemengde ervaringen op.

Wel vinden wij dat de ontwikkelingen in de VS nauwkeurig moeten worden gevolgd en op hun merites beoordeeld. Daarbij staat vast dat de VS (zowel in NAVO- als bij overige tijdelijke coalities), groot belang hecht aan de steun van bondgenoten, zowel in politiek als militair opzicht. Bij dat laatste is interoperabiliteit richtinggevend. Is deze niet aanwezig, dat is de bruikbaarheid van de bondgenoot in operaties voor de VS op zijn minst een punt van discussie. Vandaar dat veel van de door de schrijvers genoemde landen (Groot-Brittannië, Noorwegen, Canada, Australië) momenteel en in de nabije toekomst grote inspanningen leveren om juist deze interoperabiliteit te garanderen.

Om het te vertalen naar de reactie van de schrijvers: wij erkennen en onderschrij-

ven dat Nederland zich dient te richten op een 'haalbare lat'. Daarbij dient men zich echter te realiseren dat het gros van de landen waarmee Nederland denkt deze lat te overwinnen, er alles aan doen om interoperabiliteit te bewerkstelligen met de strijdkrachten van de USA. Met andere woorden: de KL kan zich niet permitteren interoperabiliteit met de VS te negeren.

Omgekeerde wereld

Dit brengt ons naar het tweede punt van commentaar. Zoals reeds in een andere reactie verwoord, is het alleen maar toe te juichen dat Defensie zich voortdurend en actief op haar toekomst beraamt. Ons artikel is echter niet op dat niveau gericht. Wat wij willen benadrukken is dat de politiek duidelijk moet maken wat zij in de toekomst van de krijgsmacht verlangt en zich daar ook aan committeert (the 'end').

Vervolgens kan, hierop gebaseerd, de krijgsmacht bepalen hoe zij dit wil bereiken en welke middelen daarvoor nodig zijn (de 'ways' en 'means'). Ons punt is dat de politiek een sterke neiging heeft om de 'means' aan te passen, waarna Defensie op grond van creativiteit nieuwe 'ways' gaat ontwerpen. En als blijkt dat dit niet helemaal lukt, word de doelstelling ('end') bijgesteld. Dat is de omgekeerde wereld.

Als gevolg hiervan wordt de krijgsmacht vrijwel voortdurend geconfronteerd met wijzigingen en veranderingen welke meer voortkomen uit opportuniteit dan uit structuur. Dat heeft negatieve effecten op de kwaliteit, doelmatigheid, samenstelling, organisatie en moreel van de krijgsmacht.

Zij wij dan tegen veranderingen? Integendeel. Maar veranderingen kunnen eenvoudig leiden tot verbeteringen indien zij plaatsvinden in een overkoepelend kader van toekomstvisie en beleid. Daar pleiten wij voor.

M.C. DE KRUIF, kolonel der infanterie
N.J.E. VAN DER ZEE, MAJOR DER GENIE

BOEKEN bespreking

Bosnia after Dayton

Nationalist partition and international intervention, door Sumantra Bose, (Londen, 2002), 295 bladzijden, Uitgeverij C. Hurst & Co. Londen. ISBN 18 5065 645 2 € 88,-

Nog steeds stuurt Nederland ieder half jaar een bataljon vredestroepen naar het verscheurde Bosnië-Herzegovina om een bijdrage te leveren aan het ambitieuze *statebuilding*-project dat van dit voormalige slagveld een economisch en democratisch houdbaar land moet maken. De grote vraag is natuurlijk hoe lang dit nog zal duren.

Anno 2003, meer dan zeven jaar na het begin van het project, zetten waarnemers (wetenschappers, economen, politici en militairen) in toenemende mate vraagtekens bij de slagingskans ervan. Velen opperen vanuit ivoren torens of betrokken stellingen dat het vredesproces in Bosnië toe is aan herziening, óf door de greep op het land te verstevigen, óf door de handen ervan af te trekken.

Begin jaren negentig was Bosnië, een klein land met vier miljoen inwoners aan de rand van Europa, even het centrum van de wereld dankzij een ongekende aandacht van internationale organisaties, media en publiek voor de burgeroorlog die daar woedde. Na het in Dayton gesloten vredesverdrag dat een einde maakte aan deze oorlog, verdween de internationale aandacht.

Wat bleef waren de vertegenwoordigers van de wereldgemeenschap, met een grote zak met geld. Sinds 1996 zijn medewerkers van de NAVO, de Verenigde Naties, de OVSE, het IMF, de Wereldbank en tientallen hulporganisaties druk doende om met dit geld te repareren wat de Bosniërs zelf in minder dan vier jaar kapotmaakten.

Vinger op de zere plek

De Amerikaanse politicoloog Sumantra Bose – bekend van zijn studies naar de gewelddadige boedelscheiding van de multinationale Britse kolonie India in de staten Pakistan, India en Bangladesh – schreef een boek over de eerste zes levensjaren van 'Dayton-Bosnië'. In dit werk, getiteld *Bosnia after Dayton. Nationalist partition and international intervention*, analyseert hij haarfijn de internationale bemoeienis met deze compromisstaat. Hij legt zijn vinger op de zere plekken van een uniek experiment, dat in november 1995 begon op de Wright-Patterson Air Force Base bij de Amerikaanse plaats Dayton.

Bose's analyse van de internationale hulp aan Bosnië is belangrijk, omdat hij het gedrag van de uitvoerders van dit bijzondere *peacebuilding*-experiment specifiek onder de loep neemt. Hij poneert daarbij de stelling dat de wapens weliswaar sinds eind 1995 zwijgen, maar dat de situatie niettemin het beste kan worden omschreven als 'een voortzetting van de oorlog met andere middelen'.

Dit is niet alleen een oorlog van de drie strijdende partijen (Kroaten, Serviërs en Bosniakken) tegen elkaar, maar ook een openlijke guerrilla van alledrie tegen de internationale 'koepel' die het verdeelde land als een protectoraat aanstuurt en bijeen houdt.

De sporen van oorlogsbeeldspraak zie je in het hele boek terug. Zo spreekt Bose van een 'war of attrition' als hij de politieke hanengevechten bedoelt tussen de nationalistische hoofdmannen van Bosnië en de zwaargewichten van de internationale gemeenschap. Of schrijft hij over lokale elites die 'in de loopgraven zitten'. Het is dergelijk taalgebruik dat Bose's boek uitermate leesbaar maakt.

De auteur is goed in staat om complexe situaties helder en duidelijk uit te leggen, vaak middels metaforen. Dat maakt *Bosnia after Dayton* interessant voor een breder publiek dan alleen het exclusieve groepje politicologen dat zich op dit onderwerp heeft gestort en dat zich bezig houdt met de vraag of het Verdrag van Dayton nu wel of niet moet worden herzien.

Misleidende stereotypen

Bose's analyse kent vele lagen en inzichten. Zo wijst hij er nog eens op dat veel internationale *peacebuilders* in Bosnië zich laten leiden door negatieve stereotypen van de Bosniërs en simpele verklaringen van de laatste oorlog. Centraal daarin staat de notie dat 'zij', de gewelddadige Balkanmensen, anders zijn dan 'wij' westerlingen. Evengoed bestaat het misleidende beeld van een tolerant Bosnië, met een geromantiseerd verleden van multiculturalisme. Beide beelden – van het woeste en het tolerante Bosnië – kloppen niet, aldus Bose. Hij vindt dat het voortbestaan van dergelijke simplificaties bewijst dat de internationale gemeenschap de problemen in Bosnië eendimensionaal benadert.

Dit leidt er volgens hem toe dat de bij de wederopbouw betrokken organisaties een poging doen om 'Joegoslavië-in-het-klein' te repareren, terwijl de hele regio het Joegoslavische idee (eenheid en samenwerking van de Zuid-Slavische volkeren) al jaren geleden ten grave heeft gedragen. Deze poging is daarom op een punt beland dat zij toe lijkt aan herziening. Ze loopt, bekeken vanuit de genoemde perspectieven, namelijk voor geen meter.

Voor ideeën over de herziening hebben zich twee 'scholen' gemeld: de eerste wil het Verdrag van Dayton zodanig aanpassen dat de constitutionele eenheden van Bosnië worden gedwongen sterker te integreren, de ander wil 'Dayton' opdoeken en de staat opdelen in drie min of meer onafhankelijke 'entiteiten'.

Een 'doormodderscenario'

Bose wil geen van beide wegen inslaan. In zekere zin opteert hij voor een doormodderscenario, met als einddoel een moderne, losse, multinationale federatie als in België of Zwitserland bestaat. Samenwerken moet de richtlijn zijn, niet samenleven. Hoewel het realiseren van deze einduitslag een lang en moeizaam proces zal vergen, ziet Bose geen reden tot pessimisme. Veel gevaarlijker voor de slagingskans van een Bosnische federatie zijn volgens hem het wegtrekken van jonge en hoogopgeleide mensen (de *brain-drain*), de ongelimiteerde groei van corruptie en georganiseerde misdaad, en de economische misère in het gebied.

Bose's pleidooi is persoonlijk. Zijn analyse is doorspekt met anekdotes over zijn eigen bezoeken aan het land. Hij wekt daarmee de indruk dat observatie en participatie onderdeel zijn geweest van zijn gegevensvergaring. Met name de case-studie over de situatie in de Herzegovijnse stad Mostar leest als een journalistieke reportage. Andere delen dragen meer het karakter van een opiniërend pamflet dan van een wetenschappelijke verhandeling. Zoals zoveel bezoekers lijkt de auteur verliefd te zijn geworden op het gebied Bosnië. Dit doet echter niets af aan zijn inzichten. De Amerikaanse politicoloog weet goed aannemelijk te maken dat het aanpassen van het constitutionele raamwerk van Bosnië meer valkuilen kent dan een doormodderscenario met langzame hervormingen. In veel opzichten geeft hij daarom de Hoge Vertegenwoordiger en zijn medewerkers (die de hele internationale inspanning vanuit Sarajevo coördineren) gelijk. Vastberaden doorgaan op de ingeslagen weg is ook hun motto.

Overtuigend en informatief

Behalve overtuigend is *Bosnia after Dayton* erg informatief. Dit is met name een goed boek voor al diegenen die willen weten wat er met Bosnië is gebeurd sinds het een paar jaar geleden uit de kranten en van de televisieschermen verdween. Datzelfde geldt voor degenen die door hun werk praktijkervaring opdeden met de wederopbouw of beveiliging van 'Dayton-Bosnië'. Voor hen biedt dit boek een context en een bredere horizon. Het is alleen jammer dat hiervoor een hoge prijs (88 euro!) moet worden betaald.

drs. A. TEN CATE, IMG/KL

De Haantjes in Vogelvlucht

Het Veluwebataljon 1-8 R.I. in Indië, 1945-1948, door Gerben Visser, Uitgeverij Van Wijnen, Franeker, 2002
ISBN: 90 5194 243 5
€ 13,95

De herinneringsliteratuur over de strijd in Nederlands-Indië heeft weer een nieuw product opgeleverd. 'De Haantjes' in de titel van het boek van Gerben Visser, zijn

de oorlogsvrijwilligers van de Veluwe. Een verzameling van 'boeren, burgers en boswachters' met op hun uniform hun beeldmerk genaaid: de haan.

Als kort na het einde van de Tweede Wereldoorlog regionale bataljons van oorlogsvrijwilligers worden geworven, zijn de mannen uit Harderwijk, Ermelo, Barneveld en omstreken er als de kippen bij. Als groentjes gaan zij in 1945 naar Indië om daar geleidelijk een geducht infanteriebataljon te worden.

Summiere beschrijvingen

Ook de aanduiding 'in vogelvlucht' is toepasselijk en legt gelijk de achilleshiel van het boek bloot. Het is eigenlijk niet goed leesbaar voor iemand die er niet bij is geweest. De meeste gebeurtenissen in het boek zijn te summier omschreven om voor een buitenstaander een goed beeld van de situatie te kunnen oproepen. In het boek spelen vele tientallen personen een rol, maar geen der karakters gaat leven voor de niet ingewijde lezer. Ze hebben alleen een naam, geen gezicht, geen persoonlijkheid en geen karakter(ontwikkeling). Ook worden talrijke historische gebeurtenissen niet of nauwelijks toegelicht. Ze gebeuren gewoon in drie zinnen. Het boek is daarmee een soort sleutelroman geworden, eigenlijk alleen begrijpelijk voor ex-leden van het bataljon of andere Indië-veteranen die in dezelfde periode en op dezelfde plaatsen zijn geweest.

Toch is Visser een oud-journalist. Op zich is dat ook wel te merken. Hij gebruikt korte zinnen, veel directe rede en schrijft verder vlot over de vele gebeurtenissen die zich in de loop van de tijd hebben voorgedaan. Soms boeit het verhaal daarom – ook de niet ingewijde lezer – in zijn korte anekdotische fragmenten. Het boek is daarmee echter vooral een opsomming van losse gebeurtenissen. Het heeft geen ander doel dan het geheugen van menig Indië-veteraan (met name van het Infanteriebataljon 1-8 en de U-brigade) op te frissen.

Nuchtere Hollandse jongens

Visser maakt daarbij de mannen van het Veluwebataljon niet heldhaftiger dan ze zijn. Hij maakt geen helden van zijn strijdmakers. Eerder beschrijft hij nuchtere Hollandse jongens, die met veel over-

tuiging, creativiteit en inzet een onbekende oorlog ingingen, zonder oog te hebben voor het historisch perspectief van het conflict of de internationale politieke verhoudingen.

Veel Haantjes hadden in het verzet gezeten. Allen hadden ze de Duitse bezetting ondergaan. Het Nationalistische Indonesische leger (TNI) – vaak in één adem genoemd met de Jappen – was voor velen een verpersoonlijking van de bezetter. Niet de Nederlandse koloniale troepen, maar de Indonesische militieën krijgen daardoor in hun ogen de rol van bezetter. De Haantjes zien de dankbaarheid van de lokale bevolking en worden keer op keer geconfronteerd met het ongedisciplineerde optreden van de TNI tegen de Nederlanders, maar ook tegen de 'eigen' Indonesische bevolking. Dit roept bij veel Nederlandse militairen het begrijpelijke gevoel op voor een zeer rechtvaardige zaak te strijden. Onbegrijpelijk is voor hen daarom het politiek ingrijpen, zoals het stoppen van de succesvolle militaire eerste politieke actie en het onderhandelen met Soekarno en andere nationalistische leiders. Het gevoel verdragen te zijn door de Nederlandse en de internationale politiek speelt daarom evenzo een rol als de sterke gevoelens van kameraadschap en verbondenheid. Frustratie, maar ook heimwee, zijn daarmee twee belangrijke ingrediënten van het boek.

Herinneringen oproepen

Zoals gezegd, voor mensen die erbij zijn geweest en gediend hebben bij 1-8 R.I. of de U-Brigade zal het boek veel herinneringen oproepen. Goede maar ook slechte. Voor anderen blijft het een gefragmenteerde opsomming van vlot maar oppervlakkig beschreven gebeurtenissen. Op de laatste pagina's geeft het boek een onthutsend beeld van de terugkeer. Het gebrek aan erkenning en het ontbreken van begrip bij burgers en politici voor de militairen die vrijwillig en jarenlang hun leven hadden gewaagd voor Koningin en Vaderland. Ook hier gebruikt de schrijver soms (te) weinig woorden. Maar zijn boodschap is helder weergegeven in zijn laatste zin: *Wij willen ons in geen jaren meer met politiek bemoeien!*

C. MATSER, adjudant b.d.
F. MATSER, kolonel MPSP

Samenvattingen

Editoriaal – Over media, macht en onmacht

Waar partijen in gewapend conflict zijn, staat misleiding centraal. De media zijn hierbij, gewild of ongewild, betrokken. De onmacht van de media ligt in het ontbreken van talloze feiten. Hun macht is, dat zij bepalen wat we horen of zien, en wat dat kan teweegbrengen. De media zijn afhankelijk van de informatie die wordt vrijgegeven door regeringen, journalisten en commentatoren. Op de televisie zien we zowel de militaire professionals als academici. Met name deze laatste groep zou zich meer moeten verdiepen in de wereld van inzet en optreden, de wereld van het gevecht. Dit voorkomt speculatie en het poneren van schijnzekerheden.

I. Piepers – Effectiviteit van de krijgsmacht

De effectiviteit van de krijgsmacht dient te worden vergroot om haar relevantie in de meest brede zin des woords te kunnen blijven waarborgen. In de ogen van de auteur bieden zowel organisatiestructuren als processen in de krijgsmacht bruikbare aangrijpingspunten om de effectiviteit te verbeteren. Hij introduceert een aantal invalshoeken om hierover een geobjectiveerd oordeel mogelijk te maken. Hij doet voorstellen om de effectiviteit van de top te verbeteren en introduceert een conceptueel model om tot een keuze van gewenste defensiecapaciteiten te komen. 'Unity of Command' is een voorwaarde om dat model adequaat toe te passen.

W. Klinkert – Marokkaanse troepen in de Tweede Wereldoorlog

Van tijd tot tijd besteedt de Militaire Spectator aandacht aan militaire geschiedenis. De auteur beschrijft de inzet van Marokkaanse troepen in de strijd tegen As tussen 1940 en 1945. Noord-Afrika leverde 230.000 man aan het Franse leger. Hiervan kwamen er 73.000 uit Marokko. Ze verdedigden Frankrijk en België in 1940. Monte Cassino was maar een van de plaatsen waar ze later vochten. Ka Horgne bij Sedan is niet de enige plaats waar een ere-begraafplaats aan hun inzet herinnert.

A.B. Hendriks – Vrouwen in de KL: aanmoedigen of gedogen?

De strijdkrachten worstelen al jaren met een moeizame integratie van vrouwen. In 2010 zou twaalf procent van de militairen uit vrouwen moeten bestaan. De auteur onderzocht of binnen de KL sprake is van negatieve effecten van een masculiene organisatiecultuur op de arbeidstevredenheid van vrouwelijke militairen. Dit blijkt niet het geval. Vrouwen zijn tevredener dan mannen. Een punt van zorg blijft de carrière van vrouwelijke militairen.

L. Polman – Bingo

De journaliste Linda Polman deelt met ons haar bevindingen bij de blauwhelmen in Sierra Leone. In Afrika gaan vele zaken op een eigen manier. Dit geldt ook voor het werk van de VN-militairen. In deze column gaat het om de rol die bingo speelt bij het bevorderen van vrede.

P.H. de Vries – Burger in uniform

Honderd jaar dienstplicht verankerde de krijgsmacht in de maatschappij. Deze verankering leidde ook tot 'vermaatschappelijking'. Zo verdween de groetplicht, werd de haardracht vrij, enzovoort. Het werd steeds gewoner om in burger te reizen. Nu is er een vrijwilligerskrijgsmacht. Het wordt weer tijd om trots ons uniform te tonen. De maatschappij heeft er recht op de krijgsmacht te zien. Maar het is ook in het belang van de krijgsmacht. Uit het oog kan immers ook leiden tot uit het hart en zelfs 'uit de begroting'.

Summaries

Editorial – On media, power and impotence

In armed conflict, deception is a central burden. The media, willingly or not, play a role in this deception. The media are impotent because many facts are wanting. The power of the media is that they decide what we hear and see. They also decide on the 'how'. The media still depend on governments, journalists and commentators to see through the fog of war. On television we see military professionals and academics. Especially those academics need a better understanding of the world of combat-operations. This may prevent speculation and false certainties.

I. Piepers – The effectiveness of the Armed Forces

The effectiveness of the Armed Forces need to be enlarged in order to safeguard its relevance in the broadest sense of the word. The author discusses the organisational top-structure in combination with the decision-making process on future defence-capabilities. He uses three angles to measure effectiveness and present a conceptual framework to discuss the capabilities mentioned above. Unity of command is a necessary condition to use this framework seriously.

W. Klinkert – Moroccan troops in World War II

From time to time the Military Spectator pays attention to military history. The author discusses the role of Moroccan troops in the war against the Axis in the Second World War. Northern Africa provided for 233.000 troops for the French Army, 73.000 coming from Morocco, the others from Algeria and Tunisia. They defended France and Belgium in 1940. They contributed to the German and Italian defeat in many places. Monte Cassino being one of the many fields of battle where Moroccan troops had to fight against determined opposition in difficult terrain and bad weather. La Horgne near Sedan is not the only place where graves of Moroccan troops reminds us of their dedication.

A.B. Hendriks – Women in the Army: to encourage or to tolerate?

The Dutch armed forces worry about the difficult integration of women. In 2010 some twelve percent of the military should consist of women. The author researched whether the army can be labelled as a masculine type of organisation with the expected negative effects on the satisfaction of uniformed women. His findings surprise. Yes, the army is 'masculine', but women are more satisfied than men. Their careers remain an area of concern.

L. Polman – Bingo

Journalist Linda Polman shares her observations on the blue helmets in Sierra Leone. In Africa things go in a different way. This also applies to the work of UN-soldiers. In this column she clarifies the role of bingo in keeping peace.

P.H. de Vries – Citizen in uniform

One hundred years of enlistment contributed to anchor the military in society. It also contributed to a change in military regulations concerning hair-dress, saluting and things such as piercing. There was a growing tendency to travel in civil dress. Now we have an all-volunteer army. It is time to show pride in our uniform. To show our uniform in public. The society has a right to see that their armed forces do exist. On the other hand this also serves the military. Out of sight may mean out of mind and, who knows, out of budget.